

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

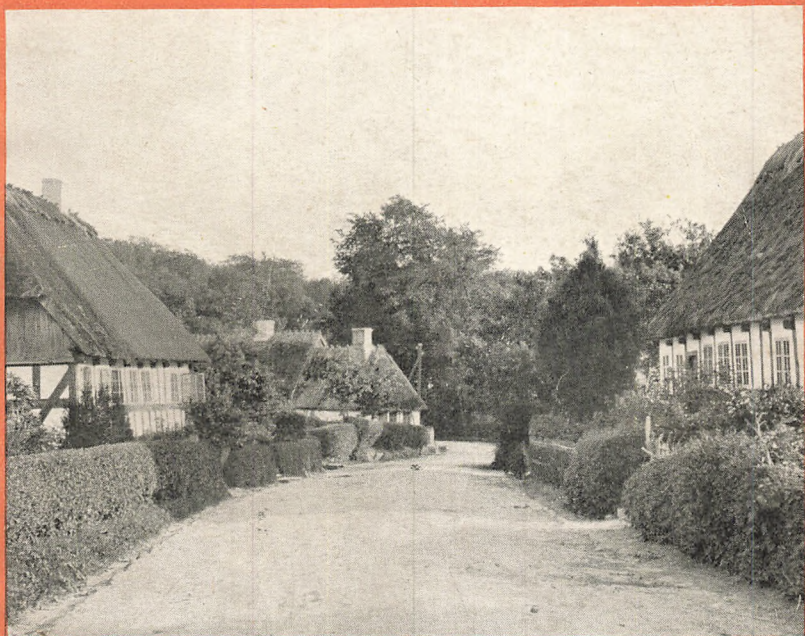
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SYDFYN

MED OMLIGGENDE ØER

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK

AARBOG 1925

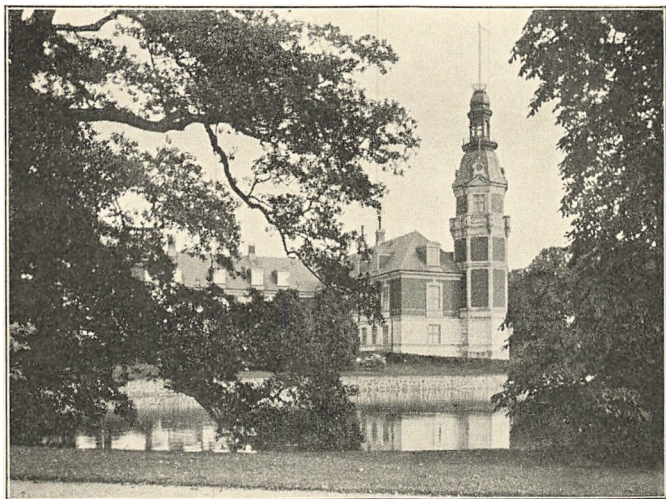
GYLDENDALSKE BOGHANDEL

MCMXXV

TURISTFORENINGEN
FOR DANMARK
A A R B O G

SYDFYN

MED OMLIGGENDE ØER

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK

AARBOG 1925

UDGIVET UNDER REDAKTION AF
THORKILD GRAVLUND

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1925

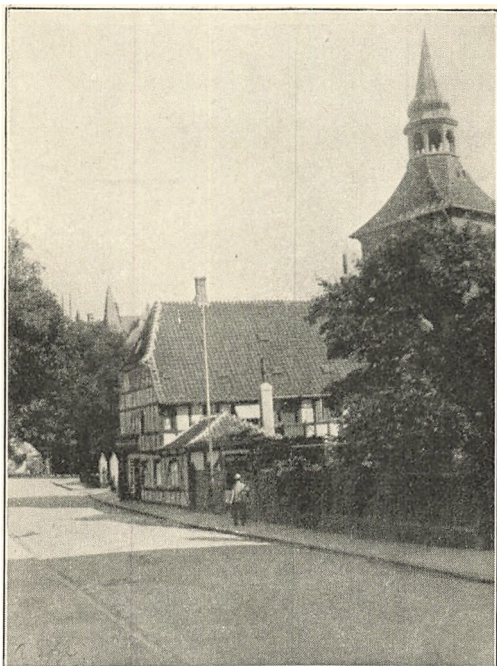
INDHOLD

	Side
Lidt turistmæssig Vejledning. Af Nordahl-Petersen	7
Oldtidsminder i Sydfyn	19
Sydfynske Stednavne. Af Svend Aækjær	36
Bygningskikkene i de gamle Bønderbygninger. Af H. Zangenberg . .	49
Lidt om Folkedragter fra Svendborg Amt. Af Elna Mygdal.	69
Herregaardsliv paa Sydfyn. Af Palle Rosenkrantz	83
Omkring Marstal og dens Beboere. Af Xenius Rostock	99
Folkeliv. Af Thorkild Gravlund.	111
Turistforeningen for Danmark.	127

Turistforeningen for Danmark fot.

Vesterskjærninge Kro.

B. T. Centralen, Svendborg fot.

Ved St. Nikolaj Kirke, Svendborg.

LIDT TURISTMÆSSIG VEJLEDNING

Af NORDAHL-PETERSEN

GENNEM lange Tider har Sydfyn virket dragende paa Turister. Den rige og mangeartede Naturskønhed, der præger denne Landsdel, er kendt videnom, ogsaa uden for Landets Grænser, og før Verdenskrigen var f. Eks. Svendborg og Langeland hvert Aar besøgt af Turister i Tusindvis.

Med den nyeste Tids hurtige og praktiske Befordringsmidler er det overmaade let at aflægge Besøg ikke blot i Sydfyn, men ogsaa paa de sydfynske Øer. Disse sidste byder ikke alene paa megen og ejendommelig Naturskønhed, men tillige paa adskillige Folkeejendommeligheder og paa mange historiske Minder.

De Turister, der kunde ønske at tilbringe en Ferie i Omgivelser, hvor den idylliske danske Ønatur udfolder sig i al sin skønne Ejendommelighed, vil derfor gøre klogt i at vælge Sydfyn eller en af de nærliggende Øer til Opholdssted.

M. Mikkelsen, Faaborg fot.

Kai Nielsen: Ymerbrønden, Faaborg.

I og ved de to sydfynske Byer *Svendborg* og *Faaborg* vil der til rimelige Priser kunne faas godt Ophold enten paa Hoteller eller i Pensionater. Det samme vil være Tilfældet i *Rudkøbing* eller *Ærøskøbing*. Gode Hoteller og Pensionater findes endvidere paa *Taasinge* (Troense Badehotel, Vindeby Kro o. fl.) og paa *Thurø* (Thurø Kro og Grasten Badehotel m. fl.). Paa Langeland har Badestedet *Lohals* gennem mange Aar haft et udmærket Navn, og paa *Ærø* Vestspids er *Søby* Badehotel stærkt besøgt. Ogsaa paa *Øerne Lyø* og *Avernakø* vil der kunne faas Sommerophold paa billige Betingelser. Turister, der ønsker Oplysninger om de forskellige Hoteller og Pensionater, vil altid kunne faa saadanne ved at henvende sig til Turistforeningerne i Faaborg, Svendborg, Rudkøbing og Ærøskøbing.

Fra hvert af de ovennævnte Steder er det let at aflægge Besøg i de andre Byer eller paa de forskellige Øer, og det maa i høj Grad tilraades „ferieliggende“ Turister at foretage saadanne Afstikkere. Vejledning ved saadanne Udflugter findes i de lokale Turistforeningers Pjecer om Egnen. For Turister, der kun ønsker at gennemkrydse Sydfyn, kan det maaske være nyttigt at give enkelte gode Raad.

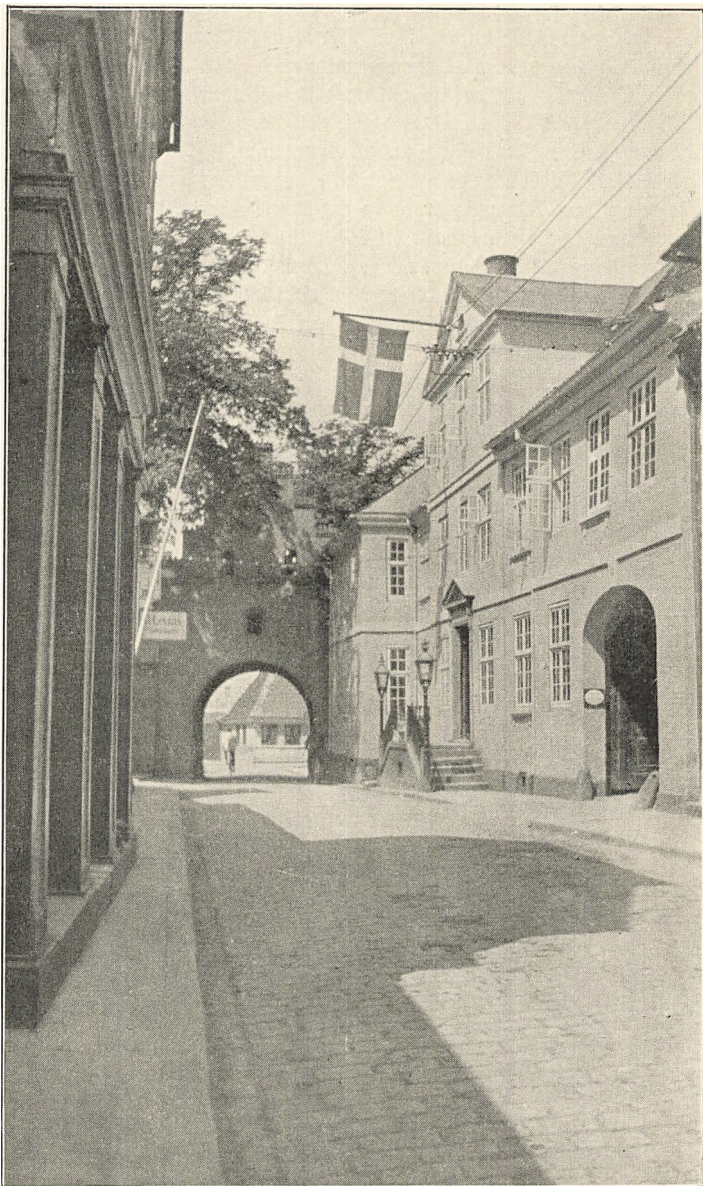
Bilister eller Cyklister, der kun har et Par Dage at ofre Sydfyn, bør — hvis de kommer fra Sjælland — fra Nyborg køre over Hesselager til Svendborg. De passerer her en Række kønne Herresæder — Holckenhavn, Glørup, Rygaard, Hesselagergaard og Broholm — og smukke fynske Landsbyer, som Vejstrup og Skaarup. Fra Svendborg foretages kønne Køreture i Omegnen.

I. Forbi det landskendte Badested Christiansminde og Herregaarden Bjørnemose med den elektriske Færge til *Thurø*. Man kører gennem *Thurø* By og rundt om „Bunden“ til Grasten ved den smukke Fredskoven. Herfra prægtig Udsigt til Langeland og Taasinge. Cyklister kan fra Badehotellets Anløbsbro tage med Motorbaad til Svendborg. Bilister maa køre tilbage til Færgen.

II. Med *Taasingefærgen* over til Vindeby og op ad Hovedlandevejen. Et Stykke oven for Kroen drejes til Højre efter Vornæs, igennem Vornæs Skov forbi Vejlegaarden til Skovballe (Kro). Herfra til Bregninge, hvor der aflægges Besøg i Kirketaarnet. Enestaaende pragtfuld Udsigt over Sydfyn og de sydfynske Øer. Fra Bregninge ned efter Pederskov, forbi den berømte Ambrøsius' Eg og Valdemarsslot til Troense. Herfra kan Cyklister tage med Damper til Svendborg. Bilister maa køre over Eskær til Vindebyfærgen og tage med denne over til Byen.

— —

Fra Svendborg køres ad Svendborg-Faaborg Landevejen til Faa-

Helga Smidth fot.

Vestre Port i Faaborg.

Herrels Forlag, Assens fot.

Bojestræde, Faaborg.

borg. Man passerer det smukke Hvidkilde Slot i meget idylliske Omgivelser af Skov og Sø og kort efter Niels Bukhs' verdenskendte Gymnastikhøjskole og Ollerup Folkehøjskole. Sydbyn ud folder sig i denne Egn i al sin Herlighed, og for Cyklister med lidt Tid til Raadighed vil det være fristende at foretage adskillige Afstikkere ad Bivejene. Landevejen fortsættes gennem den to Kilometer lange Landsby Vester Skerninge til Vester Aaby.

Hvis man efter Turen i Sydfyn skal tilbage til Sjælland, køres lige til Faaborg. Men skal man videre til Jylland — med Mommarkfærgeren eller over Vestfyn — bør man fra V. Aaby se sig lidt omkring i Faaborgegnen. Omtrent midt i Byen drejer man da til højre ad en Vej, der gaar næsten ret mod Nord forbi Højbogaardene til Brændegaards Sø. Langs Søens østlige Bred forbi Brændegaard og videre nordpaa efter Landvejen Nyborg-Bøjden. Forinden man naar denne, passerer man den idylliske Nørresø, hvor det gamle Holmekloster — Oprindelsen til Brahetrolleborg — laa paa en Holm eller Odde i det nordvestlige Hjørne. Naar Landevejen naas, drejer man til venstre hen forbi det smukke Brahetrolleborg Slot og videre gennem Korinth Stationsby. Paa Bakken oven for Banelinjen drejer man derefter til højre ad en Bivej, der fører om forbi den gamle Sollerup Ladegaard og kører i Skovkanten om efter Odense-Faaborg Landevej. Paa Turen herom har man en meget smuk Udsigt over Arreskov Sø til det gamle Herresæde Arreskov. Ad Landevejen (tilvenstre) kører man derefter op i de fynske Alper, der i Svanninge Bakker aabenbarer en ejendommelig „jysk“ Natur og herlige Udsigter. Fra Bakkerne er der kun en kort Køretur ind til Faaborg.

— —

Kommer man fra Jyllandssiden og ønsker et Trip gennem Sydfyns kønneste Egne, kan den ovenfor beskrevne Tur tages i omvendt Orden.

Men har man længere Tid til sin Raadhed, og navnlig hvis man ferierer paa Cykle, bør man i alt Fald ogsaa aflægge *Ærø* og *Langeland* et Besøg.

Har man hjemstøgt Faaborg og Omegn, tager man da bedst med Damperen fra Faaborg til Søby. Herfra er der en henrivende Køretur til *Ærøskøbing* med Afstikker til den høje og ejendommelige Voderup Klint paa Øens Sydside. Om Seværdigheder paa Turen og paa Øen i det hele taget faar man den bedste Oplysning i den af Øens Turistforening udgivne Fører „*Ærøskøbing og Omegn*“ (Creutz' Boghandel, *Ærøskøbing*).

Fra *Ærøskøbing* kan man tage med Damper til Svendborg, eller man kan køre videre til Marstal og herfra tage med Damper til Rudkøbing. At give gode Raad for langelandsbesøgende er ikke let. Den yppige Ø — „det Kanaans Land“, som en Præst i Ingemanns Levnedsbog kalder den — ejer en saa rig og afvekslende Naturskønhed, at det falder vanskeligt at sige, hvad man bør se, og hvad man kan gaa udenom. Vidunderligt er det en Sommerdag at køre fra Rudkøbing ud ad Rifsbjerg forbi Perregaard til Tranekær. Det er en Tur gennem Haver og stille Skove, gennem vide

Marker, hvor Raadyr gaar i Flokke. Men ikke mindre interessant er det at køre ad de snoede Veje fra Tranekær gennem Stengade til Spodsbjerg, hvor Langelandsbæltet aander køligt ind imod en. Men ogsaa en Tur ad den slagne Landevej fra Rudkøbing til Lohals er rig paa mangfoldigt skiftende Indtryk. Og er man blevet mæt af Nordlandet, byder Sydlandet sig frem med ikke mindre Ynde.

Skal man give en Turist et godt Raad, bliver det ogsaa her dette at søge Bistand hos den lokale Turistforening i Rudkøbing. Saa faar han i alt Fald god Oplysning om de specielle Seværdigheder paa Øen.

Men skulde den besøgende pludselig faa Lyst til at give alle gode Raad en god Dag og vove sig ud paa egne Hægter, er det slet ikke udelukket, at han vil faa sine allerinteressanteste Oplevelser. At han vil finde Egne, der synes ham kønnere end dem, de officielle „Førere“ berømmer. Og at han navnlig vil møde Mennesker, der ved deres Gæstfrihed og aabne Sind gør ham Dagen rig.

Stenders Forlag fot.

Willemoes Statue, Assens.

Saadan vil det kunne gaa ham paa Langeland, og saadan vil det kunne gaa ham overalt i de sydfynske Egne, hvqr det k6nne Smil ikke blot lever i Naturen, men ogsaa i j6evne Folks Sj6ele.

— —

Er man f6rdig med Trippet til 6er6 og Langeland, gaar Turen med Damper til Svendborg, hvor man da slutter af med de Ture, der tidligere er beskrevet i denne Artikel, og hvor man passende kan tilbringe sin sidste sydfynske Aften i det sk6nne Christiansminde.

Idyllen er langt fra det eneste, der pr6ger den sydfynske Natur. Men Idyllen er overalt i disse Egne. Og mest typisk aabenbarer den sig en lun Sommeraften ved det smilende Sund.

Hertels Forlag, Assens fot.

Willemoes Fødegaard, Assens.

B. T. Centralen, Svendborg fot.

Havneparti, Svendborg.

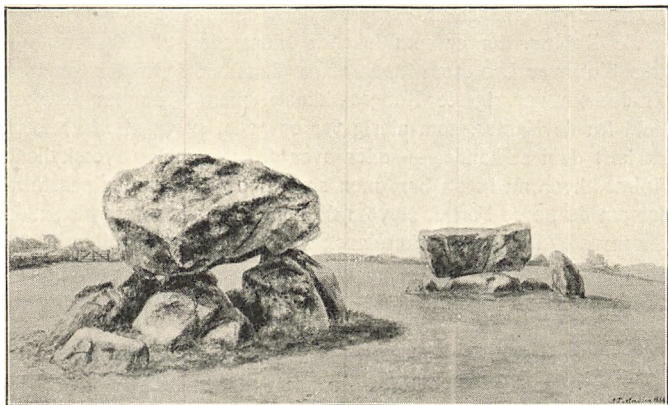
2

B. T. Centralen, Svendborg fot.

Christiansminde Promenade, Svendborg.

Fra Tranekjær.

Dysser ved Bøjden, Salling H.
(Fredlyste: P. C. Greve Bille-Brahe-Selby, 1892).

OLDTIDSMINDER I SYDFYEN

AF HANS KJÆR

MAASKE føles det som lidt fjerntliggende at tale om Oldtidsminder i Sydfyen. Det rige, skønne Land lokker ved sin Natur, dernæst ved sin Frugtbarhed og Jordens Fylde. Nutidslivet har som Ramme de lune Skove og fyldige Kornmarker, mellem hvilke bugter sig Bælt og Vig, der som tiest bærer bliden Bør. Halvt er Landet opløst i Øer, der synes drømmende, men mellem hvis blomstrende Hegn der leves et virksomt Nutidsliv.

Vil den, der kommer som fremmed til disse Egne, naa noget videre end til i Sommersol at drømme med den rige Natur, maa han helst tage Staven i Haand og vandre. Vi naar kun sjældent de store Udsyn, oftest kun Maal, der kalder videre, fordi Grænsen for Udsynet er for snæver, navnlig da for den, der i sin Erindring gemmer Jyllands aabne Sletter. Tit maa vi spørge om Sti og Genvej, men nytter vi da Lejligheden, og Fyenboens Beredvilighed til at give Besked og fortælle, hvor Jyden helst spørger, da kan det vel hænde, at Landet faar Relief af den lange Forhistorie, hvis Minder alligevel er der, af og til endog paa alfar Vej, men oftere gemt og kun at naa ad lønlig Sti, om vi da ikke maa til Søs. Vi maa, om vi ret vil lære denne skønne og dog rigtafvekslende Egn at kende, ikke være bange for en lille Sejlatur, selv om det skulde være den gamle, trofaste „Ærøe“'s snævre Plankedække, der bærer os til Eventyrets Land.

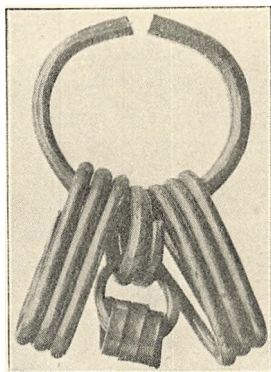
Thi der er meget af det forunderlige, ikke blot over Ærøs gamle Købing, der er som levende Illustration til Eventyret, — ikke blot over Lyø, som ingen af os glemmer, fordi den gemmer Mindet om vor rigeste Kongeskikkelse, men ogsaa om Sorg og Vold fra de Kanter, som aldrig var os gode, skønt vi meget sent fik lært dem at kende, — eller over de lave, halvt overskyllede Holme, hvor nu ingen bor, men som af og til gemmer paa Minder om en bedre Fortid, selvom de kan være svære at tyde; men *der* mere end i nogen anden dansk Egn kan det eventyrlige dukke frem som gyldent Glimt, i Plovfuren, paa Fiskerens Lyster eller i Mosen, „hvor Tørvene gro.“ Ingen Egn i Danmark er saa rig paa Oldtidsguld.

Men Sydfyen lukker sig ikke straks op. Den bærer i sin rige Nutid et Slør, der kan være vanskeligt nok at løfte. Paa Langeland, og vel ogsaa andensteds, har man noget, der kaldes „Stubbehave“, nærmest ungt Hasselkrat, hvoraf med en halv Snes Aars Mellemlum visse Stykker skæres til Risgærder o. l. Ikke sjældent gemmer just de i Tykningen de lave, jordfaste Mindesmærker, som Agerbruget ellers har fjernet. Kun den meget agtpaagivende finder dem, og helst skal han komme igen Aar efter Aar, til den rette Del af Stubbehaven er skovet, og Jordbunden synlig.

Til det forunderlige hører ogsaa, at Landet synker i Havet. Det sker ikke just hurtigt, men det sker, — *er* i hvert Fald *sket* i lange Tidsrum. Derfor vil den, som særlig søger efter de ældste Kulturminder (og dem er der mærkelig mange af) ikke saa let have Held med sig. Maaske kan det lykkes ham langs Strandkanten eller paa en og anden af de lave Holme at finde udskyllet, skarpkantet Flint, som er Rester, de af Havet gennemskyllede Rester af Bosteder fra Jæger-, Fisker- og Samlerstadiets Tid. Paa Turø og de smaa Øer som Ilumø og Bjørnø er fundet Rester snarest fra Køkkenmøddingtid, paa Langeland meget gamle Benodde, (dog inde i Landet). Men let nødes man til at trække Barfod og søge et Stykke ude, helst ved Lavvande og Fralandsvind. Maaske kunde én saa have et lignende Held som den Taasinge Fisker, der for et Par Menneskealder siden ud for Vornæs Skov fik en Guldring op paa Lystertanden.

Men oftest er det ganske vist paa Landjorden, at Eventyret kommer, og da for Egnens Folk. Vi andre maa nøjes med at høre om eller se paa Metallet, kende dets Værd og deraf drage Slutninger og danne Helhedsbilleder. Der er en egen Klang ogsaa over Bestemmelserne om „Danefæ“, Guld, Sølv, Metal (s: Bronze), Mønter og anden Skat, som findes i Jorden og efter Plo-

ven, „og som ingen kendes ved.“ Allerede i Jydske Lov bestemmes, at det er Kongens; i vore Dage er det Nationens, men Finderen har Krav paa den fulde Metalværdi, Finderen, ikke Lodsejeren; derved kommer det ofte paa velegnede Steder. Nogle af disse Guldfund er gamle; deriblandt det største Guldfund (næst efter Guldhornene), Broholmfundet med dets 3 Halsringe og 50 mindre Genstande. Det var allerede 1833, i April, ved Foraarspløjningen paa Broholm Hovmarker. Plovkarlen og den Dreng, som førte Hestene, fik i alt Fald en væsentlig Del af de 7000 Kr., som Metalværdien udgjorde; men dengang bestod endnu Friherrernes særlige Rettigheder, saaledes at en Del af Værdien godtgjordes Besidderinden. Elsehovedskatten er endnu ældre, fra 1826, Brangstrupskatten (Ringe Sogn) senere, fra 1865. Men helt op til vore Dage strækker sig disse Fund. Gudmefundet, som Plovdrengen tog af Harvetanden, 1200 Kr. Værdi, er fra 1902. En svær Halsring, af 1600 Kr. Værdi, blev fundet paa Nyborg Østerø; da der pløjedes første Gang, sad den paa Plovjærnet, og nogle Aar senere fremkom et andet Guldfund, nogle faa Hundrede Metre derfra.

Ringguld, Gudme. (⁸/₈)

Et af de største Fund er endda helt frisk, ganske vist fra Aasum Herred, men lige ved Svendborg Amtsgrænse, ved Søsted. Her var det Gaardejeren, der lønnes for et opmærksomt Finder-Øje. Han gik hen over sin Mark, paa et Sted, hvor der i 1922 var pløjet 7 Tommer dybt, i 1923 skræpløjet. Han saa et Stykke gult Metal stikke op af en Jordklump. Da han tog Jordklumpen op, faldt 3 Guldbarrer ud af den. Han tog en af dem med til Stads, fik at vide, at det virkelig var Guld, og søgte saa videre paa Stedet, hvorved endnu en Barre blev fundet, tilsammen 1252 Gram, 3700 Kr. i Metalværdi.

Tog man Sydøstfyens Guldfund bort fra Nationalmuseets Guldmontrer, vilde de blive sørgeligt tomme paa svært Guld. I den Tid, hvorfra dette Guld i det hele hidrører, nærmest 5—8. Aarh. e. Kr., har aabenbart Egnen været usædvanlig rig, og enkelte Glimt forraader, at noget lignende var Tilfældet baade forud og senere, i Vikingetiden. Overhovedet er Oldtidsfund fra de senere Aarhundreder meget jævnlige. Det kan ikke være andet, end at dette har været medvirkende til at fremkalde en Hjemstavnsfølelse

af egen, ofte stærkt ræsonnerende Art. Meget talrige er Skrifter og Tidsskriftartikler om begrænsede Dele af Svendborg Amt. Oprettelsen af Centrere for det lokale, Stiftelse af Museer o. l. har kaldt paa Offervillie og ført til Stiftelse, senest af Nyborg Museet, ved de 2 Brødre *Sibbernsen*, Apotekeren i V. Skerlinge og hans amerikanske Broder, Bankdirektøren i Omaha. Men særlig er der blandt Talsmændene for at oplyse just Hjemstavnen 3 Mænd, som hæver sig blandt de mange. Det er Vedel Simonsen, Sehested og Jens Winther.

Først gamle *Vedel Simonsen*, i 19. Aarhundredes første Halvdel († 1858). Han havde sit Hjemsted, Elvedgaard, længere mod Nord, i Bogenseegnen. Men han strakte sin Interesse over Land og Ø. Han skrev om Lyø, og han berettede i „Langelandske Annaler“ om Fund af Oldsager, Historie, Tradition og Folke minder. Meget naaede ganske vist ikke ud over Manuskriptet, men den som gør sig den Ulejlighed at granske den gamles lidt flygtige, fine Haand (og ikke skræmmes af, at den er „gotisk“) kan endnu finde Værdier i den noget brogede Blanding. Thi det kan ikke nægtes, at der er lidt af hvert. Man har i vore Dage, dog uden for den faglige Oldkyndighed, villet hævde Vedel Simonsen som den store Videnskabsmand, noget paa Chr. Thomsens Bekostning. Det vilde han ganske utvivlsomt selv have protesteret imod. Han var just Samler og Hjemstavnsdyrker; men han kunde glimtvis se det rette, som først senere og af andre blev bevist. Han havde adskillig Kundskab og ofte gode Indfald, men Systematiker var han ikke. Det er hans *Samlinger*, som har Værdi og vil bevare hans Navn. Mest findes de nu i Nationalmuseet.

Stærkt knyttet til sin egen Egn staar den anden, sydfynske Hjemstavnsforsker, Herren til Broholm, Kammerherre *N. F. B. Sehested*, den sidst afdøde Kammerherres Fader (død 1882). Hans Virke ligger væsentlig i Halvfjerserne og Firserne, og dets Resultater er i monumental Form meddelt Offentligheden i de 2 store Kvartbøger „Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm“, som han selv udsendte 1878, med 46 Billedtavler, og „Archæologiske Undersøgelser“, som Sønnerne udgav efter hans Død, 1884. Kostbart udstyrede er begge disse Arbejder, men først og fremmest af gedigent Indhold, som til alle Tider gør dem til Kildeskrifter, ingen kommer udenom, som vil lære Egnens Forhistorie at kende. Sehested er den eneste danske „amateur“, som kan sammenlignes med de engelske Amatører af Gods ejerstand, hvem Englands Archæologi skylder saa meget, og han overgaar dem ved sin Energi, sin Taalmodighed i Under-

Kammerherre Sehested ved Udgravning paa Møllegaardsmarken, 1882.

(Efter Kobberstik af Magnus Petersen).

søgelsen og sin klare, knappe, undertiden lovlig knappe Fremstilling. Man maatte ønske, at de faa indenfor hans Stand, som nutildags har samme Interesse, vilde forsøge at fylde hans Rammer. Men de nøjes desværre mest med Samlerstadiet.

Sehested har paa „Møllegaardsmarken“ undersøgt den største Oldtidsgravplads, som endnu kendes (udenfor Bornholm), med næsten 400 Grave fra romersk Tid og Folkevandringstiden, de Aarhundreder, som fulgte nærmest efter vor Tidsregnings Begyndelse, altsaa forud for den sydøstfynske „Guldalder“. Det var Urnegrave og Brandpletter under Aabenmark, oftest saare simpelt

udstyrede. Kun en stor Taalmodighed kunde føre dette tilsyneladende saa lidet lønnende, men systematisk vigtige Arbejde igennem. Det varede 7 Aar, 1875—81, Lerkar, simple Jernknive, Stumper af Kamme, Bøjlenaale af Bronze, Perler, en Gang imellem fra en Kvindegrav et Par Nøgler eller Spindevægten til en Haandten, fra en Mandsgrav en Økse eller det halvrunde, brede, tynde Jernblad, der nok var Ragekniv, af Ædelmetal næsten intet, det var Resterne af Føllegodset fra Ligbaalet, hvad enten de gemtes i en Urne eller lagdes simpelt i en Fordybning i Jorden. Men de højst forskelligartede, ofte ornamenterede Lerkar er et rigt Vidnesbyrd om sydfynsk, hjemlig Pottemagerkunst og har sikkert medvirket til Sehesteds Interesse for Nutidens hjemlige Produkter, Jydepotteindustrien, som han skrev en særlig Afhandling om.

Paa sin Vis frembyder saaledes de Sehestedske Samlinger, som endnu bevares paa Broholm, en Interesse, der løfter dette „Museum“ over adskillige, der er større i Omfang. Men paa 2 andre Omraader har Sehested en Plads helt for sig selv. Han tog sig for at kortlægge og beskrive samtlige Mindesmærker, bevarede og sløjfede, i Broholmegnen. Omtrent samtidig tog Nationalmuseet fat paa denne Opgave for hele Landet; men der gik en Menneskealder, for man vovede at stræbe efter at gennemføre Opgaven med Sehesteds Grundighed. Naar det drejer sig om et større Omraade, er det ikke blot Tid, men ogsaa Pengemidler af betydeligt Omfang, hvorom det drejer sig. Endda tør det næppe siges, at Museets Undersøgelse overalt naar saa vidt som Sehesteds. Det sker vanskeligt i én Omgang. Den lokalt kendte Mand, der opsummerer Aar for Aar, vil altid naa mere end den fremmede, der i hvert Fald kun kan ofre en begrænset Tid. Det var det ene Omraade, hvori Sehested har en Særstilling. Det andet er ved sine *praktiske Forsøg*. Ingen har endnu helt gjort dem efter, end sige gjort dem bedre. Han viste, at Stenaldersredskaber virkelig kan bruges til praktisk Arbejde, og han paaviste Maaden, hvorpaa de i hvert Fald kunde tildannes og antageligt ogsaa er tildannede ved Slibning. At man i Stenalderen tilsleb Flinten ved at føre Øksen eller Mejslen frem og tilbage over en fastliggende Sten, havde man længe formodet, og Slibestenene ligger i Museerne, de grove Granitsten, de smaa, fintformede af Kvartsitter og de lange, i Midten indknebne, som man i en lidt fjernere Fortid undertiden ansaa for forstenede Laarben af Kæmper. Sehested gjorde Forsøgene. De simpleste angik Slibning; én eller et Par Mand blev sat i Arbejde, og Forsøget varieredes, alt mens Uret holdt Rede paa Arbejdstiden, der nøje udregnede pr. Kvadratcentimeter.

Sehested gik ud fra den Mening, som tidligere var fremsat og utviltsomt er rigtig, at de karakteristiske, stundom hvidlige Striber, som ses paa slebne Oldtidsredskaber, skyldtes Slibningen og maatte være fremkomne ved Arbejdet. Det gjaldt altsaa at iværksætte Forsøget saaledes, at disse Striber fremkom.

Første Forsøg: En blot tilhugget Flintøkse blev omgivet med vaadt Sand, og et Stykke Egetræ førtes frem og tilbage med saa haardt Tryk, som 2 Mand kunde præstere. Der arbejdedes i 220 Minutter, altsaa knap 4 Timer. Saa var Siden af den lille Flintøkse (13 cm l.) fint og blankt afslebet, paa nær de største Fordybninger. Man kunde altsaa slibe Flint paa denne Maade. Men Slibestriberne manglede. Fremgangsmaaden var altsaa ikke den rette.

Andet Forsøg var med en i Oldtiden hulet Granitsten som fast Underlag. Der hældtes vaadt Grus paa, og en Flintøkse førtes under mekanisk, ret haardt, men lidt elastisk Tryk frem og tilbage. Striberne fremkom nu, men var for grove.

I *tredje Forsøg* nøjedes man med det Tryk, som Arbejderen kunde udøve med sine Hænder. Til Slibning valgtes en Økse, 21 cm l., 5,9—8 cm br. Gruset maatte ofte fornyes, idet det let lod sig knuse. Slibningen lykkedes fuldstændigt. Paa 4 Timer havde $\frac{2}{3}$ af den ene Bredside modtaget fuldstændig Slibning, og Udseendet var paa det allernærmeste som paa Oldtidsøkser.

Tilslibningen paa alle 4 Sider af en lignende Økse, 18 cm l., varede nær ved 36 Timer. Det vil altsaa sige, at en enkelt Mand kan gøre selv en ret stor Flintøkse færdig paa mindre end en Uge. Den fine Egslibning udførtes med en Kvartsitsten, og til sidst hvæssedes Eggen med Skifer¹⁾

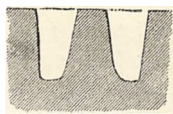
Der foretoges endnu supplerende Forsøg, det sidste med Flint direkte paa Granit; det mislykkedes først, idet Flinten ophededes; ved Anvendelse af Vand undgik man dette og fik ogsaa paa denne Maade Kontrolstriberne frem.

Naar Granit og Grus er i Stand til at slibe den haarde Flint, ligger det i, at de Smaakorn, hvoraf de bestaar, er af ikke meget ringere Haardhed end Flinten, skønt de ligger mindre tæt og har svagere Bindemiddel. Stærkt kom dette frem ved *Boreforsøgene*. Sehested vilde prøve paa at frembringe dels de mærkelige, timeglasformede Borehuller, som er karakteristiske for Stenalderens Skafthuløkser af blødere Stenarter, dels den lige saa mærkelige Tap, der kendes fra ufuldendte Stenalderboringer.

Forsøgene udførtes med en Stok af Træ, oftest Bøg, sjældnere Hassel eller Hyld, samt med en overskaaret Rørkugle eller et

¹⁾ Denne sidste Del af Forsøget er næppe sikker. De smaa Skifersten, som man tidligere ansaa for Hvæssesten, er sikkert Smykker.

Kohorn, i begge Tilfælde med Tilførsel af tørt eller vaadt Sand. Borestokken anbragtes ikke direkte i Haanden, hvad der vilde gaa for langsomt, men enten saaledes, at en Buestreng lagdes om Stokken, og en Mand fra hver Side trak skiftevis, hvorved Stokken bragtes i Rotation, eller Stokken anbragtes som et Drillbor. Med Bue bores i Hornblendegranit 1 cm paa 39 Minutter, i Grønsten paa 30 Min. (her var dog arbejdet for stærkt: Stenen slog Revne), dernæst i Porfyr, 1 cm paa 88 Min. Der bores halvt fra hver Side og Hullet fik Timeglasform. Med Hasselstok var man i porfyritisk Granit 35 Min. om 1 cm.; Hasselen synes da at være den bedste Borestok. Med Drillbor, endda med tung Svingsten, og tørt Sand (vaadt Sand var her uanvendeligt) tog

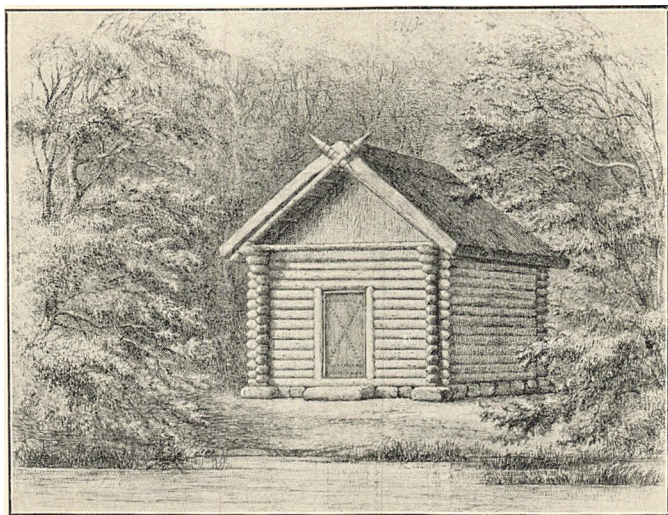

Boretap.

Boringen mere end dobbelt saa lang Tid, men kunde udføres af én Mand. Interessantest var det maaske, at man ved Forsøgene med Hyld, Kohorn og Lammeben frembragte meget smukke Boretappe. Med Hyld og Bue bores 1 cm paa 40 Min. I alle Tilfælde beror Virkningen selvsagt paa Sandskornene, de sætter sig fast i det bløde Materiale og slider det haarde. Selvfølgelig slides dog ogsaa Borestokken.

Andre Forsøg drejede sig om Savning i Træ, Skrabning af Ben m. m. I det hele har Forsøgene vist, at Stenalderens jævnlig forefaldende Arbejde af denne Art har kunnet udføres i en rimelig, endda forbavsende kort Arbejdstid, selv af uøvede Arbejdere. Selvfølgelig har man i Stenalderen opdaget Triks og Nemheder, som de kortvarige Forsøg ikke kunde afsløre.

— Det har været naturligt ved denne Lejlighed at minde om Sehesteds Forsøg og i al Korthed redegøre for dem. De er efterhaanden gaaet noget i Glemme, gemte som de er i de 2 store Værker, der er ved at blive sjældne. Interessantest er dog endnu hans største Prøvearbejde, Arbejdsforsøget med Bygning af et *Bjælkehus*. Som Redskaber benyttedes 10 Flintøkser, 5 Hulmejsler, og et fladt Flintblad, skæftet som Huggejern; Øksen blev skæftet paa lignende Maade, som senere Fund har vist, at de var det i Oldtiden. Saa drog Kammerherren ud med 2 Snedkersvende, 1 Tømrer og 2 Skovhuggere. Først fældedes 63 Graner af ret svære Maal. 0,20 cm. De to første faldt paa 8—9 Minutter. En Mand vilde have fældet dem alle paa 30 Timer; Udslæbning tog 20, Afknastning 45, Afbarkning 50 Timer (alt beregnet efter 1 Mand). Træerne huggedes til Tømmerstokke paa 4 og 4½ m Længde, slingedes og afrundedes for Enderne (665 Timer). Enderne rettedes til med Økse og Mejsel; der dannedes Tagspær,

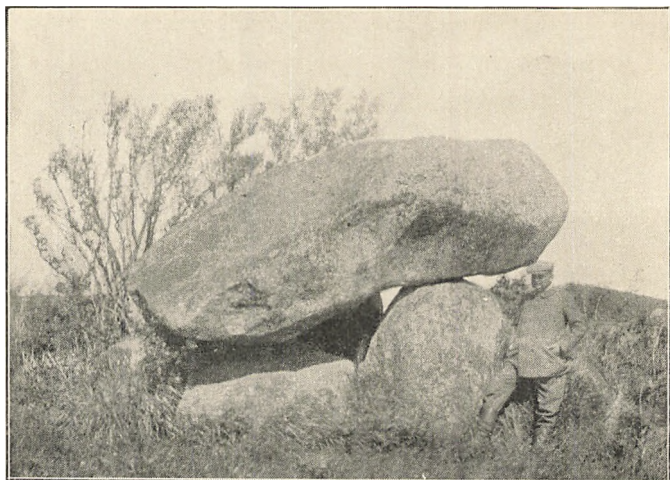
Bjælkehus, udført med Flintværktøj.

som belagdes med Rør, skaarne med Flintflækker, Lyrehul dannedes, en helt sirlig Dør, ja selv dekorative Udskæringer blev der Tid til. Selvfølgelig maatte Arbejdsredskaberne opslibes, (1 Time daglig), men kun én Økse sprængtes, og det var ved Uforsigtighed strax i Arbejdets Begyndelse. Hele Huset havde, regnet for 1 Mand, taget 810 Timer, = 81 Arbejdsdage i hine „fjerne Tider“. I vore Dage vilde det for 2 Mand tage 50 Dage, altsaa 2 Maaneder. Selvfølgelig har Sehesteds Arbejdere endda taget uvant paa Stenværktøjet, navnlig i Førstningen.

Huset staar endnu i Broholms Park, og de anvendte Arbejdsredskaber bevares dér. Først i ny Tid har man, i Sverige, gjort et noget anderledes ordnet, interessant, men delvis mislykket Forsøg af lignende Art. Man vilde nemlig samtidig prøve Virkningen af primitive Livsforhold. Men det viste sig hurtigt, at Opgaven herved blev for vanskelig, navnlig saa længe én Mand skulde løse den. Bibelens gamle Ord om Ønskeligheden af en Medhjælp stod sin Prøve.¹⁾

— Den tredje i Laget er Købmand i Rudkøbing, *Jens Winther*. Han staar endnu midt i sin Virksomhed; om hans Indsats skal derfor kun skrives i al Kørthed. Han har af egne Midler stiftet „Langelands Museum“, skænket det Grund og et smukt Hus, og han sørger for, at Midlerne til dets fremtidige Udvikling er

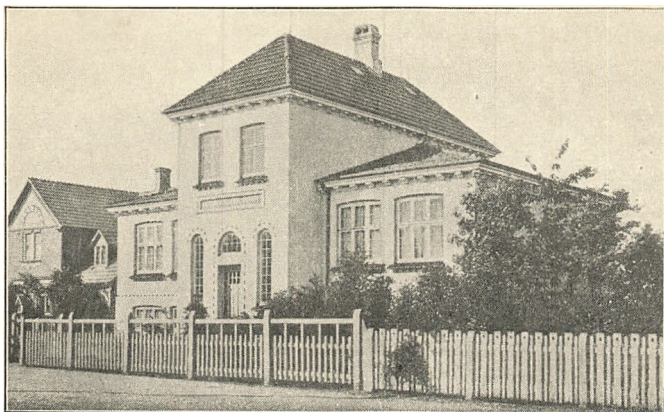
¹⁾ Medhjælpen var dog mandlig. Ernst Klein: *Stenålderslif*. Stockholm 1920.

Dysekammer ved Kædeby, Langeland. (Fredlyst).

til Stede. Museet indeholder vel ogsaa en Del Sager fra nyere Tid, men det som bestemmer dets Værdi, er Oldsagerne, og heraf atter specielt Udbyttet af Udgravninger paa forskellige Stenalderspladser paa den lille, nu ved en Dæmning landfaste *Lindø* i Lindelse Nor, sydlig for Rudkøbing. Udgravningerne er foretagne af Winther personligt i en Aarrække og lønneses sidst med Opdagelsen af mærkelige Arnesteder, som laa paa Resten af simple Gulve, utvivlsomme Vidnesbyrd om, at man var paa selve Huspladsen. De meget betydelige Fund har han selv behandlet og mønstergyldigt opstillet i en halv Snes store Skabe i Museet. Desuden er der Sager, navnlig Benkøller og andre mærkelige og sjældne Genstande fra en anden Stenaldersplads, ved Foden af en Banke, „Troldebjerg“, lige ved en større Mose, og der er interessante, delvis enestaaende Fund fra Vikingetidsgreve. Ustandselig er Winther i Sommertiden paa Farten rundt om paa Øen, hvor noget kommer frem. Selvfølgelig er dette ikke sket uden den stærke Samlerglæde, som ogsaa andre har, og som har skabt Museerne bl. a. i Svendborg og Ærøskøbing. Men Jens Winther's Trang til at gøre en Ting fuldt ud har løftet hans Interesse til et andet Plan. Han er Amatør, ikke i den almindelige Forstand, men med den Klang, som man tidligere lagde i dette Ord og som dækker dets virkelige Betydning. Og han vil ogsaa sørge for, at Arbejdet faar sin Krans og Krone ved, at det publiceres.

Rudkøbing og Langeland er i det hele af mange Grunde værd at se for den, som vil lære sit Land at kende. Det er ogsaa en Egn

Langelands Museum.

hvor man, med lidt Forberedelse, vil faa et stærkere Indtryk af selve de jordfaste Mindesmærker end i de fleste andre sydfynske Egne. Navnlige skyldes dette Grevskabet Langelands (Tranekjærs) stadige Paapasselighed gennem mange Aar overfor den store Mængde af Fæstegods, som det tidligere ejede over hele Øen, støttet ogsaa af de øvrige Storgaarde og Selvejerne, saaledes at Mindesmærkerne nu er et væsentligt Led i Øboens Hjemstavnsfølelse. Fredlysninger findes her ganske naturlige og selvfølgelige. Adskillige Sten-Mindesmærker ser man fra Landevejene, f. Eks. gennem Lindelse—Humble sydefter, og vil man gøre en Afstikker fra Landevejen (og gaa udenom Kornmarkerne) kan man ved Humble finde en af Landets bedst bevarede Langdysser, „Kong Humbles Grav“. Derimod ser man saa at sige ingen Jordhøje. Bronzealderen falder saa underlig mat ud ved Siden af det store Antal Dysser og Jættestuer. Af dem er der talt ca. 200 (en Del af dem er dog nu borte), men kun ca. 50 Høje, og de gør sig meget svagt gældende i Landskabet. — Men det er et herligt, frodigt Landskab at færdes i, og ikke stærkt besøgt. Vejene er gennemgaaende gode, saaledes at de lange Distancer, som Øens Form medfører, ikke volder særlig Vanskelighed. Og saa har man til Stadighed Havet saa nær, at Udsynet ideligt skifter.

Taainge, „Torseng“, som den romantiske Tid kaldte den, Knytlinga Saga's *Pórslundr*, er saa velkendt. *Ærø* har mere af Eventyret over sig, med sin gamle Købing, der Aarhundrederne igennem har haft sin bestemte Betydning uden altfor store Omskiftelser, selv om en enkelt svær Brand har hærget en Del af Byen, men ikke udslettet dens ejendommelige, gammeldags

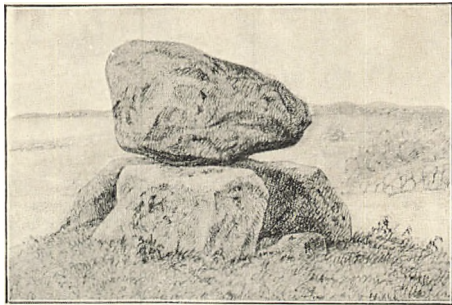
Udsigt fra Lindø-Bopladsen.

Hygge. Her kunde Herman Bangs Gamle Ven (fra Stille Existerer) have fundet sin Havn fra Storstadens Omskiftelser. Eller maaske paa Lyø, hvor ikke blot Middelalderens mørke Udaad mindes, og endnu stedfæstes — om end lidt usikkert; nu om Dage byder Skoven liden Jagt —; men baade her og paa Avernakø vil den, som tager Eftersøgning af Oldtidsminderne med til at ud-
dybe Stemningen, finde noget som er værd at se, paa Lyø den smukke „Klokkesten“, samt „Store Stenhøj“ og „Vester-rødshøj“, et Par ringere ude paa Lyøbys Marker, og han kan ligeledes paa Avernakø følge vore „Klippegrave“, i Tilgift til Majstangen, samt ved Korshavn de mærkelige „Høje Stene“, om hvis Betydning man ikke helt er enig. Færdes den fremmede lidt omkring, kan han vel endnu høre om de 6 prægtige Guldskaale, som 1685 fandtes under en Sten ved Munke, en Offergave fra Bronzealderen, dem som Rigsraad Niels Krag skænkede sin Konge, der indlemmede dem i sit „Kunstkammer“. Siden overgik de til Nationalmuseet; dog kun de fem; den sjette skænkede 1812 til den franske Minister Alquier. For at se Oldtidsminder kan man paa Ærø have Glæde af en Udflugt gennem Rise Sogn, til Langdyssen ved Rise Kirke, endnu med 55 Randsten og 2 Kamre, samt en sjælden Mærkelighed, en Høj lagt i den ene Ende; den er nok fra Bronzealderen; 2 Langdysser findes sydlig paa Rise Mark, en tredje ved Hældegaard, et pænt Dysse-

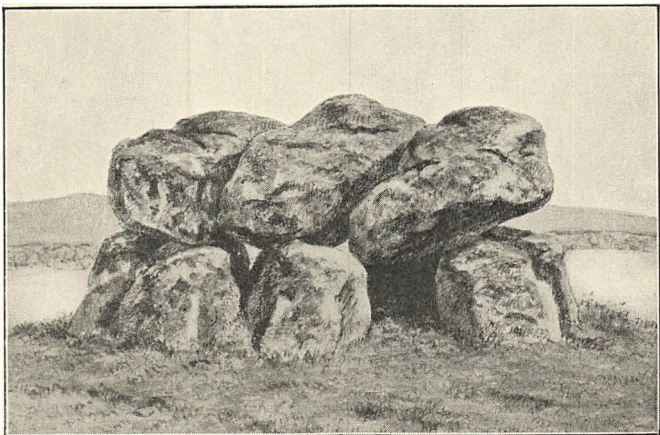
kammer ved Stokkeby o. fl., ganske vist kun lidt af de 50, som engang fandtes i Sognet, ca. 90 paa hele Øen.

I det hele taget har alle de blot nogenlunde store Øer været befolket i ret tidlig Stenalder, den bofaste Tid, hvis Be-

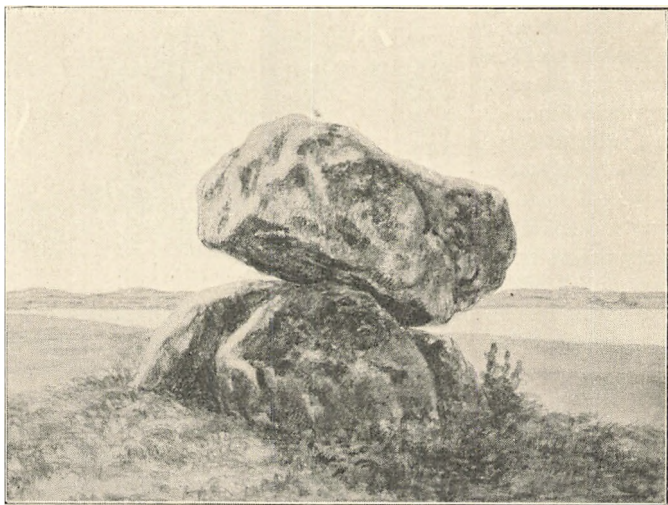
gyndelse plejer man at tælle ved 3000 f. Kr. Øerne har haft Tiltrækning, saalænge Landet har haft en mere samlet Bebyggelse. Men dette vil ingenlunde sige, at man kan vente at finde Oldtidsmindesmærker overalt ogsaa paa Sydfyen: Sten- og Bronzealderens Mindesmærker findes sædvanlig kun i en bredere eller smallere Kystbræmme. Helt gennem Landet gaar Minderne fra Jernalderen, men de er sjælden synlige oven Jordfladen. Sten- og Bronzealdersmindesmærkernes Tal er dog ikke helt ringe. Der er i hele Svendborg Amt optegnet ca. 450 fra Stenalderen, vel det dobbelte af Høje, som hovedsagelig er fra Bronzealder. Navnlig af Højene er nu kun en ringe Del til Rest. Mest Interesse vil Dysser og Jættestuer have, navnlig i visse Egne, thi de er ujævnt fordelte. I Sunds Herred, nærmest om Svendborg, er der kun 20, og i

Dyssekammer, Lyø.

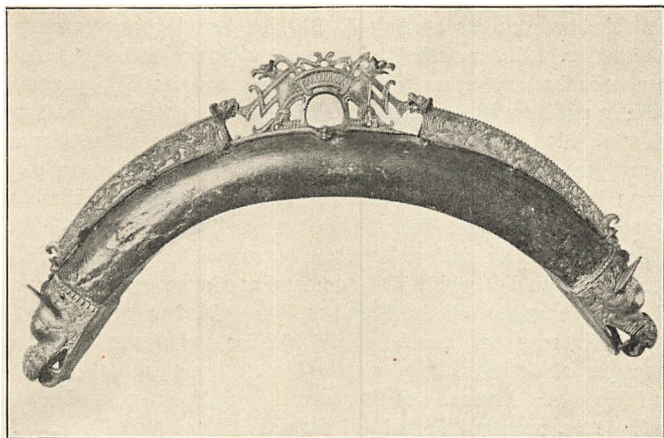
Jættestue, Bjerne ved Faaborg.
(Fredlyst: P. C. Greve Bille-Brahe-Selby, 1892).

Dyssekammer, Ilumø.
(Fredlyst: Grdj. Jørgen Thorsen, 1885)

Sammenbyggede Langdysser. Piptorn Skov.
(Fredlyst: Baron Berner Schilden Holsten, 1886).

Mankestol, Søllested.

den senere saa rige Egn mellem Svendborg og Nyborg, Gudme Herred 50, i Vinding, Nyborgsomraadet 35. Rigt er egentlig kun Salling Herred, fra Faaborg op mod Assens, 135. Paa Strækningen Svendborg-Nyborg ligger næsten alt i det lange, smalle Kystsovn Hesselager. Ligesaa i Nyborgeggen, og mest er de ikke særlig anselige. Dog ligger en af Landets længste Dysser, maaske den længste, 170 m l. ved Lindeskov i Ellested Sogn, med 126 Randstene; en større Gruppe ligger i Lykesholm Hestehave paa Marken derved. Af Trillinghøje ved Sulkendrup Mølle indeslutter den ene en udgravet Jættestue. Nævnes kan endnu en Gruppe ved Gudbjerg; nu er et Anlæg planlagt omkring dem, med Tiden et naadigt Dække for den Syndernes Mangfoldighed, hvorfor de har været udsat, og som træder grelt frem, saa længe de ligger paa den aabne Mark. Af og til har Hjemstavnsinteressen, skaanet Mindesmærkerne selv paa udsatte Steder. Ved Svindinge i Gudme Herred staar et Dyssekammer (fredlyst) i en Vejrabat, ved Egense i Sunds Herred en ligeledes fredet Høj midt i en Korsvej.

Men Salling Herred byder mest, ikke blot de mærkelige og sammenbyggede Langdysser i Piptorn Skov, med 6 Kamre, øst for Faaborg, (ligesaa mærkeligt som Brudager Langdyssen med dobbelte Randstene, en Milsvej nord for Svendborg). Horne Sogn, vest for Faaborg, er særlig rigt, i alt ca. 60 Stenmindesmærker, deraf 3 Langdysser, 6 Kamre og vistnok 3 endnu højdækkede Jættestuer.

Det blev foran nævnt, at Mindesmærker fra Oldtidens senere

Del sjælden kan ses oven Jord. Sydfyen har dog haft to meget mærkelige. „Møllemosehøj“ i Hillerslev Sogn, Salling Herred, har aabenbart været rejst over en Stormand fra Vikingetiden; Kobler og især et Par fornemme Mankestole er Rester af hans Køretøj. Men Højen er sløffet for snart 100 Aar siden. Endnu prægtigere er Mankestolesættet fra Søllested, øst for Assens, men ogsaa her er næppe noget af Højen tilbage, skønt det vides, at den har indesluttet et Kammer, der bragte Jelling Kongegravene i Erindring. Mere usikre Tegn er de svære Knapper fra Ringsværd, fra en lidt ældre Tid, som et Par Gange er fremdragne. Sværdene mangler. Er det Tegn paa Vikingefærd udgaaet fra Sydfyen? At man har maattet møde Fjender ved given Lejlighed fremgaar af det Sejrsbytte, som ved ca. 500 nedlagdes i Kragehul Mose ved Assens. Paa Runestene er Sydfyen derimod mærkelig fattig, navnlig i Forhold til det nære Baag Herred og Nordfyen. Der kan kun anføres Sørup Stenen, som endda næppe er fra Vikingetid, men senere, for øvrigt ikke tydet (nu i København), og Bregningestenen, som i hvert Fald er fra Middelalderen, med Kristusfiguren og Indskriften: „Sven Sassersøn ligger her under mig; Helge Degn ristede mig; Mester Bo gjorde mig.“

1) Herom kan læses i Nord. Tidsskr. f. Oldk. I (1832), S. 192.

Runddysse, Jordløse, Salling H.
(Fredlyst: Grdj. Niels Andersen, 1885).

Fig. S. 28—29 efter Sehested, Arch. Unders., 1884. Fig. S. 21, 33, 34 og 36 efter Originaltegninger af A. P. Madsen (delvis farvelagte) i Nationalmuseet Fotogr. ved S. Bengtson. Fig. S. 23, 30 og 35 efter Fotogr. i Nationalmuseet. Fig. S. 32 gengives med Till. af Jens Winther, Rudkøbing.

Dansk Folkemindesamling fot.
Gammelt Udhus v. Brendeskov, Gudbjerg S., Gudme H.

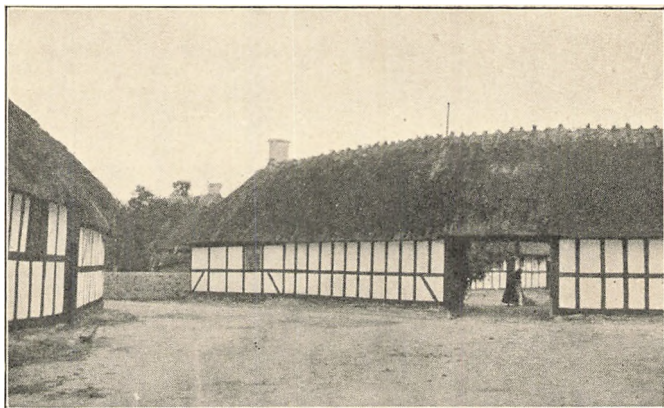
SYDFYNSKE STEDNAVNE

Af SVEND AAKJÆR.

FYN regnedes fra gammel Tid for to Sysler. Skønt Landets Inddeling i Sysler i særlig Grad hørte hjemme i Jylland, saa var der dog ogsaa i de andre af Danmarks gamle „Lande“ Omraader, der svarede til Syslerne, og som havde en kongelig Ombudsmand til Styrer. Sjælland var delt i Øster-, Vester- og Middelsyssel, og Laaland og Falster udgjorde hver et Sysse. Ogsaa Skaane var et særligt Sysse, som styredes af Kongens *Gældker*. Mens vi ved de 14 jyske Sysler er vel underrettet om deres Landomraade, især igennem Kong Valdemars Jordebog fra 1231, saa stiller Sagen sig vanskeligere, naar det gælder at fastslaa de to fynske Omraader. I senere Tid kan der næppe være Tvivl om, at de to Lensgaarde Hindsgavl og Nyborg var Styrelsens Hovedsæde, og der er adskilligt, som tyder paa, at denne Inddeling i to Omraader er gammel.

Til *Nyborg* svarede en *Gammelborg*, nu Landsbyen *Gamborg*, hvis Naboby *Føns* (egtl. Fyn-Næs) optager selve Øens Navn i sit, og hvorfra den gamle Overfart var over *Fønsføre* til Jylland.

Grüner Nielsen fot.

Drejøj, aaben Byplads med gamle Gaarde.

Lidt længere til Syd laa paa et Næs *Husby*, som ved sit Navn betegner sig selv som en *Huseby*, en Sædegaard for Kongens Ombudsmand.

Nu har Styrelsens Tyngdepunkt naturligvis ikke været alle disse Steder paa samme Tid, men disse Byer har sandsynligvis til forskellige Tider været Sæde for Kongens Ombudsmand i Vestfyn. Meget tyder paa, at der til en vis Tid har været et vigtigt Knudepunkt i Skovby Herred, hvis Ting holdtes om Onsdagen, maaske fordi det var Afløser af et tidligere Sysseleting, idet disse jævnlig stillede under Odins Beskyttelse ved at holdes paa Odins Dag. I Harridslev, som tillige med Skovby var i Kongens Eje paa Valdemar Sejrs Tid, fandtes nær ved *Kongelunden* et Sysselebjerg, og da dette Navn ellers altid findes ved Sysseletingsteder, har et saadant vel ogsaa været her.

Før Havnebyen Bognæs (Bogense) blev til, var der en livlig Forbindelse med Jylland længere østpaa, og her melder Navnet *Jarls-Ore* (Jersore) ved Stranden om den kongelige Sysselemand Jarlens Færd. Længst tilbage i Tiden naar vi til *Nørre Næraa* (Nærd-Høje), hvis Navn minder om et Vi for Guddommen *Njord*. Paa denne Bys Mark ligger *Maalebjerg*, som minder om et gammelt *Maal* eller Ting, og *Gallebo* om Galgen derved.

Heller ikke behøver vi at være i Tvivl om, hvor Styrelsens Sæde var i Østfyn. Ogsaa Vindinge Herreds Ting holdtes om Onsdagen, og som en Edderkop i sit Spind sidder Kongens *Aar* eller *Aarmand* (Ombudsmand) i *Aars-Lev*, lige hvor Fyns Herredsskel samles i eet Punkt, og til Nabo har han Østfyns urgamle

Grüner Nielsen fot.

Drejøj, aaben Byplads med gamle Gaarde.

Helligby Sønder Næraa med Tingmarken, og Galge Agre inde paa Hovedgaarden Torpes Mark.

Disse omtalte Forhold afspejler sig nu ogsaa ganske tydeligt i Øens nulevende Folkemaal. Ser vi paa de lydige Ejendommeligheder, som er kortlagt i Kort over danske Folkemaal, saa trækkes der et meget tydeligt Skel op mellem Østfynsk og Vestfynsk, der deler Øen i to Halvdele, som vi har Lov til at tro, omtrentlig er faldet sammen med de to Sysler. Ialtfald er der et ganske utvivlsomt Sammenfald mellem Kærneomraadet i de to Dialekter og Sysseltings-Egnene, idet Kærnerne er i Skovby Herred og omkring Sønder Næraa.

En Særstilling indenfor disse to Omraader indtages dog af flere Egne. Saaledes er der en særlig Ur-Kærne i Lunde-Skam Herred, en Kærne for jysk Paavirkning i Vends Herred, omkring Gelsted, og endelig udgør det Sydfynske et særligt Omraade, som udmærker sig bl. a. ved at mangle Stød („de synger paa Ordene“). Fra dette særligt sydfynske Omraade, som har sin Kærne omkring *Svendborg*, fører der tydelige Samkvemslinier dels over Als til Sundeved, dels over Langeland til Laaland.

Sydfyn er inddelt i tre Herreder: *Gudme*, *Sunds* og *Sallinge Herred*. Ser vi paa Bostednavnene i disse tre Herreder, kan vi ikke undgaa at opdage en meget betydelig Forskel imellem dem, som uden Tvivl hænger sammen med en forskellig Udvikling i deres Bebyggelseshistorie.

Det er efterhaanden blevet almindeligt at inddele vore Bostednavne efter deres Endelser i flere Typegrupper. Ganske vist

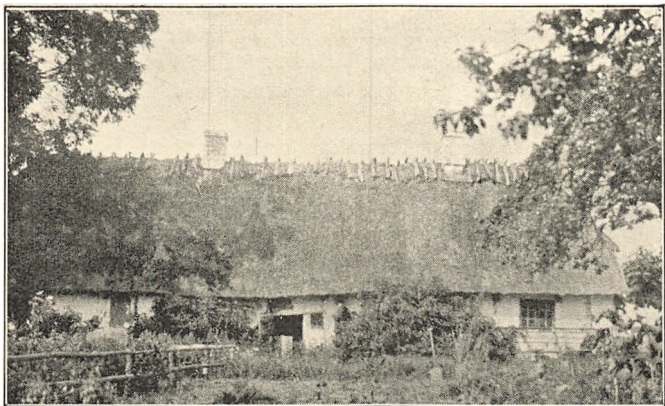

Grüner Nielsen fot.

Gaard i Leby, Ærø.

hersker der paa enkelte Punkter endnu Strid om disse Endelsers *Alder*, derimod næppe i det store og hele om deres Art. Indenfor Navnetyperne kan man dog vel have Lov at sondre mellem tre Aldersperioder: Tiden før Lev (før ca. 500), Tiden mellem Lev og Torp (ca. 500—800), og Torptiden (ca. 800—1200). Udenfor disse Perioder falder dog de Navne, som kun indeholder Naturled, Navne som *Gisle* (nu *Gislev*), *Espe*, *Vejde*, *Horne*, *Ore*, *Dung*, *Lunde*, *Heden*, *Gelskov*, *Arreskov*, *Egenæs*, *Diger-næs* (nu *Egense*, *Diernisse*), *Tvevad* (nu *Tved*), *Svanevig* (nu *Svanninge*). Disse Navne er det overordentlig vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at aldersmærke ved sproglige Undersøgelser alene, da de for Størstedelen kan være skabt til enhver Tid, saa længe her har været talt Dansk.

Visse Gisninger kan dog nok med nogen Begrundelse fremsættes om dem. Saaledes kan Navne paa *-bjærg*, som *Gudbjærg*, *Albjærg*, *Gjaldbjærg* (eller *Galtebjærg*) utvivlsomt ofte være meget gamle (fra Lev-Torptid), og det samme kan gælde Navne paa *-ager* som *Brudager*, *Hesselager*, *Heldager*, der maaske mest naturligt hører sammen i Tid med *-tofte* og *-mark*, d. v. s. imellem *Lev* og *-by*, altsaa ældre Lev-Torp-Tid. Ligeledes er Navne paa *-ved*, som ikke synes at være almindelige paa Fyn, afgjort ældre end Navne paa *-skov*, idet Ordet *Ved* (*With*) kun i ret gammel Tid (Folkevandringstid) har været brugt om „Skov“. Man tør ogsaa nok gisne paa, at Navne paa *-holt*, *-tved* og *-holm*, som *Sandholt*, *Tiselholt*, *Kogtved*, *Løjtved*, *Broholm*, *Hvedholm*, næppe er synderlig gamle som Bostednavne, og man gaar sikkert ikke meget galt, om man sætter dem til Torptid. Vanskeligere at

Grüner Nielsen fot. Hus i Bregninge, Taasinge.

tidsfæste er Navne paa *-lund* eller *-lunde*. Hvad skal man mene om et Navn som *Eskelund* eller *Egelund*, som vel kan dannes til alle Tider? Navne som *Kavslunde* er dog sikkert gamle, og vel-sagtens ogsaa *Lunde*?

Om Navne som *Vejle*, *Horne*, *Espe* og *Lunde* har der været ført en livlig Drøftelse. Nogle Forskere har regnet disse Etleds-Navne blandt de ældste, andre har hævdet, at de var snarere temmelig unge. Sandheden er nok, at de tilhører forskellige Tidsaldere, og skal man i det enkelte Tilfælde finde Holdepunkter for en Tidsfæstelse, kan det vist kun ske gennem Inddragelse af andre Kendsgerninger end de rent sproglige. Her har vi vist et nogenlunde sikkert Aldersmærke i Byernes Størrelse, idet man temmelig sikkert tør gaa ud fra, at store Byer ogsaa er gamle, mens omvendt ikke alle smaa Byer eller enkelte Gaarde behøver at være unge.

Til det ældste Tidsrum regner jeg Byer med Endelsen *-inge* (som *Vantinge*, *Herringe*, *Ryslinge*) og *-heim* (*Gudme*, *Kærum*, *Dalum*, *Aasum*). Lidt yngre, eller maaske samtidige med *Heim*, er Byerne paa *-løse* (*Jorløse*, *Flemløse*, *Stenløse*, *Lyndelse*). Yngst i Tidsrummet, vel fra romersk Jernalder og ældre Folkevandringstid, er de gamle Høvdingesæder paa *-sted* (*Allested*, *Herrested*, *Søllested*) med Personnavne til Forled.

Til det andet Tidsrum sætter jeg *Lev* (paa begge Sider af Aar 500?), Betegnelse for Gods som er overladt en Stormand til Arv og Eje. Efter dem følger *-tofte* og *-mark*, og sandsynligvis *-ager*. Tillige begynder i denne Tid Navnene paa *-borg*. Ligeledes vil jeg være tilbøjelig til her at sætte dels Navne paa

-høj (nu ofte -aa, -e) som *Næraa*, *Langaa*, dels en Del af Byerne paa -bjærg, som *Gudbjærg* og *Albjærg*. Sidst i Perioden, ca. 600—800 sætter jeg Navnene paa -by, oprindeligt vel Betegnelser for Stormænds Avlsgaarde.

Den sidste Periode, Torptiden, omfatter Navne paa -thorp (-rup, -drup, -trup), -bølle og -rød (eller -rud), sammen med -holt, -tved -holm, -ore, -balle og andre Nybyggernavne.

Holder vi da Rundskue over de tre sydfynske Herreder efter disse Synspunkter, saa ser vi først *Gudme Herred* tegne sig som et meget skovrigt Herred, der følgelig ikke har kunnet være stærkt bebygget i det ældste Tidsrum. I Kong Valdemars Jordebog deles det i „Gudumherred uden Skov“ og „oven Skov“ og „Gisel“, d. v. s. udenfor og ovenfor Skoven og Gislev. Der maa altsaa have været en temmelig stor Skov som delte Herredet, velsagtens i en østlig Del „udenfor“ og en vestlig „ovenfor“ Skoven. Udenfor Skoven var der 30 Havne, en gammel Lædgsinddeling til Brug ved Udskrivning af Leding, ovenfor Skoven var der 24 Havne, og Gisel (Gislev) var 10 Havne. Hele Herredet var altsaa 64 Havne, hvoraf hver gav $\frac{1}{2}$ Øre Havre (18 Skpr.) og 18 Penning. Da Taxten for Korn oprindeligt var 1 Penning pr. Skæppe, har Meningen vel været, at der skulde ydes 1 Øre Korn af hver Havne, følgelig ydede hele Herredet 64 Øre eller 8 Mark Korn, 18 Skæpper Havre svarede forøvrigt efter Taxten til de 9 Skæpper Rug som Jyske Lov foreskriver hver Havne at yde til Styresmanden for hvert *Skiben* (et *Skiben* var 40 ell. 42 Havne).

Paa Grund af den store Skov kan kun ca $12\frac{1}{2}\%$ af Herredets Bostednavne formodes at være blevet til i den ældste Periode, 25 % i den anden, og $62\frac{1}{2}\%$ i den sidste. Ser vi paa Sognebyernes Navne, da tilhører 33 % den ældste Periode, 42 % den mellemste, og kun 25 % den yngste.

Oppe i Herredets fjærneste Krog, hvor flere af Fyns Herreder støder op til hinanden, laa 4 Inger: *Redinge* (nu *Ringe*), *Ryslinge*, *Lødinge* og *Boltinge* (ved *Bolteskov*). Længere ude laa *Svinninge*, som ogsaa lyder af Skov, da det sandsynligvis betyder et Sted hvor Skoven er afsvedet (*Svidninge*) og ryddet. Naar vi hertil regner Herredets *Heim*, *Gudme* (Gudheimar), er vi færdige med de gamle Navne.

Af den sidstnævnte By fik Herredet sit Navn. Det er sikkert en gammel Helligdomsby, i Lighed med andre Byer af dette Navn, Gudum og Gudhjem. Om Tinget minder endnu *Gammel Tingvei* i Gudbjærg og *Tingsti Skifte* i Gjaldbjærg Vestermark. Baade Bynavnene Gudbjærg, Gjaldbjærg og Albjærg kan inde-

C. Jønsen-Tusch, Bogh., Rudkøbing, fot.

Kæmpehøj v. Bjerreby, Tullebølle, Langeland.

holde Minder om hedensk Gudsdyrkelse. Gudbjærg har Navn af *Bjærg*et midt i Byen lige ved Kirken, i Gjaldbjærg (el. Galtebjærg) laa *Korsagre*ne og *Gamle Tofte* ogsaa lige ved et „Bjærg“, og i Albjærg Vestermark laa *Gammeltofte* og *Helletofte*, som vel er en „hellig Toft“.

Saadanne Tofter, Særjorder, kan meget ofte række tilbage til hedensk Tid, selv om de senere ved Kristendommens Indførelse kom ind under Kirken. I Gudme Nørremark laa *Altertofte*, hvori kun Kirkens to Bønder i Byen havde Lod og Del. I Østermarken laa *Torsteens Holt* ved en større Alminding; men det er dog næppe givet at dette Navn indeholder Gudenavnet *Tor* og betegner en hellig Sten, det ligger maaske lige saa nær at tænke paa Mandsnavnet *Torsten*.

Paa Gudbjærg og dens Torpers Mark vrimler det med Oldtidsstednavne, som minder om Helligdomme og Borge og gamle Botofter. I *Højelunds Mark* ligger *Nytofte* og *Brinkens Kilde* ved *Højelund*, og nærmere ind mod Byen *Marketofte* og *Nødestoft*. *Karlsagre* indeholder næppe Mandsnavnet Karl, men snarest Gudenavnet *Karl*, der brugtes baade om Odin og Tor — eller om den hedenske Præst. Nær ved laa *Helleagre*, de hellige *Agre*, og *Stavsagre* med *Stavshøj*, hvor der maaske har været rejst en *Gudestav* eller *Støtte*. Baade *Ordene Stav* og *Stolpe* laantes fra Germanerne til Litauen i Oldtiden med Betydningen „hedenske Gudebilleder“. Lige ved *Karlsagre* laa *Vievænge* og *Viemose*,

som nok kunde indeholde Ordet *Vi* „hedensk Helligdom“, men ganske vist lige saa vel *Vidje* „Piletræ“.

Paa Ellerup Mark laa i Aamarken *Gudme Kirkejord* ved Siden af *Ulletofte*, som jeg dog ikke tør tolke af Gudenavnet *Ull*, selv om det er sprogligt muligt. I *Dallemose Mark* var der flere Navne som tydede paa gejstlig Besiddelse og gammel Bebyggelse: *Bistoft* (Biskops Toft), *Kirkehaven*, *Mølle Agre*, *Munkehøve*, *Herrebo*, *Knudstrup Agre* ved *Hvidkilde*, med *Enemærke*, velsagtens Stedet for en forsvunden Torp, og, ældst af dem alle, *Trøjeborgs Tofte*, der minder om en „Trøjeborg“, en gammel Stensætning, en Borgtomt eller et Voldsted. I *Helskovs Mark*, maaske en hellig Skov, laa *Frisager*, der vist indeholder et Tilnavn til Guden *Frø* (*Fri*, beslægtet med *Frier* og *Frille*, egtl. „Elsker“), *Frøstykker* og *Stejlestykker*. Et gammelt Ord for Tingsted *Løg* eller *Løv* kan rummes i *Løves Vad* (Løvhøjs Vad?) og om gammel Bebyggelse minder *Sorstofte* og *Bjørnstofte*.

Paa Lakkendrup Mark laa der en *Borre Mose* op til *Gudbjærg Skel*, som vel minder om en forsvunden Borg. *Gallebo* og *Ravnehøj* minder vel om Galgen og dens sorte Følgesvende. *Ravnehøj*, *Ravne-Eg*, *Egehøj* og *Kildekrog* ligger op imod *Gudme Skel*, og hvem veed hvilke Offerfund af Skatte, der kan være gjort i *Guldgravene* paa *Gudme Skel*? *Ravns Eg* genfindes inde paa *Gudme Vestermark*.

I disse to Sogne, *Gudme* og *Gudbjærg*, er det da der i særlig Grad har været Røre i *Gudme Herreds* Fortid, de opvejer den „fine“ og tunge Ende af Herredet oppe „oven Skoven“ med de 5 gamle Ingebyer, de erstatter sandsynligvis ogsaa *Manglen* paa *Sted-* og *Lev-*Byer i dette Herred (hvis *Gislev* ikke er *Levby*: *Gisæl*), Sædet for de gamle Høvdingeslægter (*Sted*) og den nye Embeds- og *Krigeradel* (*Lev*). Men ogsaa *Hesselager* og *Brudager* hører sikkert til i Tiden før *Torp*. I *Hesselager Stokkebjærg Mark* laa nær ved *Byen Sals Agre*, som formodentlig minder om en Stormands *Sal* eller *Sædegaard*.

Et endnu yngre Præg end *Bostednavnene* i *Gudme Herred* bærer dog *Navnene* i *Sunds Herred*. Opstiller vi Procenttallene for de tre Tidsperioder til Sammenligning med *Gudme Herreds* (ovenfor S. 44), da kommer 6 % før *Lev*, 19 % mellem *Lev* og *Torp*, og ikke mindre end 75 %, eller de $\frac{3}{4}$ af *Navnene* er blevet til i *Torptid*. Af *Sognebyernes* Navne hører 8 % hjemme i ældste Klasse, 17 % i mellemste og 75 % i yngste.

Øster Skerninge er den eneste Ingeby, *Rødme* den eneste *Heim*, og den lyder endda af *Skov* (*Rød* = *Skovrydning*) ligesom *Svinninge* i *Gudme Herred*. Fra mellemste Tid er der ingen

Levbyer, men 1 *Tofte (Hundtofte)* og 2 *By (Ø. Aaby, Kirkeby)*, hvoraf den sidste endda er meget ung. *Lunde* og *Høje* kan maaske regnes til de ældre Navne, men ellers dominerer *Torperne*, hvoraf 5 er blevet *Kirkebyer, Kværndrup, Stenstrup, Ollerup, Sørup* og *Skaarup*.

Man maa vel formode, at det er *Svendborg Sund*, som *Herredet* skylder sit Navn, og derfor kunde man vente, at *Tinget* holdtes nær ved *Svendborg*. Maaske minder *Tullebrinke* i *Svendborg* om den *Brink*, hvorfra den hedenske *Herredshøvding, Thullen*, forkyndte *Loven* for *Tingfolket*. I *Tved (Tvevad)*, som vel har Navn af et *Vad*, maaske der hvor *Markbogen 1682* nævner *Tvidbro Agre* og *Neden Tvidbro*, nævnes i *Risene Mark: Ting Stentens Vret*, og i *Østermarken: Tinge Stenten*. Maaske førte da *Tingvejen* over *Stenten* og *Broen* ved *Tvevad*. Paa *Heldager Grønnebjærgs Mark* nævnes *Alstoft, Haldansbjærg, Løve-Sals Skifte* og *Biskops-Skifte*, og i *Bobjærgs Mark* nævnes *Tormose, Keldingbjærg (Kilde), Bobjærg* og *Brohave*; i *Søndermarken: Kildeskifte, Svendehøj, Stammebjærg, Søndertoft, Brogersbjærg*.

Et helt andet *Præg* har *Bostednavnene* i *Sallinge Herred*. *Herredet* selv er meget *udstrakt*, mens *Gudme* og *Sunds Herred* kun var paa 12 *Sogne* hver, har *Sallinge Herred* 26, og det ligger ved *Siden* af de to andre, som om de kunde have udgjort eet *Herred* af samme *Størrelse*.

Ikke mindre end 23 % af *Navnene* falder før *Lev*, 16 % i næste *Tidsperiode*, men der har dog ogsaa her været *Skov* og *Ødemark* til endnu 61 % *Navne* fra *Torptid*. Af *Kirkebyernes Navne* falder 32 % paa *ældste Tid*, 27 % paa *Tiden* fra *Lev* til *Torp* og 35 % paa *sidste Tid*.

En *statelig Gruppe* paa 12 *Inger* findes i *Herredet*, spredt rundt paa *forskellige Egne: Sallinge, Vantinge, Findinge, Herringe, Vittinge, Tørringe, Vester* og *Øster Hæsinge, Fleninge, Lydinge, Vester Skerninge* og *Millinge*, hvoraf 5 er *Sognebyer*. Derimod er *Svannige*, som det hellere burde hedde end *Svanninge*, ikke nogen *Ingby*, men et ældre *Svanevig*. Af *Heim* er der eet, *Rudme*, der dog, ligesom *Rødme* har Navn af *Rud* (eller *Rød*), *Rydning*. Hertil kommer 2 *Løser, Jordløse* og *Lyndelse*, og endelig 2 *Sted, Allested* og *Ølsted*. Ind mod *Gudme Herredsskel* ligger det ene *Lev, Gestelev*, og ved *Herredets Navngiver, Sallinge*, ligger det andet *Lev, Hillerslev*. Saa er der de *tvivlsomme Vejle, Heden, Espe* og *Horne*, alle *Sognebyer*, og næppe fra *Torptid*, ligesaa *tvivlsomme* er *Digernæs (Diernisse)* og *Svanevig (Svanninge)*, som ogsaa er *Sognebyer*. Fra *Torptiden* stammer *Torp, Bølle* og *Rød*, af hvilke *Haastrup, Krarup, Hundstrup, Aastrup* og *Ulbølle*

blev Sognebyer. *Nybølle* var sagtens oprindelig Navn paa Hovedgaarden *Nybøllegaard*, som vist er dannet i Torptid paa Sallinge Udmark.

Paa Hillerslev *Kirkemark* laa *Gallebjærg*, *Ravnskov*, *Løveskær* og *Stejlebanken* ved *Stokkebro Skifte*, hvor formodentlig Vejen førte ud til Retterstedet over en Bro af Tømmerstokke. I *Nybølle Kirkemark* laa *Bohøj*, *Galle Agre* og *Tingmose* ved *Stenbro Skifte*, og i *Tingskov Mark* nævnes *Bohøj*, „et Skifte kaldes *Lunden*“ og *Stokkestente*. I en Mark, der kaldtes *Røeløve*, nævnes *Gravelund* og *Staderhøj*, det sidste kan indeholde Minder om en Gudestøtte (en *Stad* eller *Stød*), ved *Torpe Høj*, som vel maa minde om en forsvunden Torp, maaske det i *Gellerudsmarken* nævnte *Frænderup* ved *Boholm*. En stor Toft paa 26 Agre kaldes *Svendborg Tofte*. Ogsaa ved *Højrup* nævnes *Tingskovs Mark* med *Ravnebjærg* og *Tingstente*, ikke langt fra *Stokkestente* og *Stisted* i *Møllebjærg Vænge*.

En Tid lang synes Styrelsens Tyngdepunkt dog ikke at have været ved Sallinge Tingskov, men nede paa *Horne Land* ved *Faaborg*. Her ligger *Dyreborg* (*Digerborg*, den store *Borg*), og i *Sisleruds* eller *Sisselrøds Mark* ved *Bjerne* nævnes *Ravnsbjærg*, *Egehøj*, *Stenbjærget* og *Tolleshøj*, *Mellem Vadene*, *Svendshøje* og *Rævegaard*. Paa Hovedgaarden *Hvedholms Mark* nær ved *Dyreborg* nævnes *Ringemose*, *Stejlebjærg*, *Sisselrød Høj* og *Gall Enge*. Det gamle Navn for *Hvedholm* skal efter Traditionen være *Tulehøj*, og baade dette og *Tolleshøj* minder sikkert om den hedenske Herredshøvding, *Thulen*. Han plejer oftest at sidde nær ved Tingsteder, men her nævnes ingen *Tinghøj*, hvis ikke *Løvensbjærg* og *Løve Agre* i *Ertebjærgs Mark* minder om det ovenfor omtalte Ord *Løv*, *Løg* „*Tingfred*“. Derimod fandt vi ovenfor *Galge Engen* ved *Sisselrød Høj* og *Ravnsbjærg* paa *Sisselrød Mark*, nær ved *Tolleshøj*. I *Tostebjærgs Mark* omkring det 62 m høje *Bjærg* findes *Ravnshøj*, *Borrishøje* (af *Borg*), *Korsens Bjærg* og *Korsens Kilde*. Ved *Løvensbjærg* findes *Byggested* og *Plovstofte*. I *Ejsmark* findes *Tysbjærg* (af *Guden Ty*?). I *Bjerne Bys* *Balleke Mark* laa *Genserud Bjærg*, *Abildgaard*, *Frisesbjærg* (af det ovennævnte *Gudenavn Fri*?) og *Kildemose* ved *Balleke Høj*.

Vi faar vel standse med denne lange Opremsning af sære og dunkle Marknavne, skønt Stoffet langt fra er udtømt. Der er en særlig lokkende Draging ved disse gamle Stednavne, de er noget af det mest danske og særegne Sprogstof vi ejer, og der er megen Glæde ved at fremgrave dette gamle, irrede Sprogmal, som vore Forfædre har smedet i fjærne Tider. Først ved en møj-

sommelig Indsamling og nøje Sammenligning af disse forstenede Minder om Fortidens Sprogliv, vil disse Navne kunne faa rigtig Mæle, og berette os deres Viden om, hvorledes vort Land tog sig ud i de Tider, da de blev skabt. De minder om forsvundne Byer og Borge, om Helligdomme og Tingsteder, om Skove, der forlængst er fældet, Kilder, som ikke mere rinder, og Høje, som blev jævned med Jorden, men ret forstaaede og tolkede vilde de gøre os det muligt atter at spore vigtige Drag i Fortidens Aasyn, som nu er os dunkle og skjulte.

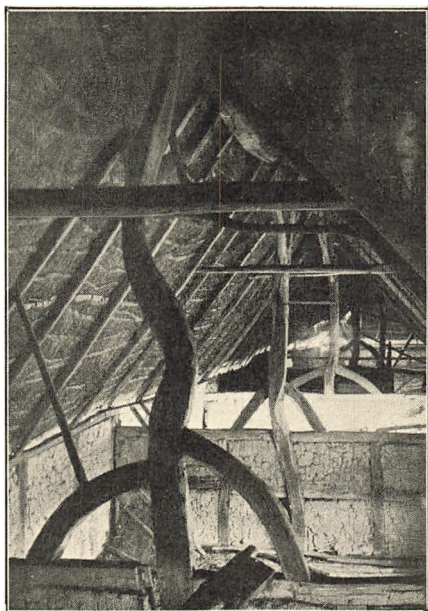
C. Jensen-Tusch, Bøgh., Rudkøbing, fot.
„Kong Humbles Grav“, Langeland.

Langelands Turistforening.

Ristinge Klint, Langeland.

Harald Knudsen fot.

K. Uldall fot.

Indre af en Sulelade. Aborre,
Gamtofte Sogn.

BYGNINGSSKIKKENE I DE GAMLE BØNDERBYGNINGER

Af H. ZANGENBERG.

SYDFYN og de sydfynske Øer er et af de Omraader i Danmark, hvor man finder den rigeste Afveksling i de gamle Bøndergaardes Byggeskik, og Egnen maa derfor i denne Henseende regnes for en af de interessanteste vi har i Landet. Nutildags er Afvekslingen imidlertid ikke saa iøjnefaldende at den gør sig væsentlig gældende i Bygningernes Ydre saaledes som tidligere, da der var en afgjort Forskel paa den tre- eller firlængede Gaard med særskilt Beboelseshus — Stuelænge — paa „Fastlandet“ som Øboerne ynder at kalde Fyn, i Forhold til Smaaøernes ofte enlængede Gaarde, der samlede Beboelse, Stald, Lo og Lade under ét Tag i en eneste Længe. De er nu sjældne, dog vil man endnu paa nogle af Øerne kunne finde enkelte saadanne

lange enlængede Gaarde, men de gør selvfølgelig ikke mere det samme Indtryk som tidligere, hvor en hel By kunde være præget af dem, og man vil nu, hvis man ikke vidste bedre, snarere anse en saadan Bygning for en Undtagelse fra Reglen end for en Repræsentant for en gammel og nedarvet Byggetradition, tilmed den mest danske der kan paavises. Ligesom i det øvrige Danmark, er de gamle Bønderbygninger paa Sydfyn og Smaaøerne omkring den fynske Sydkyst af Bindingsværk, men der gør sig alligevel en betydelig Forskel gældende paa Bygningerne i Øst- og Vestfyn, en Forskel, der ikke er synlig i Bygningernes Ydre, men i deres Konstruktion. Ser man saaledes i Forsommerens Tid, naar Laderne ofte er tømte for deres Indhold, ind i en gammel vestfynsk Lade, vil man ikke sjældent blive opmærksom paa en Række høje og svære Støtter eller Egestolper, opstillet fra Gavl til Gavl langs Husets Midtlinie. Forneden, ved Jorden, hviler de enten paa et Tømmerstykke „Fodtømmeret“, eller paa en Sten „Syldstenen“, og foroven naar de helt op til Rygningen og bærer her en „Aas“, et svært Stykke Tømmer langs hele Bygningens Tagryg, hvorpaa Sparretræerne hviler. Støtterne kaldes „Suler“ — Ordet er den gamle hjemlige Benævnelse for Søjle — og Bygningerne kaldes „Sulebygninger“ efter Sulerne, men undertiden dog ogsaa „Aashuse“ efter Aasen ved Tagryggen. Hele Konstruktionen minder meget om Teltkonstruktionerne hos lavere staaende Folkefærd og gaar sikkert langt tilbage i Oldtiden. — Sulebygninger findes endnu i det sydlige Vestfyn, hvorimod de tildels er forsvundne paa Midtfyn, hvor ofte kun gamle Folk endnu bevarer Mindet om dem, men paa Østfyn er de aldeles forsvundne, og Mindet om dem ligeledes. Saaledes er det nu, men det er dog tvivlsomt om ikke Østfyn oprindeligt har haft Sulebygninger i samme Udstrækning som Vestfyn, i hvert Fald, for at nævne et Eksempel, fandtes Sulebygninger endnu i 1649 i Landsbyen Ellerup i Gudbjerg Sogn paa Østfyn. Paa Smaaøerne har man indtil for en Menneskealder siden kendt Sulebygninger paa Taasinge, Strynø og Skarø, men de er nu helt eller delvis forsvundne, maaske findes der endnu en enkelt paa de sidstnævnte to Øer, paa Taasinge forsvandt den sidste Sulebygning i 1890.

De ældste Bøndergaarde, der kendes fra Egnen, stammer fra 17. Aarhundrede, dog er disse forsvundne i den sidste Menneskealder, og største Parten af de nuværende gamle Gaarde er næppe ældre end fra den sidste Halvdel af 18. Aarh. Undertiden var Aarstallet for Bygningens Opførelse indhugget i Tømmerstykkerne over Døre og Porte, de saakaldte „Dør-“ og

„Porthamre“ ; og et Par saadanne Inskriptioner skal nævnes her. Paa en Gaard i Pejrup, Vester Aaby Sogn, var indhugget: DETTE · HVS · LOD · ANDERS · ANDERSEN · OG · ANNE RASMUS · DAATER · OP · HVGGE · AAR · 1695. Paa en Gaard i Kaleko, Diernisse Sogn, stod foruden Aarstallet 1648 „VDEN · HERREN · BYGGER · HVSET · ARBEIDE · DE FORGÆVES · SOM · BYGGE · DERPAA,“ og paa Dørhammer fra Bregningegaard paa Ærø stod: „OG · GUD · OG · GUD GIVE · OS · DET · DAGLIGE · BRØD · OG · HIM · MERIGE NAR · VI · SKAL · DÖ · ANNO · 1810.

Gaardenes Længeantal har i Sydfyn været forskelligt i ældre Tid. I Begyndelsen af 18. Aarh. fandtes baade hele og halve Gaarde med 3 eller 4 Længer: „Stuehus, Ladehus, Fæhus (Kostald) og Porthus“, og Husmandshuse med 2 eller 3 Længer: „Stuehus og Fæhus (eller Porthus)“. Ved Udskiftningstiden omkring 1773—1806 synes der paa Hvidkilde Gods, og især paa Skarø, at have været en Mængde trelængede Gaarde, som maa-ske gav Anledning til, at de udflyttede nye Gaarde paa Godset blev bygget som trelængede Gaarde, og det overlodes Gaardmanden selv at bygge en fjerde Længe, naar hans Jordbrug fordrede mere Rum. Saadanne Udvidelser er der sikkert sket med mange Gaarde i Løbet af forrige Aarhundrede, og det er derfor nu sjældent at man ser en gammel Gaard med tre Længer. Derimod er „Bolsstederne“, Mellemedet mellem Husmandsstedet og Gaarden, for det meste trelængede og af et overordentligt smukt og tiltalende Ydre. Det er en Type, der er karakteristisk for Fyn og som findes overalt paa Øen (se Billede S. 54).

Ejendommeligt for den fynske Gaard er de „runde Hjørner“, der ses næsten overalt paa de sammenbyggede Længer, og hvori der undertiden kan være anbragt en Port „Tofteporten“, hvorfra Udkørselen til Marken finder Sted. Meget ofte er Stuelængen fritliggende, isoleret fra de andre Længer, hvad der sikkert er et gammelt Træk. Den gamle fynske Gaard har nemlig oprindeligt bestaaet af fritliggende Bygninger, der i Tidens Løb er sammenvoksede ved de runde Hjørner, idet baade den Maade, hvorpaa Hjørnerne er byggede, og gamle Dokumenter vise hen til, at Længerne i ældre Tid har haft fritstaaende Gavle. Endnu et ejendommeligt Træk for den fynske Gaard er de sort- eller rødmaalede Stolper. Farven er mat, hverken udrørt i Kalk eller Olie, men i Kærnemælk. I gamle Dage „afstolpede“ man Gaarden med Kalveblod. Murfelterne, „Tavlene“ mellem Tømmeret,

K. Uldall fot. Bolssted fra Vindinge By og Sogn.

kan somme Steder endnu være klinede, „klistret“ siger Fynboen, med Ler uden paa risflettede Vægge, „Vænnerværk“, og den glattede Lervæg eller den senere murede Væg er hvidtet eller kalkfarvet enten rød med hvide Fuger eller gul med blaa Fuger, en Vægmaling som de gamle Bønder utvivlsomt har laant fra Renæssancens Herregaarde. Det er en Undtagelse, hvis man ser en fynsk Bondegaard med helt overhvidtede Vægge og Stolper, dette Træk tilhører afgjort Sjælland, men kan dog findes paa Fyn, se Billedet af Teglgarden paa næste Side.

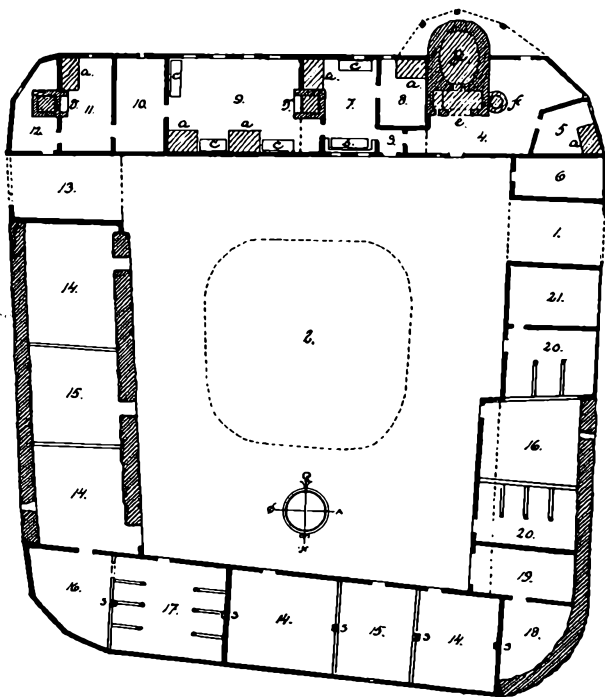
De gamle Gaardes Omgivelser er gerne venlige og indbydende. Gaardene ligger ofte lidt tilbagetrukket fra Vejen med en mindre Have mellem Vej og Portlænge, men denne er dog ved mange Gaarde anbragt lige ud i Vejlinjen, og langs den ene eller begge Sidelænger er da gerne anlagt Haver, hvis velklippede Tjørnehæk eller risflettede Gærde danner Hegn mod Bygaden. I Haven findes almindeligt flere gamle Frugttræer, Levninger af de gamle Abildgaarde, der var en Følge af Christian den Tredjes Paabud om Plantning af Æble- og Pæretræer i Bøndernes Haver. Derimod leder man for det meste forgæves efter de gamle Humlehaver, eller blot fattige Levn af dem, de er nu næsten forsvundne selv paa nordfynske Egne, der tidligere var bekendte for sin Humleavl. Humlehaverne indførtes paa Fyn ved Paabud af Chr. den Første i 1473, og da det senere blev paalagt Godsejerne at føre strængt Tilsyn med baade Frugt (Ymper)

K. Uldall fot. Teglgaarden. Brahetrolleborg Sogn.

og Humlehaver, optræder disse hyppigt i Synsforretninger over Gaarde fra Midten af 17. Aarhundrede.

Hvorledes de gamle Gaarde var indrettede, vil kunne ses paa omstaaende Grundplan af en i 1906 nedbrændt sydfynsk Gaard fra Katterød i Diernisse Sogn. Gaardens Længer ligger solrette, det vil sige at Stuelængen ligger i Retningen Øst-Vest og de øvrige tre Længer er lagt i en Firkant Nord for Stuelængen. De runde Hjørner er senere Tidens Tilføjelser til de oprindeligt fire tæt sammenlagte Længer, og det er sikkert den første Udvidelse, der er foretaget med Gaardens Bygninger. Endnu senere er Udvidelsen af Vestlængen ind mod Gaarden, der aabenbart er sket ved en gennemgribende Forandring af de to Sidelænger i 19. Aarh., hvorved de gamle skrøbelige Bindingsværks-Ydervægge blev erstattet med de svære Mure af Kampsten, og Sulerne i begge Længer fjærnede, hvorimod de blev bibeholdt i Nordlængen (paa Planen mærket med s) og denne blev bevaret uforandret. Ændringerne i Stuelængen skal vi se paa, naar vi nu gaar en Rundgang gennem Gaarden. Vi gaar da ind gennem Gadeporten (1), og ser ud over en ret stor Gaardsplads, i hvis Midte Møddingen (2) er anbragt. Over for Gadeporten er Tofteporten (13) anbragt, hvorfra Udkørselen sker til Marken. Gaardens Brolægning forekommer forvænte Nutidsmennesker ujævn og knudret og meget ubehjælpsomt lagt. Undertiden overraskes man ved i en saadan Stenbro at finde et Slags Mønster, bestaaende af Striber af større Sten, lagt ud for

Grundplan af en Gaard fra Katterød, Diernisse Sogn.
(R. Mejborg maalt 1887).

hver Stolpe i Længernes Vægge. Trods Møddingen, hersker der altid en Properhed og Nethed i det fynske Gaardsrum, som sjældent findes i Landets øvrige Gaarde, ja undertiden er Gaarden prydet med en lille indhegnet Bihave „Fredhave“ foran Stuehusvinduerne (se Billedet af Teglgarden.) Usædvanligt ved dette Stuehus er de faa Vinduer mod Gaarden, men erindr man sig, at dette er Husets Nordside, vil det ikke undre at de fleste Vinduer er anbragt mod Haven som er Husets Sydside, og hvorfra der kan komme mere Lys ind i Stuen. Iøvrigt var det smaat bevendt med Vindueslyset i de gamle Gaardes Stuer fra 17. og 18. Aarh. Ruderne var blyndfattede, meget smaa, og ofte bemalede med Aarstal, Navne og Ryttere eller Skibe m. m. Paa en Rude fra Grønderup i Brahetrolleborg Sogn var malet en Engel, der holdt et Skjold med Indskriften: fryct Gud — gjør Rett

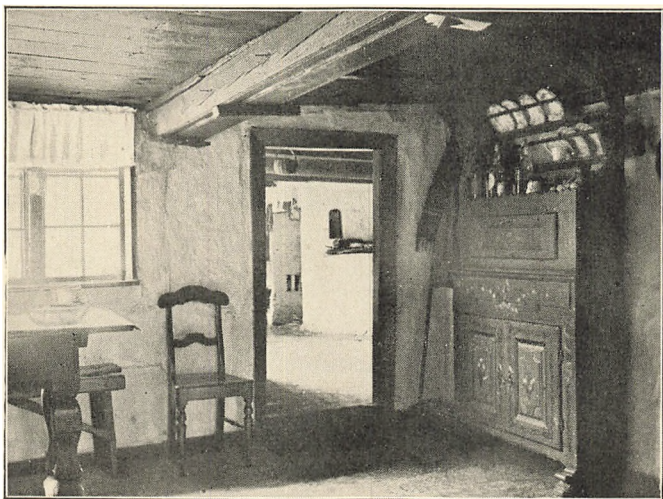
— och forlad — dig iche paa — Mennischen — 1638. Saadanne Gløstavl skænkedes gerne som Gave fra Slægt og Venner naar et Hus blev bygget.

Fra Gaarden er der 2 Indgange til Beboelses- eller Stuelængen. Er man særlig kendt med Husets Folk, gaar man ind ad Døren til „Bryggerset“ (4) — den anden Indgang gennem „Fremmerset“ (3), som Forstuen kaldes, er for fremmede, men senere indbygget, idet Bryggersdøren utvivlsomt en Gang i Tiden har været Stuehusets eneste Indgang. I det brolagte Bryggers har man lige for Døren den store aabne Skorsten (ved e), bag hvilken Bagerovnen (g) er anbragt, hvis store Hvælving skyder sig i en stor Bue ud i Haven, beskyttet af Taget, der er forlænget ud over den og her hviler paa 3 Støtter (se næste Side). Inde i Skorstenen findes Maltkøllen, hvor man tørrede og tilberedte det spirende Byg „Grønmalten“, som man anvendte til det hjemmebryggede Øl, der endnu brygges i flere sydfynske Gaarde. Bygget lagdes paa vidjeflettede Riste, der hvilede paa Jærnstænger oppe i Skorstenen, saaledes at man fra en Skorstenslem over Bryggersloftet kunde komme til at røre i Malten medens Tørringen foregik. Skorstensaabningen (e) lukkedes med en „Kølleport“, og man fyrede i Køllens Ildsted „Køllegrisen“, der ses i Skorstenens østre Side. Røgen trak nu ud gennem Huller i Ildstedets Sider, og ved at bane sig Vej ud gennem Skorstenen, gennemvarmede og tørrede den Malten. — Paa Skorstenens vestre Side er Bryggerkedlen (f) anbragt. Saadanne Skorstensaabninger med Bagerovn, Maltkølle og en à to Bryggerkedler er endnu ikke usædvanlige i den vestlige Del af Sydfyn, se Billedet fra Grimstrup S. 59, hvor Bryggersskorstenen ses gennem Dør-aabningen. — I Bryggerset findes Pige-kammeret (5) med Sengen (a), og Husets eneste Udgang til Haven, og mellem Pige-kammeret og Porten ligger Tørvehuset (6). Paa den anden Side af Fremmerset findes Dagligstuen (7) og et Kammer (8). Tidligere har Rummene 3, 7 og 8 sikkert udgjort en eneste Stue, Husets daglige Opholdsrum, og Skillevæggene mellem Bryggers og Storstuen (9), har da været anbragt hvor de punkterede Linier er viste. Dagligstuen bar med Rette sit Navn. Den var Opholdsstue, Sovekammer ved de faste Alkovesenge (a) og Køkken, idet Skorstenen mellem Daglig- og Storstue var delt med et Skillerum saaledes at der var aabent Ildsted ind mod Dagligstuen, hvorved man lavede Maden og opvarmede Stuen, og aaben Kamin (d) ind til Storstuen, hvorved denne kunde opvarmes. Nutildags er disse Ildsteder forlængst forsvundne, fortrængt af Komfur og moderne Ovn, og Dagligstuen er blevet delt i to:

J. Olrik fot. Bagerovn ved en Gaard i Katterød.

„Folkestue“ (eller Køkken) og Sovekammer, ved et Skillerum i Husets Længderetning. — Den gamle Dagligstue havde stampet Lergulv, sjældnere kunde Gulvet være belagt med Egeklodser, hvorved man fik et lunere og behageligere Gulv at gaa paa. Af fast Bohave lægger man Mærke til Bænken langs Vinduet, der undertiden var indrettet til Gaase- eller Høsebænk med Reder til det rugende Fjerkræ. Foran Bænken stod det store Dagligstuebord (b), med den svære Bordplade „Skiven“ af Eg, der ofte var saa svær at man f. Eks. fra Drejø har en vistnok overdreven Underretning om at da et saadant Bord i 1814 blev savet i Stykker, blev der deraf 24 Alen Fodtømmer til et nyt Stuehus. For Bordenden var Husbondens Sæde, „Bordende-bænken“, anbragt. Lige inden for Døren til Bryggerset stod „Kandeskabet“, ofte kun en Reol af Udseende, hvorpaa hele Husets Samling af Kopper, Tallerkener og Fade var udstillet, og hvorimellem kunde findes fortrinlige og smukke Fajancesager. Saa-danne Kandeskabe ses paa Billederne fra Lyø (S. 60) og Grimstrup. — Alkovevæggene var ofte pynteligt udskaarne, men Sengene var fast indbyggede i Stuen. Af løsere Bohave fandtes Kister (c) og Stole, navnlig var en trebenet Stoletype med et udskaaet Brædt som Ryg særligt karakteristisk for Sydfyn og de sydfyn-

K. Uldall fot. Folkestue fra Grimstrup, Gamtofte Sogn.

ske Øer. Typen er gammel og genfindes paa Lolland og i Nørre Skaane og Blekinge.

Mellem Daglig- og Storstuen kunde undertiden være indskudt et Kammer „Mellemkammeret“, der som Regel tjente som Sovestue, og hvor et Mellemkammer fandtes, laa Fremmerset gerne foran ind mod Gaarden og var en Forbindelsesgang mellem Daglig- og Storstuen. Denne sidste var paa Sydfyn som andre Steder i Landet sjældent beboet og var egentlig kun et Klædekammer med Kister til Linned og Klæder, desuden stod her et Par Gæstesenge (a). Kom der fremmede, foreviste Konerne ofte med Stolthed deres Linnedkisters Indhold, der kunde være saa stort, at f. Eks. en Drejækone, foruden andet Udstyr, gav hver af sine tre Sønner 40 Skjorter, da de nedsatte sig som Gaardmænd. Fra Storstuen gaar man ud i Ølkammeret (10), Husets Forraadskammer, og derfra til Karlekammeret (11) med Seng (a) og den i senere Tid indbyggede Skorsten (d). Yderst ligger Huggehuset (12), hvorigennem Karlen har Passage til sit Kammer fra Tofteporten (13). I Udhusene lægger man Mærke til Laderne (14), der ere adskilte ved Loerne (15), hvorpaa Sæden tærskedes, endvidere at Kostalden (17) og Hestestaldene (20) ligger i hver sin Længe, hvorfor der kræves en Foderlo (16) til hver af dem. I Gaardens Nordvesthjørne ligger Faarehuset (18) med Indgang fra Vognporten (19), og mellem Hestestald og Gade-

J. Olrik fot. Kandeskab i en Storstue paa Lyø.

porten ligger Høladen (21), bekvemt for Aflæsning fra Porten og for Fodring af Hestene. I Laderne kan Kornet kun sættes ind gennem Dørene eller ogsaa i en Kvist, „Høhul“, over Dørene. Disse sidste var for det meste Halvdøre med 2 Fløje, den ene over den anden, men Lodørene var paa sine Steder en Heldør, hævet et godt Stykke over Brolægningen, saa der dannedes et højt Trin (se Gaardbilledet fra Drejø), der hindrede Faar, Svin og Fjerkræ i at gaa ind denne Vej og gøre Skade paa Kornet, og ligeledes hindrede Kornet i at flyve ud paa Gaardspladsen, naar man „kastede“ dette inde paa Loen.

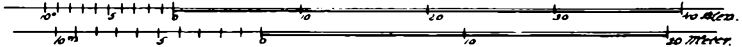
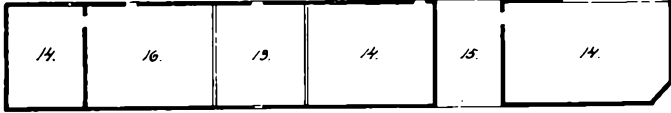
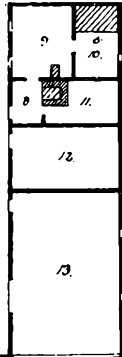
I sine Hovedtræk lignede de fynske Gaarde hinanden, men i Enkelthederne kunde der dog være visse Afvigelser i Sammenligning med den her beskrevne Gaard. I Udhusene kunde saaledes Staldene ligge i samme Længde, kun adskilte af en Foderlo, og i deres Nærhed kunde Karlekammeret være anbragt. I Stuehuset kunde der være Forskel paa Bryggersskorstenens Anbringelse, og det før omtalte Mellemkammer kunde være indrettet til Køkken. For Enden af Skorstenen kunde findes et Gæstekammer foruden Ølkælderen, og endelig kunde der være indrettet en Aftægtsbolig i en af Udhuslængerne.

Nogen væsentlig Afvigelse findes dog kun paa Smaaøerne. Gaardene paa den store Ø Langeland adskiller sig ikke nævneværdigt fra de østfynske, derimod er der Grund til at se paa et Par Typer fra de andre Øer, og vi vil da se paa en ældre Gaard fra Bjerreby Sogn paa Taasinge (Grundplan S. 62).

Gaard fra Drejø.

Gaarden er trelænget og Stuelængen er isoleret fra Udlængerne, der ere sammenbyggede, og de sammenstødende Længers Hjørne er udadtil skraat afskaaret med et saakaldt „Smigfag“. Gennem Stuehusets eneste Indgang fra Gaarden kommer man ind i et forholdsvis stort „Fremmers“ (1), Husets Forstue. Her staar Haandkværnen (h) i Hjørnet ind til Storstuen (2), og Resten af Rummet optages af Kar, Baljer og Tønder, som ikke kan faa Plads i Bryggerset (5). I Storstuen (2) er Gulvet lerstampet, og straks inden for Døren staar en Alkoveseng (a) med Skydedøre for, og ved Sydveggen mod Haven staar en Himmelseng (b). Langs Vinduerne mod Gaarden er anbragt en Vinduesbænk, der fortsættes i en Bordendebænk langs Alkoveveggen, og foran Bænken staar Skiven (c). I Stuens Østveg, som man ser straks ved sin Indtræden i Stuen, ses en aflang Aabning af en god Alens Højde, anbragt i Bordhøjde over Gulvet. Det er Skorstensaabningen (e) til Skorstenen foran Bagerovnen, hvori der fyres fra Storstuen. Tilvenstre for Aabningen hænger en „Tavelet“, en pyramideformet Hængehylde til Kopper og Glas. Ved Siden af Skorstensaabningen fører en Dør ind til „Dosset“ (3), hvori Dejtruget (d) staar, og fra Dosset kan man gaa ud i Haven. I det lukkede Rum Nord for Bagerovnen, hvortil der kun var Adgang fra en Lem oppe paa Loftet, gemtes „Brændevinstøjet“. Brændevinsbrændingen var jo forbudt, men foregik alligevel i Smug, og man maatte da have et sikkert Gemmested

Grundplan af en Gaard fra Bjerreby Sogn, Taasinge.
(R. Mejborg maalt 1887)

for sit Brændevinstøj, hvorpaa Toldvæsenet holdt formelige Jagter.

Tilhøjre for Fremmerset findes Dagligstuen (4) med de to Alkover (a). Gulvet er enten lerstampet eller lagt af Mursten. Langs Vinduerne staar den sædvanlige Vinduesbænk og en Bordende-bænk langs Skillerummet mellem (4) og (7), og foran Bænken staar „Skiven“ (c) med en Korsfod. Desuden findes et Kandskab og et Par Stole med Ryg, „Bagstole“, og Stuen opvarmes af en Jærn-Bilæggerovn, hvori man fyrede ude fra Bryggersskorstenen. Ejede man flere saadanne Ovne, og ikke havde Brug for dem selv, lejedes de ud til Venner og Naboer.

Bryggerset (5) har Gulv af store flade Kampesten. Ildstedet (e) findes i Skorstenen, der er aaben ud mod Rummet, og her laves Maden. Ved Siden af Ildstedet staar Bryggerkedlen (f), der er af Kobber. Ved Vinduet staar et Bord (g), og langs Ydervæggen, inden for Døren til Fremmerset, staar Gaasebænken. Naturlig-

vis har al Slags Husgeraad: Kedler, Valkefjæl, Drøftetrug, Mælkébøtter og Smørkærnen sin Plads herude. I Ølkammeret eller „Kleven“ (7) staar Saltkarret, „Saltolden“ (i), og Øltønderne m. m., og ved Husets Vestgavl er Karlekammeret (6) anbragt, hvori Sengen (b) er opstillet langs Gavlvæggen.

I ældre Tider (Slutningen af 17. Aarh.) kaldtes Storstuen „Skorstensstue“, sikkert paa Grund af den store aabne Skorsten, der altsaa ogsaa den Gang fandtes i den, og Stuen benyttedes egentlig kun til Bryggers, og ved festlige Lejligheder som Gildestue. Bohavet bestod da kun af Pigens Seng (a) og Dejtruget, der havde sin Plads hvor senere Sengen (b) kom til at staa, samt et lille Bord. De øvrige Rum var i det væsentlige de samme, blot var Ølkammeret (7) delt ved et Skillerum, (antydnet ved den punkterede Linie), og den østlige Halvdel var da lagt til Dagligstuen (4), hvorimod den vestlige Del var slaaet sammen med Karlekammeret og udgjorde ét Rum, der var „Kleven“ og hvortil var Indgang fra Bryggerset (5). Karlekammeret var da henlagt til Udlængerne.

I Udlængerne ligger Aftægtsboligen nærmest Stuehuset. Den bestaar af fire Rum: Fremmerset (8) med Skorsten, Stuen (9) med Bilægger, Sengekammer (10) med Sengen (b) og Tørverummet (11). Ved Siden af Aftægtsboligen ligger Faarehuset (12), og dernæst følger i Række Loerne (13) og Laderne (14), kun afbrudte af Porten (15) og Stalden (16), der baade har været Ko- og Hestestald, saa nogen større Kreaturbestand har der ikke hørt til Gaarden. — Paa Taasinge forsøgte man at indføre den holstenske Byggeskik: Bygninger af stor Bredde, og med Indkørsel i den ene Gavl, og hvor Beboelse, Stald, Lo og Lade var samlet under ét Tag. I Begyndelsen af 19. Aarh. fandtes 4 saadanne Bygninger paa Øen, men de fandt ingen Efterlignere. Endnu er der et Par tilbage af dem.

En Afvigelse i Byggeskikken fandtes igen paa Skarø, hvor man kunde finde Stalden anbragt i Stuelængen, adskilt fra Beboelsen ved en Lo, hvortil der var Adgang fra Bryggerset. Stuelængens Rum laa alle paa tværs af Husets Længderetning fra Ydervæg til Ydervæg. I Bryggerset fandtes Bagerovnen med Skorsten og Kølle samt Esse, hvorpaa man i Sommertiden ildede og lavede Maden, om Vinteren „tog man Ilden ind“ i Dagligstuen, hvor der var aabent Ildsted som i sydfynske Gaarde. Mellem „Lillestuen“, som Dagligstuen kaldtes, og Bryggerset laa „Storstuen“, egentlig kun et stort Gennemgangsrum med Gæsteseng, Kande-bord, Gaasebænk og Skive, og paa den anden Side Lillestuen laa „Nystuen“, eller Øverstestuen, Stadsstuen. Her stod ofte paa

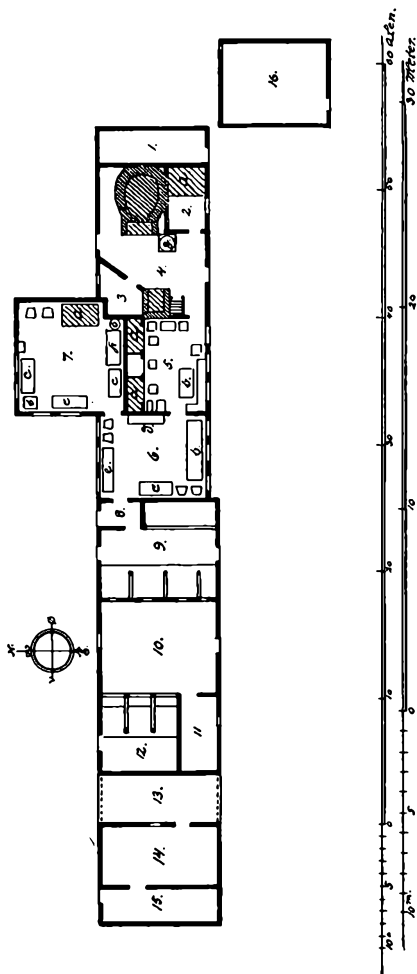
Skabe og Dragkister en Samling af hvide og farvede Glas — endog Champagneglas, Thepotter og Kopper, Flødekander og Ølkrus, Sager, der viste at Øboerne ofte var baade Skippere og Agerbrugere, og paa deres Rejser hentede de disse Ting hjem fra fremmede Lande. Paa Væggen hang en Mængde Spejle og Skilderier f. Eks.: Kejseren af Mongoliet, den forlorne Søn, General Rye o. s. v. Genstandene blev aldrig brugte, de stod kun som Pynt, men blev fjernet ved Dødsfald i Familien, ligesaa borttoges Porcelæns- og Tintallerkenerne i Rækkerne under Lillestuens Loft. Samme Skik kendes ogsaa fra Ærø.

Bekendt for sine enlængede Gaarde var Lyø og Strynø samt Ærø. Paa sidstnævnte Ø dannede man dog senere trelængede Gaarde ved Tilbygning af korte Længer til den oprindelige eneste Længe. Lyøgaarden ses paa hosstaaende Grundplan. I Bryggerset (4) findes 2 Ildsteder: Bagerovnen med foran liggende Skorsten (som i Sydfyn), og Ildstedet ind mod Stuen. Bag Bagerovnen er Huggehuset (1), og ved Siden af Ovnen ligger Pige-kammeret (2) med Sengen (a). Mellem Pige-kammerdøren og Bagerovnsskorstenen staar Kværnen (g), og paa den ene Side af Ildstedet til Dagligstuen findes Opgangen til Loftet, paa den anden Side et Kammer (3). Fra Bryggerset er Udgang til Haven, hvor Brønden (17) er gravet. I Bryggerset findes ingen Vinduer, der kommer kun Lys herind, naar Dørene er aabnede. Indgangen til Stuerne sker gennem Bryggerset, og man kommer herfra først ind i Lillestuen (5), der har Murstensgulv og hvor Bohavet med Alkove (a) og mellemliggende Skab, Bænke, Bord (b) og Stole ikke adskiller sig fra Stuen i de tidligere omtalte Gaarde, kun er Stuen maaske her noget pynteligere end de fleste andre Steder.

I Storstuen (6) er der Murstensgulv, og her staar en „Skive“ (b), en Kiste (c), Gaasebænken (e) og Kandeskabet (d) (se Billedet S. 60). Desuden var her 4 Stole. Skiven i Storstuen var ofte af en anselig Størrelse. I en af Gaardene forevistes tidligere en saadan, der var af en eneste Ege-Planke, omtrent 5 Alen lang, godt en Alen bred og $4\frac{1}{2}$ Tomme tyk. Bordfoden bestod af fire Skabe, og om Skiven gik det Sagn, at Valdemar Sejr paa sin ulykkelige Jagttur i 1223 blev taget til Fange, da han og hans Mænd sad bænket ved dette Bord.

„Overstuen“ (7) findes i en Udbygning, der kaldes „Korshuset“, og en saadan Udbygning paa Stuehuset var ret almindelig ved fynske Gaarde. I Overstuen er Gulvet af stampet Ler, her staar Gæstesengen med ophængte, pynteligt syede „Haandklæder“ (Pynteklæder), et Par Smaaborde (b), Kisterne til Gang-

12

Grundplan af en Gaard fra Lyø.
(R. Mejborg maalt 1887).

klæder og Linned (c) og en Dragkiste (f). Endvidere staar her et Par Stole, og paa Væggene hænger et Par Taveletter og to-tre Hængeskabe.

Mellem Storstuen (6) og Kostalden (9) er en Forstue (8), tidligere indrettet til Karlekammer. Fra Kostalden (9) følger i Række: Loen (10), Foderkammeret (11), „Hestehuset“ (12) (Hestestald), Porten (13), Faarehuset (14) og Gaasehuset (15).

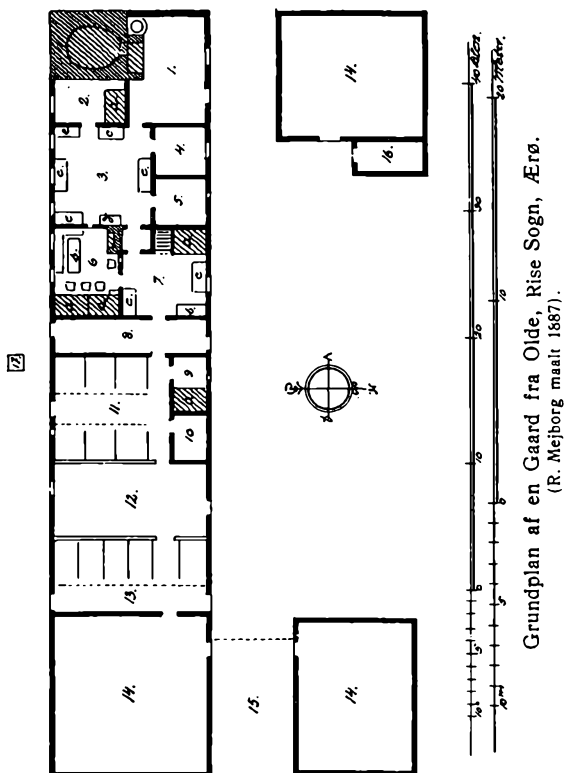

Gaard fra Strynø.

Kr. Hude fot

Gaard fra Bregninge paa Ærø.

Grundplan af en Gaard fra Olde, Rise Sogn, Ærø.
(R. Mejborg maalt 1887).

Foran Huset, ved Østgavlen, ligger Tørvehuset (16). Kornet sættes i Hæs uden for Gaardene, derfor findes her ikke Lade som paa Strynø, hvis enlængede Gaarde i det væsentlige ligner denne, dog savnes her Korsstuen, og foran Dagligstuen findes gerne et Par mindre Rum: en lille „Forstue“ og et Fremmers. Udhusrummene ligger paa Strynø til højre for Bryggerset, og herfra gaar man da ind til Staldene, „Kolade“ og „Hestelade“ som de her kaldes. Strynøs enlængede Gaarde har i senere Tid delvis mistet deres enlængede Karakter ved Tilbygning af en Længe midt paa den oprindelige Bygning, en Skik som ogsaa Ærøboeren synes at have taget op (se Billederne af Strynø- og Ærøgaardene). Paa Strynø herskede før i Tiden det mærkelige Forhold, at medens Strynøboerne fæstede Gaardens Jord af Grev-

skabet paa Langeland, saa ejede de selv Gaardens Bygninger, og disse blev ved Skifte af Fæster solgt af den afgaaende Fæster til den tiltrædende.

Til Slut skulle vi se paa en Gaard fra Ærø, der i Grundplanen (S. 67) minder meget om den enlængede Gaard paa Als, hvormed Ærø jo ogsaa er Nabo. Stuelængen er ret bred, og ingen af Stuerne er gennemgaaende fra Ydervæg til Ydervæg, men de ligge Nord og Syd for Skillerum, opsat i Husets Længderetning.

Fra Gaardspladsen kommer man ind i „Kleven“ (1) med Bagerovn, Skorsten og Bryggerkedel. Bag Kleven findes et Kammer, formodentlig Gæstekammeret (2), hvori en Seng (a). Fra Kleven gaar man ind i „Piselen“ (3) — (gammelt Udtryk for en Storstue, særligt brugt i Sønderjylland). Langs Væggene staar her fire Kister (c), et Skab (d) og et Chatol (e). Stuen, der ikke kan opvarmes, er egentlig kun et Rum, hvori Passagen mellem Bryggers og Husets øvrige Rum foregaar (ligesom Skarøgaardens Storstue). Nord for Piselen ligger Mælkekammeret (4) og Ølkammeret (5).

Dagligstuen (6) har to Alkover (a), Bænke og Bord (b), og opvarmes ved et aabent Ildsted. Foran Dagligstuen ligger endnu en Stue (7), hvori Pigesengen samt Opgang til Loftet findes, og heri staar et Par Kister (c) og et Bord (b). I Skillerummet mellem 6 og 7 er anbragt et Vindue, undertiden blyindfattet i Stjernemønster, gennem hvilket man kunde have Opsyn med, hvad der foregik i Forstuen (7). Beboelsen er adskilt fra Udhusrummene ved „Framgulvet“ (8), en lang bred Gang, der gaar tværs gennem Huset. Øst for Framgulvet ligger Kostalden (11), hvori findes Karlekammer (9) og Hakkelserum (10), dernæst følger Loen (12), Hestestalden (13), Laden (14), der her kaldes „Bagrum“. I senere byggede korte Vinkelfløje findes Porten (15), 2 Bagrum og et Redskabsrum (16). Syd for Længen, udfor Framgulvet er Brønden (17) gravet.

Saaledes var i Hovedtrækkene de fleste Gaarde indrettede paa Ærø, dog kunde ogsaa Kleven med Bagerovn være anbragt i den ene korte Vinkellænge bygget for Enderne af Huset. Alle ældre Bygninger var, ligesom paa Sydfyn, af Bindingsværk, der var „afstolpet“ (se Billederne fra Drejø, Strynø og Ærø).

Som man ser har Byggeskikken paa Sydfyn og de sydfynske Øer været mangfoldig, og endnu flere Træk kunde fremdrages, men det vilde føre for vidt her at meddele flere.

Endnu skal blot omtales de overordentlig pyntelige Smaahuse i Troense og Skolerne sammesteds. De har ganske vist intet med

Landbygningerne at gøre, men udviser som disse det samme Træk, der endnu er fælles for alle gamle sydfynske Bygninger: et smukt og yndefuldt Ydre, velafvejet i sine Forhold og velplejet som intet andet Sted her i Landet.

Hugo Matthiesen fot.

Gadebillede fra Troense, Taasinge.

Stenders Forlag fot.

Parti fra Ovre (Svendborg Amt).

Stockholm fot.

Drejboere.

LIDT OM FOLKEDRAGTER FRA SVENDBORG AMT

Af ELNA MYGDAL

DET gælder om Folkedragterne fra Svendborg Amt som om Landets andre Folkedragter, at de ikke oprindelig er lavet af Folket selv, men er Udvalg og Tilpasning af de almindelige europæiske Moder. Oprindelig har Forskellen sikkert været mindre paa Landets Folkedragter, den har udviklet sig i Tidens Løb, eftersom de forskellige Egne af de almindelige Moder valgte saa et Træk saa et andet, som de føjede til den bestaaende Grundform og afpassede efter det Materiale, der stod til deres Raadighed.

Søger man tilstrækkelig langt tilbage, støder man overalt paa en Kvindedragt, der bestod af Skørt (Nederdel), Bul (mange Steder udtalt Bøl, et ærmeløst nedringet Liv), strikket Trøje under Bullen eller strikkede Ærmer syet i Bullen, Forklæde, som oftest Skuldertørklæde, desuden Hue, der har forskellige Navne paa forskellige Egne, samt et til Huen hørende hvidt Lin, der sad under Huen, eller et hvidt Stykke, der sad over denne og som paa Øerne havde forskellige Navne, paa Fyen sædvanlig kaldtes „Hovedtøj“.

Denne Dragt har sine Forbilleder langt tilbage i Tiden. I Hovedsagen stammer den fra Renaissanceen, men i Tidernes Løb er

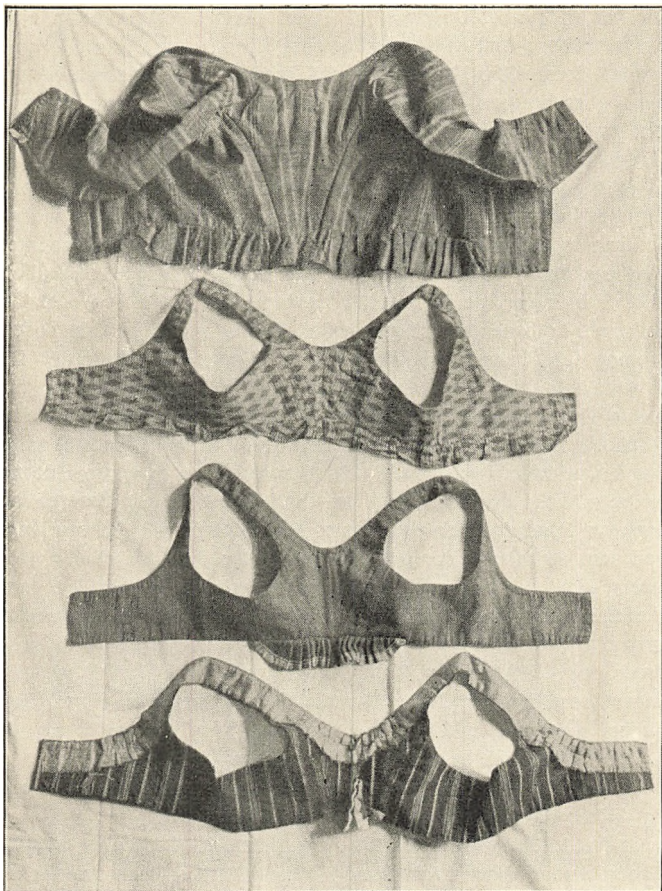
Deshabillé à la Suzanne.
Efter Quicherat.

den undergaaet forskellige Forandringer. De ældste Skørter, der nu kan skaffes Oplysning om, har været læggede. Det er f. Eks. Tilfældet med Hornebo-drugtens Skørt. De læggede Skørter kan nu ikke paavises andre Steder i Amtet, formodentlig har de engang været brugt, men for saa lang Tid siden, at de nu er glemte. De har i alt Fald været brugt mange andre Steder, saasom paa hollandsk Amager, i Gl. Roskilde Amt, paa Røsnæs i Holbæk Amt, paa Falster, Fanø o. s. v. Det var den almindelige Mode paa Frederik II's Tid. Jost Amman afbilder i „Kleidungen und Trachten der Weiber“ en Mængde læggede Skørter foruden læggede Forklæder og Kaaber. I 1586 var disse saaledes almindelige i Tyskland. Et Liv, der ligner danske Bønderpigens Bul, ses bl. a. paa Ghirlandajos Billede af Maria Fødsel, hvor en Dame af Slægten Tornabuoni i et saadant er malet med det lille Barn paa Skødet. I Tidens Løb blev Bullen flasket. At flaske er et gammelt dansk Ord, som betyder at kløve, spalte. Trøjer med Skød, der var spaltet fra Kanten til Bæltstedet, var fornem Mode c. 1630—50. Van Dyke har bl. a. malet Dronning Henriette af England, g. m. Karl I, i en saadan Flasketrøje. Moderen holdt sig længe i Borgerstanden. „Mutter er en gudfrygtig gammeldags Kone, som hellere lod sit Liv end lagde sin flasked Trøje,“ lader Holberg Henrik sige om Geske i den politiske Kandestøber. Var Flasketrøjen gammeldags i København i 1722, holdt Flaskesnitted sig adskilligt længere de fleste Steder paa Landet. Dansk Folkemuseum ejer saaledes en Flasketrøje fra anden Halvdel af det 18. Aarh. fra Holmskov ved Hesselager, en Flaskebul fra Drejø fra Slutningen af det 18. Aarh. og Flaskebuller fra Taasinge fra Tiden omkring 1800. Ogsaa

den undergaaet forskellige Forandringer. De ældste Skørter, der nu kan skaffes Oplysning om, har været læggede. Det er f. Eks. Tilfældet med Hornebo-drugtens Skørt. De læggede Skørter kan nu ikke paavises andre Steder i Amtet, formodentlig har de engang været brugt, men for saa lang Tid siden, at de nu er glemte. De har i alt Fald været brugt mange andre Steder, saasom paa hollandsk Amager, i

Mode fra 1791.
Efter Grand-Casteret.

Trøje fra Egense. Buller fra Sydfyn, Lyø og Drejø.
 Dansk Folkemuseum.

paa Lyø var en Flasketrøje (Privateje) i Behold for et Par Aar siden. Men hyppigst er Bullerne fra Svendborg Amt i Slutningen af det 18. og Beg. af det 19. Aarhundrede af en anden Type, paavirkede af en Mode fra Paris, hvor Figaros Bryllup gik i 1785. Mlle Contat gjorde uhyre Lykke som Susanne. Den Dragt, hun optraadte i, kom paa Mode og alle Damer klædte sig i „Deshabillé à la Suzanne“. Moden holdt sig et helt Aar — en lang Tid i 1780ernes Paris. Til Dragten hørte et langt, vel afstivet og stramt Spidsliv, om hvis nederste Kant

der var en rynket Strimmel af Tøjet. Dansk Folkemuseum ejer fra Svendborg Amt saavel Buller som Liv af denne Susannetype, endda i forskellige Variationer med bredere eller smallere Strimmel og et bredere eller smallere Stykke af selve Livet gaaende glat ned foran til Strimlens nederste Kant. Da Moden, der denne Gang kom fra England, omkring 1796—97 fik det helt korte Liv til at trænge igennem, fulgte man ogsaa deri efter i Svendborg Amt. Buller og Liv blev korte, men man slap ikke uden videre det gamle. Strimlen forneden fulgte med, ja endog Flaskesnippet som paa de to førnævnte Buller fra Taasinge. Saalænge Bullen eller Trøjen var saa lang at det flaskede Skød eller den rynkede Strimmel kom nedenfor Bæltestedet, kunde man dog finde nogen Mening i at begge Dele skulde give Vidde over Hofterne. Da Trøjens eller Bullens Kant kun gik lidt neden for Armene, var denne Vidde absolut ikke nødvendig; ikke desto mindre blev den bibeholdt længe i forskellige Variationer. Strimlen kunde være lagt i Læg hele Vejen rundt, eller i sparsomme Læg paa Siderne og tætte Læg lige bag. Strimlen kunde begynde paa Siderne og gaa over Ryggen, enten saaledes at Forstykkerne gik lige saa langt ned som Strimlen, eller saa den kun bagpaa var tilsyet den ensartet afskaarne Bul som et større eller mindre, undertiden ganske diminutivt Skød. En Mode fra Paris 1791 viser atter et langt stramt Liv og i Bæltestedet bagi en rosetagig Pynt. Den vandrede over i Drejød Sogn, hvor Skødet var indskrænket til en lille, lægget rosetlignende Del, „Rumpen“, som med den korte Empirebul vandrede midt op paa Ryggen, hvor den holdt sig til c. 1850. Til sidst blev Bullen ganke glat afkaaret i Livet.

Ogsaa de strikkede Trøjer er et Klædningsstykke af anseelig Alder, de forekommer i al Fald i Københavns Amt i Inventarer fra 2. Halvdel af det 17. Aarh. Hovedbeklædningen viser i sine ældste Former Lighed med Renaissancens, men der findes mange senere tilkomne Variationer. Det er et af de allermest varierede Dragtstykker, af hvilken hver Egn udviklede sin særlige Form.

Af Overtøjet har man til omtrent midt ind i det 19. Aarh. brugt korte slagformede Kaaber, hægtede i Halsen med Sølvspænder. Korte Kaaber kom i Mode paa Frederik II's Tid. Kort Kaabe var fra gammel Tid Skøgens Kendetegn, medens lang Kaabe var Dannekvindens. Det kneb derfor noget for den ny Mode at slaa igennem. Til Gengæld holdt den sig længe. Dansk Folkemuseum ejer korte slagformede Kaaber saavel fra Jylland som Sjælland og Fyn.

Mandsdragterne i Svendborg Amt frembyder ikke saa store Variationer som Kvindedragterne. Som i det meste af Landet er det

Kone i Drejødragt.
Efter F. C. Lund.

Efterklang af Herremoderne i det 18. Aarhundrede. De ældste bestaar af en Toplue, en Kofte eller Kjol, en Brystdug (Vest), Knæbukser, hvide strikkede Uldstrømper, til Stads med Mønster ved Anklerne, og Sko med Spænder af Sølv eller andet Metal. De hvide Strømper er direkte Efterligning af Kavalerernes Silkestrømper. Vest og Kjol eller Trøje var ofte af samme Stof, som i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede de fleste Steder har været sribet. Senere brugtes mørkeblaat, dog beholdt Vesten længe et afvigende broget Stof. Som Overtøj har man brugt korte blaa Vadmelslag, som gik ned over Hoften.

Hele Svendborg Amt er endnu ikke undersøgt. At give nogen udtømmende Beskrivelse af alle de Dele, som er undersøgte, vilde ikke kunne lade sig gøre her af Hensyn til Pladsen. Vi maa nøjes med en Beskrivelse af en Ødragt og en Dragt fra Fyen, nemlig Drejdragten og Hornebodragten.

Man træffer fra Drejø Sogn, som omfatter Drejø, Skarø, Hjortø og Birkholm, den gamle Skik, at Kvinderne gik med blaa Dragt til Jul, grøn til Paaske og rød til Pinse. Skikken er kendt fra Heden, Gl. Roskilde Amt, og fra Røsnæs, Holbæk Amt. Formodentlig har den haft større Udbredelse, saaledes træffes i Frederiksborg Amt strikkede Trøjer i alle tre Farver, men der som andre Steder, hvor der findes Spor af Dragt i de tre Farver, husker man i alt Fald nu intet om særlig Anvendelse af bestemt Farve til Højtiderne. Hverdagsdragten fulgte i Farve tildels Aars tidens Højtid; blaa Vinterdragt, grøn Foraarsdragt, grøn eller rød Dragt om Somren. Højtidsdragterne var finere udstyret end Dagligdragterne. Den blaa Trøje var af tykkere Garn end de andre, Skørtet var af Vadmæl og Forklædet af Hvergarn. Dragten var varm, hvad der nok kunde behøves som Værn mod Kulde og Blæst. De to andre Skørter var af Hvergarn, i noget af det røde Garn var blaat eller sort tvundet, i noget af det grønne var tvundet hvidt. Dette tvundne Garn vekslede med henholdsvis rent rødt og rent grønt, saa Stofferne fik svage spættede Striber. Næderst om alle Skørter var et rødt knyttet „Baand“ (Snor), der over et bredt Silkebaand og et Par cm over dette et smalt. Paa de yngre er det glat, efter Behag grønt eller blaat, medens det øverste er gult. Paa Dagligskørterne kunde man i Stedet for Baand have en „Kantning“ af kulørt Stof af Uld, Sirts e. l. I første Halvdel af det 19. Aarh. brugtes de korte „Rumpebøller“, fastsyet til de lange Skørter. Forklædet gik næsten sammen bag og hæftedes med et presset Metalspænde over det rosetagtige Skød. Til Paaske brugte man Forklæder af Sirts eller uldent Købestof mønstret med grønt, til Pintse anvendtes lyst rødt møn-

stret Sirts. De yngste strikkede Trøjer havde lange glatte Ærmer, kun med en smal Bort ved Haanden, de ældre havde halvlange Ærmer med „Krammønster“ d. v. s. det ogsaa paa Sjælland almindelige Mønster med skærende Ruder og otteoddede Stjerner. Til de korte Ærmer i Trøjerne havde man Mamelukker (løse Ærmer) af Sirts paa Underarmen. Man kunde ogsaa anvende Halvhandsker af Skind eller strikkede af Uld eller Bomuld. Særkeærmer havde Hulsøm; om Somren, naar man aftog den strikkede Trøje, blev Særkeærmerne foldet op. Man havde løs „Op-ling“ (Oplod = den øverste Del af Særken), som man tog paa, naar Særkeærmerne var blevet snavsede. Om Skuldrene havde man et Tørklæde af Silke til Stads, ellers Halvsilke, Sirts eller andet Købetøj. Et hvidt Tørklæde brugtes sædvanlig under det kulørte, som blev stoppet ned under Bullen. „Et Bøl“ kunde være af meget forskelligt Stof, Silke, Halvsilke, Kalmanka eller andet Købestof, men ogsaa af Hvergarn til Vinterbrug. Bullen havde Kant af Silkebaand langs Halsen og om Skødet, men ikke om Ærmegabene. Tørklædet skulde gaa lidt ud under Bullens Skuldrestykke.

Til Alters havde man sort Kjole, hvidt klart Forklæde og Tørklæde med Broderi eller Mønstervævning. Hvis man havde Sorg, skulde man have skært (glat) Forklæde og Tørklæde, dertil sort Silkehue og Korsklæde. For Forældre, Børn eller Mand bar man Sorg et Aar. Det hvide Tørklæde brugtes det første halve Aar under den sorte Kjole, senere skulde det heftes udenpaa med en Spids i Bæltestedet paa Ryggen og derefter lægges over Kors foran. For fjernere Slægtninge var Sørgetiden kortere. I de første tre til fire Uger efter den egentlige Sørgetid skulde man bruge blaåt og andre matte Farver, en Skik som genfindes i andre danske Folkedragter. Traditionen ved endnu at berette om, at man gik med Skørtet over Hovedet til Kirke, naar man havde Sorg. Man skulde da sidde inderst ved Væggen og maatte ikke rejse sig, naar Velsignelsen blev lyst (jevnfør A. Fabricius: Drejø Sogn. Kbhvn 1882). Den samme Skik har eksisteret paa Fanø og har sikkert haft betydelig Udbredelse i Landet. Skørtet over Hovedet til Begravelse har været brugt i Rinds Herred, paa Fuur, Læsø, Samsø, Fanø og paa hollandsk Amager. Skørtet var et Surrogat for en Kaabe, som i Slutningen af det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarh. almindelig bares over Hovedet til Sorg.

Luerne var tostykkede med blød Pul, der oftest var broderet. Pigernes var røde, Konernes sorte. Til Luerne hørte „Hage- og Nakkerose“; der gik 1 Alen Baand til Hagesløjfen, 2 til Nakke-

sløjfen. Over Luerne brugtes Korsklæde. De ældste, nu kendte, var de saakaldte „Topkorsklæder“, der bestod af et rektangulært Forstykke af kniplingslignende Stof, paa de tre Sider kantet med ægte eller uægte Knipling. Paa den fjerde (bageste) Side var en Trekant af Stoffet, hvis Kanter blev bøjet om, saa de fik mere Stivhed, medens selve Spidsen blev bøjet, saa den stod ret op. Kniplingerne ved Ørene blev bøjet op. I den forreste Kniplings Kant blev trukket en Rynketraad, som trak Kniplingen sammen over en Vire. Korsklædet dannede derved en hvid flad Ramme om Ansigtet og gik forøvrigt ind over Luen. Yngre er de saakaldte Kappekorsklæder, som sædvanligt bestod af et omtrent rektangulært Stykke Bobinet, hvis Kanter var prydede med Piber og krusede Fletninger af hvidt og lidt kulørt let Stof; medens der paa Midtstykket var Silkebaand med hvid Bund og brogede Blomster samt Franskbroderi med Molspaalægning. Dertil bares lyse Luer. Til Sorg maatte der ikke være Broderi paa Korsklædet og Farverne skulde være matte. Kappekorsklædet laa glat om Luens Forstykke.

Bruden havde Brudesmykke, der bestod af Pul og Kant med Perler, Spejlglasstykker m. m. I Nakken var tre „Roser“, en rød, en sort og en broget. Kl. 12 om Natten blev Brudesmykket taget af og den sorte Lue med Roser og Korsklæde kom paa. Den brugtes ogsaa til Ligdragt. — Iøvrigt bestod Brudedragten af sort Kjole af Vadmel samt hvidt Forklæde og Krave. Naar en Pige blev gift fik hun et Par Sko. De holdt hele hendes Levetid. Hun gik i Træsko til Kirke og bar Skoene med i et Klæde. De blev tagne paa, naar hun gik op ad Kirkegulvet.

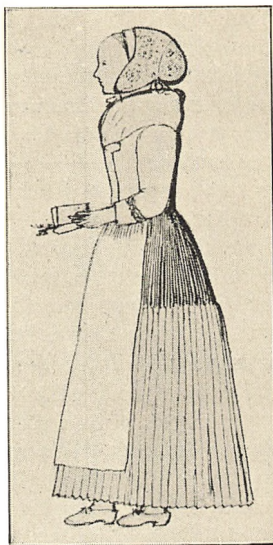
Mændene brugte omkring 1830 en „Kovte“ og en Brystdug af sribet Tøj. Koften var kraeløs, medens Brystdugen havde en lille opstaaende Kant i Halsen. Begge Dele var toradede med Knapper af Sølv eller andet Metal. Dertil hørte grønne Knæbukser af et Stof, hvori lidt hvidt var tvundet i Garnet. Det skal noget have lignet det grønne Skørt. Endvidere brugtes hvide strikkede Uldstrømper „med Stads“. Dertil flettede Strømpebaand af mørkeblaat og højrodt Uldgarn. Skjorterne var „udsyede“ paa „Herdestykkerne“ og „Ruerne“ (Skulderstykke og Haandligninger. Navnet stammer fra den Tid disse var krusede som Pibekraverne). Mønstreet var smaa Blomstergrene, „Roser“. Paa Hovedet brugtes en „nikulørs“ Lue, der var hvid indvendig. Lignende Luer brugtes ogsaa paa Lyø og paa Horneland. De var tværstribede med mørkeblaat som fremherskende Farve og med forskellig farvede Pletter i nogle af Striberne. De var ikke strikket af saa mange forskellige Slags Garn, men Garnet var farvet plet-

vis i større eller mindre Længder af de forskellige Farver, som saa ved Strikningen kom paa de passende Steder. Huerne menes at være lavede i Jylland. En Kone der var født c. 1837 fortalte om sin Bedstefader, at han havde haft blaa Lue med Flos.

Senere blev Koften og Knæbenklæderne af blaat Vadmæl. Vesten fik endnu et Stykke Tid Lov at være kulørt, indtil endelig alt Spor af særlig Dragt forsvandt.

Paa selve Fyen er der mindre tilbage saavel af Dragtstykker som af paalidelige Oplysninger om disses Anvendelse end paa Øerne der omkring. Bedst belyst er Hornebodragten, endskønt en fuldstændig Kvindedragt ikke er opbevaret; endsige Kirke- dragt og Hverdagsdragt. Et virkelig gammelt Skørt har det ikke været muligt at opspore. Rimeligvis findes intet saadant bevaret,

thi paa alle de Billeder af moderne Folkedansere, som det hidtil har været muligt at faa at se, er kun det øverste af Dragten mer eller mindre rigtigt, medens ingen af Skørterne er det. Fandtes et af de gamle Skørter paa Egnen, skulde det være mærkeligt, at det ikke kendtes og havde været laant ud til en af de unge Piger. Heldigvis findes mellem Vedel Simonsens Samlinger paa Nationalmuseet et Manuskript med en Beskrivelse af Hornebodragten, hvoraf her skal anføres følgende: „I Henseende til Klædedragt udmærkede de ældre Fruentimmer i Horne sig ved en sjelden Dragt — den her tegnede forestiller, hvorledes de er klædte, naar de gaar i Kirke. Deres Klædning er da enten sort eller mørkeblaa, Skørtet udmærker sig ved en tæt og ensformig Rynkning, omtrent $\frac{1}{2}$ Alen langt nedad, hvor den ender i stærke Fald, som naa Skørtet helt igennem til den nederste Ende; paa denne Maade er Skørtet foldet baade for og bag. Paa Trøjens Opslag er Lidser anbragte til Stads, naar Klæderne er sorte, men ere de mørkeblaa, er der den Forskel, at istedetfor omtalte Lidser er paasyet lyseblaa Barattes Baand i Overkanten samt ned foran paa begge Forstykker, som ses paa denne Tegning. Derpaa har de et hvidt Forklæde og Tørklæde, hvilket sidste er sat saa-

Hornebodragt.

Efter Tegning af Vedel Simonsen.

ledes, at det ikke falder ind til Kroppen, men staar fra Halsen oveni. Den egentlige saakaldte Hue er af tykt udstoppet Tøj og rynket i Pollen, den bærer de kun om Somren, thi naar det begynder at nærme sig Efteraaret, iføre de sig nogle saakaldte Hætter, som de tage ovenpaa Huerne; disse Hætter gaar man ogsaa ofte med om Somren — — — de er stærkt udstoppede bagi; de er enten af mørkt uldent Tøj eller og som det sædvanligste af sort Kattun med store — — kulørte Blomster, som paa somme Egne har været Brug til Kaaber; under denne Hue eller Hætte er et lille smalt Lin, som gaar lidt frem paa Forhovedet og fastholder det tilbage redte Haar; undertiden have de foruden omtalte Lin nogle kulørte Baand anbragte ligeledes tvært over Forhovedet, hvis Ender gaar ind under de store Øreklapper paa Hæterne; disses eller Huernes Baand, baade i Nakken og under Hagen, er kun glatte sorte. Til daglig bruge de sædvanlig Hætter af grønt Hvergarn eller andet tykt Tøj. Tørklæder saa jeg ingen af til daglig, da jeg var der, men deres Bolle gaar ganske højt op i Halsen og slutte saa vidt muligt; dog staar en betydelig Del af Halsen nøgen oven over Bollen, hvilken nøgne Del af Halsen — — — sædvanlig er brun af Solen — — — Omtalte Bolle er enten af mørkt uldent Tøj eller af storstribet Hvergarn, som sædvanlig er kantet i Ærmehullerne med lyse Baand. Denne Dragt har Udseende af at være nogle Hundrede Aar gammel, nu bruges den kun af de noget aldrende og gamle, de unge aflagde den gamle Dragt, da der i Krigsaarene kom Krigsfolk i Indkvartering, som udloø denne deres aparte Klædedragt.“

Sammenholder man disse Optegnelser med den mundtlige Tradition paa Egnen og med de Dele af Hornebodragt, som er erhvervet af Dansk Folkemuseum, vil man se, at Vedel Simonsen har været ret nøjagtig. En Meddeler fra Horne vil vide, at man først holdt Haaret tilbage med et sort Baand, dernæst brugte en Lue, som bestod af to Stykker sammensyet med en Søm fra Panden over Issen til Nakken. Den gik i en Bue ud over Panden, gik ind i et Hak ved Tindingerne og ud i Spids paa Kinden. I Nakken var den trukken sammen med grove Snore i Snørehuller. Den har ikke saa udstaaende Nakke som Røsnæshuen, om hvilken den ellers ved sit Snit minder. Til daglig var Luen af grønt Hvergarn med Kant af sorte Silkebaand, til Stads var den sort. Efter Vedel Simonsen skal den altsaa en Tid om Somren have været brugt alene. Det er ikke lykkedes at faa dette bekræftet paa Egnen. Museets Lue er mærkelig nok rynket i Sømmen over Issen, hvad der kunde tyde paa, at den har gaaet for langt frem i Panden og er bleven trukket sammen for at skjue

Hornebodragter.
Efter Hansen & Weller.

les af et Lin, som sagdes at skulde sidde over den og under „Ørneluen“ (Ørenluen).

Paa Hansen og Wellers Billede af Hornebodragt, som her gives, sidder Linet under begge Luer. Ørneluen er af storblomstret Kattun paa mørkebrun eller sort Bund, trestykket med et Midtstykke, der gaar temmelig langt frem foran, og 2 Sidestykker med stærkt fremadgaende bøjede Flige ved Ørene. Den er

polstret i Nakken, hvor den har en kugleagtig Runding, som, naar Ørneluen anbragtes over den underste Lue, stod temmelig langt ud. Man brugte samtidig med denne Hovedbeklædning „Hættesæt“, som ses paa den siddende Kvinde paa hosstaaende Billede. Fra Horne findes paa Dansk Folkemuseum endvidere to Lin, der er saa gamle, at Folk har glemt deres Anvendelse. De har været lagt om Hovedet uden om Luen saaledes, at dennes Nakke var fri. Under Nakken er Linet sammensyet med en Knipling mellem Kanterne, eller disse er syet sammen med en aaben Pyn-tesøm. Begge Ender af Linet hænger saaledes forbundne ned ad Ryggen ved Siden af hinanden. Det er Rest af en italiensk Renaissance-mode. Paa et af Rieter udgivet Stik afbildes et lignende men blaafarvet Lin, baaret af en Kvinde fra Løve Herred, Holbæk Amt. Fra Horne findes ogsaa de senere almindeligt paa Fyn brugte tostykkede bløde Silkehuer, hvortil brugtes „Hovedtøj“ (Korsklæde). Mange forskellige Former og Stoffer anvendtes til saadanne. De yngste er af Tyll med Franskbroderi og Mollspaalægning og er kantede med Tønderkniplinger. Dertil brugtes Sløjfer af lyse Silkebaand. Denne Hovedbeklædning er dog brugt til Kjole efter Tidens Mode, ikke til den egentlige Folkedragt, hvis sidste Bærerinde skal være død c. 1872.

Halstørklædet til den gamle Dragt skulde foran lægges i „Muserede“. Skørtet og Forklædet skulde være lægget til Stads og rynket til daglig. Paa det sidste skulde være et grønt Barattesbaand forneden. Der har været saavel blaa som røde „Savsetrøjer“, af Form som V. S.'s Tegning viser, med Kant om Ærmeopslagene og ned foran af grønne Silkebaand. „E Byll“ (Bullen) skulde være rød med grønne Baand om Ærmeopslagene og grønne strikkede Ærmer. Anden Farve synes nu ikke at huskes. Inden for Bullen brugtes, som ses af Billedet, stribet Tørklæde eller en Indsats af stribet Stof af samme Slags som Hornebodragtens Mandstrøje og Brystdug. En saadan Indsats er i al Fald skænket Dansk Folkemuseum sammen med en rød Bul, hvortil den sagdes at have været brugt. Efter dens lille Halsudskæring at dømme ser den nok ud til at have været brugt til Kvindedragt. Fra anden Side fortaltes, at saadanne „Kraver“ brugtes under en rød Mandstrøje med gule Knapper til Ægtekørsel.

Hornbomandsdragten bestod af en bredstribet Trøje og Brystdug, paa hvis flade Metalknapper en rankeagtig Blomst var graveret, dertil gule Skindbukser, hvide Strømper og en strikket Lue som Drejøboernes.

Det gaar i Svendborg Amt som saa mange andre Steder i Landet: samtidig med at de gamle, som dog har set nogle bære Fol-

Hornebodragter.

Til v. Dagligdragt med „Hættesæt“, til h. Kirkedragt.

kedragten, dør, slides de Rester af denne, som endnu findes, op til Dans og Dilettantkomedie, hvor man ikke tager det saa nøje med Korrektheden. Intet Under at Traditionen bliver usikker. Det er paa høje Tid at bjerge i Museer, hvad bjerges kan, ikke alene saa mange Dragtstykker at hele Dragtsæt kan samles, men ogsaa saa paalidelige og fyldige Oplysninger som muligt.

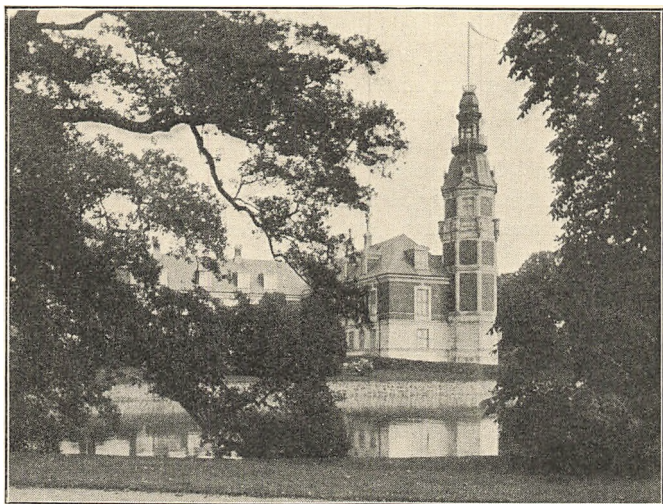

Langelands Turistforening.

Lohals, Langeland.

Harald Knudsen fot.

Stenders Forlag fot.

Hvedholm.

HERREGAARDSLIV PAA SYDFYN

Af PALLE ROSENKRANTZ

RIDDERNE paa deres Borge lærer vore Børn allerede at kende hos Ingemann, og selv om den elskelige gamle Digter lader sine Riddere leve et Liv, der ligger nær det, vore Bedsteforældre levede i Kong Frederik den sjettes Dage staar Fru Helvig og Absalon Boldt paa Sæbygaard dog for Børnenes Fantasi som Ridderfolk, der levede paa Borge. Senere Romanforfattere som H. F. Ewald beretter om Herremænd paa deres Gaarde, de er vel lidt rigeligt trukne i Hofdragt og bevæger sig i Folkevisens Ridderstil — i Virkeligheden levede de som vore Storbønder levede i forrige Aarh. før Automobilerne og det elektriske Lys holdt sit Indtog paa Landet. — Men de staar for os, som Ewald skildrede dem: Hr. Peder Gyldenstjerne og, den strenge Fru Mette og den lyslokkede, forventningsfulde Jomfru Ermegaard!

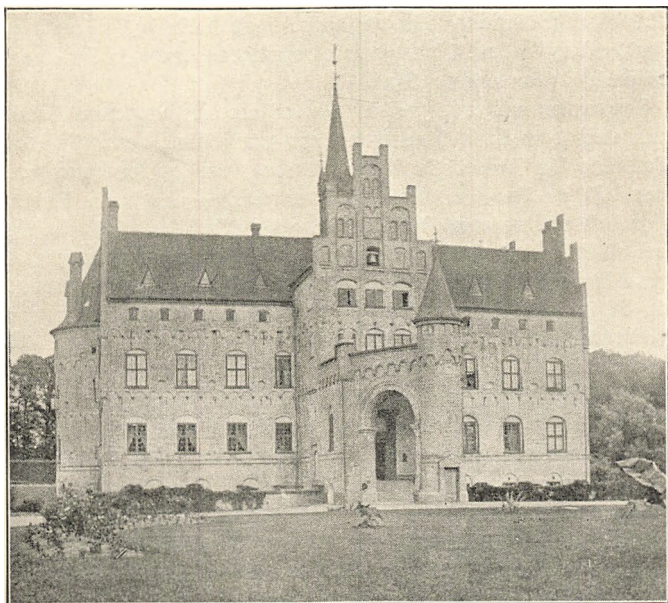
Nutiden kender Grever og Baroner paa deres Slotte. De nedstammer fra Enevældens parykbærende Herrer og deres Damer med pudrede Haarsæt. De er fornemme og stolte, bor paa pragtfulde Slotte omgivet af et talrigt Tjenerskab. — Det er de rigtige *fine* Folk. Men de er uvidende og dumme siger „Socialdemokraten.“

Grevernes og Baronernes Tid er forbi, de folkevalgte Tingmænd paa Rigsdagen har givet den Lov, at Len og Stamhuse skal opheves — frivilligt men under en alvorlig Bødetvang — og den næste Generation vil læse om Godsejerne paa deres Slotte og Herregaarde, som vi i vore Barndomsaar læste om Ridderne og Herremændene. Grevskabérne, Baronierne og Stamhusene, hvoraf flere i Aarhundreder har været paa samme Slægts Hænder, sælges nu til Landmænd, der har tjent Penge som Forpagtere, eller til hjemvendte Amerikanere, Bankiers, eller Industrierherrer. Landadelen forsvinder helt, og Godsejerstanden ophører at være en Kreds af Landmænd knyttet til Storbesiddelse.

Det Herregaardsliv, der nu leves paa vore store Slotte og Herregaarde er i meget forskellig fra det Liv, der levedes der for blot 25 Aar siden, og det er snart svært at tale om Herregaardsliv. Den, der vil skildre Livet paa en stor Herregaard, maa gaa tilbage til de sidste Aartier af forrige Aarhundrede og saa paapege de betydelige Forandringer, der er sket i den Tid der ligger efter Aarhundredskiftet. I denne Henseende er Sydfyn og Langeland ypperlige Egne at beskæftige sig med, thi netop her udfoldede Herregaardslivet sig rigest og mest typisk gennem flere Hundrede Aar. Det, der bliver anført er ikke nyt, det er blot her samlet i en Oversigt.

Trækker vi en Linie tværs over Fyn fra Nyborg til Assens, finder vi paa dette Sydfyn en herlig Blomsterkrans af Herregaarde, hvis stolte gamle Huse har staaet siden Oldenborgerne blev Danmarks Konger, og hvortil Landets rigeste og fornemste Adelsslægter har været knyttede lige op til vore Dage. Ved Nyborg ligger Juelernes Juelsberg og Hverringe, Ellen Marsvins, Holckenhavn, i lange Tider et Baroni i Slægten Holck. Mellem Nyborg og Svendborg træffer vi Moltkernes Rygaard og Glorup, Sehestedernes Broholm, Johan Friis' gamle Hesselager, Sehested Juuls Ravnholt, Hellerup og Lykkesholm. Mellem Svendborg og Faaborg ligger Reventlowernes Brahetrolleborg, Ahlefeldternes Egeskov, Hvidkilde og Fjellebro, Schaffalitzkyernes Arreskov, en gammel Rosenkrantz' Gaard, Bille Brahernes Østrupgaard, Stensgaard, Hvedholm og Damsbo, Berner-Schilden-Holstens Nakkebølle og Holstenshus og lidt nord for Assens ligger Wedellernes Wedellsborg og Tybrind. Paa Taasinge finder vi Juel Brockdorffernes Valdemarsslot, det gamle Rosenkrantzske Kjærgaard og paa Langeland Ahlefeldternes Tranekær og Hjortholm og Kaasernes Nedergaard.

I flere Hundrede Aar har de grevelige Slægter Reventlow, Ahlefeldt og Wedell præget Herregaardslivet paa Sydfyn og Lan-

Elfelt fot.

Egeskov.

geland. Ligesom Slægterne Bille-Brahe, Kaas og de borgerlige Ætter Hastrup og Langkilde har siddet inde med de rige Jorder og de skønne gamle Slotte og Gaarde.

Brahetrolleborg var i Slutningen af det 18. Aarhundrede, som Glorup og Tranekjær først i det nittende, Centrert for en særegen Herregaardskultur, hvorom vore store Digtere Oehlenschläger, Baggesen og H. C. Andersen bringer Bud til os i deres Digtning. Frihedens Aarhundrede var ikke Landadelen og Herregaardene god, Tidens Skønaander, de nationalliberale, haanede dem og under Forfatningskampene trak Godsejerne sig mere og mere tilbage til deres Gaarde og levede der deres eget Liv, fjernt fra den moderne Bykultur, hvortil de kun knyttedes ved deres Forbindelse med Hoffet i København.

Det Herregaardsliv, der her skal skildres, var det, som denne Godsejeradel levede paa deres Gaarde, idet Formerne saa noget nær var de samme, og det ved at tage et enkelt navngivet Sted ikke vil blive noget væsentlig andet Billede end det, der er fælles for alle. „Grevnen“ kalder vi Manden paa Gaarden, vi kunde lige-saa godt sige „Kammerherren“ eller „Baronen“. Og hvad selve „Livet“ angaar, saa er det ikke anderledes, end Forfatteren af disse

Linier har truffet det i Landets andre Egne, i England, Frankrig, Tyskland og Italien. Livet paa Herregaardene er i vor Tid internationalt i aller højeste Grad.

Paa saadan en Herregaard er *Greven* absolut den første Mand. Han staar som Enevoldskongen i det gamle Hof, hans Villie er Gaardens Lov og selv for Gæsterne, de være saa fornemme, de være vil, er han den første og fornemste. — *Herren i Huset*. Han beboer sine egne Værelser, har sit Arbejdsværelse, sin Salon, sit Billardværelse, sit Bibliotek, alle Rum, der er prægede af hans Person. Han har sin egen Kammertjener, sine Rideheste, sin Skytte eller Jæger. Ved Bordet præsiderer han for den ene Bordende, han bestemmer over Stald og Skov, over Jagt og Køreture. Særlige Timer paa Dagen er forbeholdt hans Arbejde, der bestaar i Konferencer med „Ministrene“, Godsforvalter, Skovrider og Gartner, hvis han selv driver Gaarden tillige Inspektøren. Hans Vasaller er Forpagterne paa de Godset tilliggende større Gaarde, men han giver tillige Audiens til Gaardfæstere, Husmænd og Arbejdere. Fra sit Arbejdsværelse styrer han Godset, og naar han er fraværende paa Rejse til Hovedstaden eller Udlandet, mærkes det straks af alle, at der er Tomhed paa Gaarden. Livet leves i halv Fart, det er, som blaffrer Fanen ikke paa Borgtinden i hans Fraværelse. Det er ikke altid let at faa ham i Tale, Vejen gaar gennem en af hans Ministre eller maaske sikrest gennem en graanet Hovmester, der har hans fulde Tillid. Til Greven gaar al Post udefra og han bestemmer hvad der skal ske.

Hds. Naade hersker i Salonen og i Spisesalen. Hun leder selv det daglige Liv i det store Hus ved Hjælp af en Oldfrue og talrige Stuepiger. I Køkkenet hersker „Jomfruen og gennem Gartneren staar Hds. Naade i Forbindelse med Haven og dens Blomsterflor, hvormed hun smykker Stuerne. Gæsterne træder kun gennem Tjenere og Stuepiger i Forbindelse med Centraladministrationen — ligesom paa et stort Hotel. Og de store Herregaarde med deres talrige Gæsteværelser minder i meget om et stort Hovedstadshotel. Hvis Hds. Naade — hvad der hænder — er en noget myndig Dame, vil hendes Haand mærkes i Administrationen af det hele. Men det sker altid saaledes, at de Ordre hun giver er „Grevens“. Hun kan bestille Vogn i Stalden, har undertiden sin egen Stald. Hun kan være Herre i Haven, men med Vasaller og Godsets Bønder har hun i Reglen ikke direkte at gøre. Dog ligger hele Godgørenheds Arbejdet under hende, og de, der virkelig vidste, hvor meget godt Hds. Naade i Aarene har øvet mod syge og fattige ved eget personligt Arbejde, vilde se hende i et andet Lys end det, hvori hun for Almenheden fremtræder klædt i Silke og

Turistforeningen for Danmark.

Brahetrolleborg Slotspark.

D. L. Post fot.

smykket med Familiejuveler. Hds. Naade var næsten overalt i Danmark Egnens gode Aand, den der hjalp og trøstede de syge og sorgfulde. Desuden er hun „Mor“ for Børnene, saalænge de er smaa og oftest er hun Formidler mellem dem og Faderen, der i sin Egenskab af Eneherre ofte er fjern og streng.

Børnene paa en Herregaard er mindre, end Tilfældet er i Byer og i smaa Husstande, Centrum i Familielivet. Centrum er Greven — og er han særlig chevaleresque eller en lille Smule under Tøflen — Hds. Naade. Som ganske smaa lever Børnene deres Liv med Barnepiger og Ammer i en særlig Fløj af Huset. Ansvarer har Tjenestefolkene, Inspektionen i Reglen kun Hds. Naade. I gamle Dage spiste Børnene ikke ved Herskabets Bord, de kom renvaskede og artige op ved Desserten og tilbragte den tidlige Aften sammen med Forældrene. Deres Dag gik, naar de var lidt større med Læsning hos Guvernante eller Lærer, Tjenestefolkene var deres daglige Fæller, hos Kammerjomfruen lærte Pigebørnene at sy, hos Kusken og Skytten lærte Drengene at ride og bruge Bøsse. Stamherren blev vel nok betragtet mere som en Slags Kronprins, men iøvrigt bestod der mellem Børnene og de gamle veltjente Tjenestefolk, der ofte var gifte paa Stedet og sjældent eller aldrig skiftede, et fortroligt Forhold, der, naar Børnene voksede til, gik over til en dyb Hengivenhed parret med en Ærbødighed for Herskabets Børn, som man havde set blive fødte og fulgt under deres Opvækst.

En saadan Familie stod udadtil fast samlet som en lille Kreds for sig, indadtil stod hver paa sin Plads og gjorde sin Gerning. Gamle Hans, Kusken Niels Præst, Jomfru Sørensen og gamle Hanne var knyttede til Huset og Herskabet med Baand, der betingedes af alles ærlige danske Øbonatur og faste Vedhængen ved gamle Sædvaner.

Tæt knyttet til Gaarden var saa den gamle Snedker eller Drejer, en særlig favoriseret Havemand, et Par ældre Koner i Have eller Køkken. Det var et stort Hjem, men man var hjemme paa gammel Dansk. Og Børnene lærte at forstaa naturlige Ting og tage naturligt paa dem.

Ret regelmæssigt var Livet til daglig. Det begyndte lidt sent, ofte ikke før ni. Saa fik man Morgenmad i Spisesalen og tog fat paa Dagens Gerning. Greven paa Konferencer eller Ture ude i det fri, Hds. Naade paa Husvæsenets Inspektion og Børnene paa Lektierne, medens Tjenestefolkene var fuldt beskæftiget med at gøre rent, pudse Sølvtøj og holde Vask. Ved et, halvto Tiden spiste man Frokost, et Par Retter varm Mad med Vin og lidt koldt Bord og Frugt — den engelske „lunch“. Efter Fro-

Elfelt fot.

Brahetrolleborg.

kost kom der ofte Besøg eller man kørte selv ud paa Besøg, og samledes ved fem Tiden til The i Salon eller Havestue. Klokken Syv, halvotte sattes Punktum for Dagen ved en Diner paa fire a fem Retter, og Aftenen tilbragtes sammen i Salonen ved Samtaler, Musik eller Kortspil. Smaa Jagtture efter Aarstiden eller Rideture i Løbet af Dagen kunde foretages efter personligt Behag, Arbejdet var Formiddagens, Repræsentationen Tidens mellem Frokost og Middag, og Hvilen og det selskabelige Samvær var Aftenen. Men Livet var altid præget af Husets og det omliggende Gods store Dimensioner, hvor man trods Størrelse altid forblev paa sine egne Omraader og Enemærker.

Denne Fordelingsplan for Dagen var fast for hele Aaret og den blev ikke fraveget i de to Sæsoner, hvor Huset var fyldt med Gæster. Vi kommer nemlig nu til et særligt Tilbehør til Livet paa den store Herregaard: Gæsterne. Herregaarden er ligefrem indrettet til at huse Gæster. I gamle Dage da de daglige Udgifter ikke mærkedes direkte, da Godset gav Levnedsmidler og Vinkælderen fra gammel Tid var fyldt, kunde Gæsternes Antal stige saaledes, at man daglig var op til 40 Personer tilbords. Nu er Forholdet et helt andet, Byens Selskabelighed lægges over

i Restaurationerne, Landets bestaar i faa store Middage og et Par enkelte Gæster i Huset. Gæsterne prægede i gamle Dage Livet paa Herregaarden og gør det vel tildels endnu, selv om Opholdet kun strækker sig over tre fire Dage, som engelsk Skik altid var.

Gæsterne falder i tre Hovedgrupper. *Slægten*, af hvilken ofte enkelte Medlemmer tilbragte det meste af deres Liv paa saadan en Herregaard. Det var særlig ved Sommertid, at Slægten stævnedede sammen paa Slottet, den kunde tælle flere Husstande med Børn og Tjenestefolk og der blev da foretaget Køreture, Rideture og Udflugter til Nabogaardene, saaledes at det kunde knibe for Greven og Hds. Naade at besørge deres daglige Pligter. Gæsterne følte sig som hjemme, alt stod til deres Disposition i Hus, Have, Stald og Skov, men paa Fyn var det altid saaledes, at Husets Herre selv ønskede at „*lede*“ Dagen, og overfor Slægten var han selvskreven Overhoved og Befalingsmand. De unge lærte at lyde ham og aldrig at foretage sig noget uden hans specielle Tilladelse. Den anden Kategori var *Vennerne*, der stod paa lige Fod med Slægten og kunde samles viden fra. Det kunde være politiske Bekendte fra Hovedstaden, Standsfæller fra andre Egne, hvis Gæstfrihed man selv havde nydt, Bekendte fra Rejser eller Folk, med hvem Greven eller Hds. Naade havde Interesser fælles. Deres Besøg var i Reglen kortere end Slægtens, der vistest dem større ydre Hensyn, de var lidt friere i deres Bevægelser, og man søgte at regne ud, hvad de maatte ønske at foretage sig eller at se. Den tredie Kategori var *de fornemme* Gæster: kongelige Personer, Diplomater eller store Privatpersoner, der særlig skulde hædres. De modtoges med særlig Pomp, hele Huset hyldede dem, men der var og blev noget officielt ved disse Receptioner og — hvorfor nægte det — disse Besøg føltes af alle andre Gæster som af Husets Herskab som noget af en Byrde. Man trak Vejret lettet, naar de „store Elefanter“ trukket af Heste med Blinker trillede ud af Slottets eller Gaardens Port over den gængende Bro.

Gæsternes Besøg strakte sig over den største Del af Sommeren, og naar det var forbi begyndte Jagtsæsonen med de store Klapjagter og de dertil hørende Fester, der imidlertid er af for speciel Art til her at skildres. Paa Sydfyn, hvor den ene Herregaard ligger tæt op ad den anden, gik Jagtsæsonen altid fra Gaard til Gaard med ofte tre til fem Jagtdage paa hver Gaard. Naboerne var selvskevne paa alle Jagter, men paa hver Gaard var særligt indbudne liggende Gæster, og var der Kongejagt, stod alt paa den anden Ende.

Turistforeningen for Svendborg og Omegn.

Glorup.

Haarup fot.

Men jævnsides med denne Selskabelighed gik en anden under mere beskedne Former. Til enhver Herregaard var der foruden dens Personale af Funktionærer og Tyende knyttet en Kreds af Mennesker, der var traadt i Forbindelse med Herskabet. Fra gammel Tid var Præsten Nr. ét. Det religiøse Liv paa Landet var altid varmere end i de store Byers Overklasse. Paa flere af de sydfynske Gaarde stod man Menighedslivet meget nær, og ligesom Stedets Præst var den altid velsete Gæst ledsaget af sin Husstand, blev ofte Nabopræster indbudte, til mange Gaarde er — eller rettere var — knyttet flere Kirker. Det var altid Skik at Herskabet ofte besøgte Kirken — egentlig regelmæssig hver Søndag og meget tidt afholdtes Møder af gudelig Karakter, ligesom der ofte bestod en varm Vekselvirkning mellem Herregaard og Præstegaard. Det fandt særlig Sted, hvor Hds. Naade — oftest var det Hds. Naade — var udpræget knyttet til Grundtvigianerne eller indre Mission. Indfødte Fynboere vil let kunne nævne Navne paa Godsejerslotte, der i en Aarrække var en Art Centrum for Egnens kirkelige Liv.

En anden fast Gæst paa Herregaarden var Lægen. Flere Steder er Lægen endog bosat i et Hus, der tilhører Godset og paa enkelte store sydfynske Gaarde hører Lægen med til Husets daglige Gæster. Om Forpagterne gælder det, at de i gamle Dage følte sig som en Art „Undersaatte“ af Greven, nu er Forholdet bleven et helt andet, men det har flere Steder medført, at det hele Forhold er bleven af ren forretningsmæssig Art. De sydfynske Forpagtere er nu ofte meget store Folk, og deres Tegnebøger er ofte langt mere spækkede end Grevens.

Endelig maa det bemærkes, at Samfundslivet har ført med sig, at Herregaardene meget ofte modtager Besøg af Mænd og Kvinder, der har Hverv at udføre for Samfundet enten i Videnskab eller praktisk Administration, og saadanne gæster hyppigere og hyppigere de store Gaarde.

Det er selvfølgelig svært at tegne et særligt Billede af den aandelige Kultur, der træffes paa vore Herregaarde. Den vil være den samme, der træffes i vor Overklasse i Byerne, men der vil dog maaske hos nogle Læsere være en Formening om at „Interesserne“ hos Godsejerne skulde ligge lidt lavere end hos Byens Overklasse. Dette er ganske urigtigt. Selvfølgelig interesserer Mennesker, der lever paa Landet, sig for Landbrug, Kvægavl, Hesteavl og Jagt; Teatre, Aviser, Sportskampe o. lign. ligger dem straks noget fjernere. Der læses meget paa Landet, ogsaa paa Herregaardene, men den moderne „frisindede“ Litteratur er ikke i høj Kurs. De særlig psykologiske Problemer

Turistforeningen for Svendborg og Omegn.

Valdemar Slot.

Haarup fot.

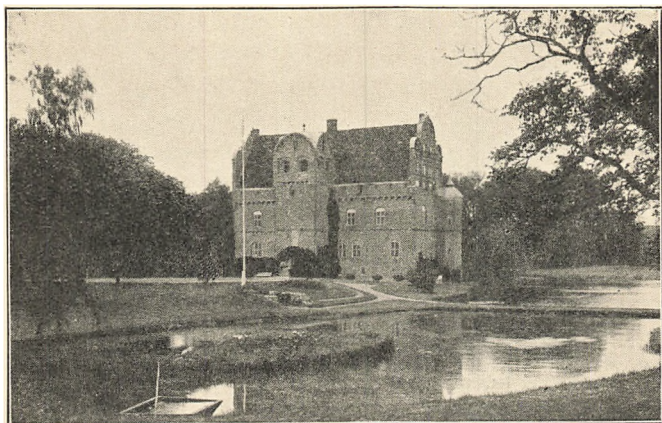
finder færre Dyrkere paa Landet end i Byen, og den kritiske Sans med dens Interesse for nye Kunstformer i Maleri, Literatur og Musik er ikke udviklet paa Herregaardene. Musiksansen er individuel, og man kan vist heller ikke sige at Literatur og Kunst modtager Impulser fra Herregaardene. Men Kendskab til Historie, Kendskab til fjerne Lande, deres Sprog, Kultur og Kunst, deres Arkitektur og Etnografi staar langt højere paa f. Eks. de fynske Herregaarde end i det københavnske højeste Bourgeosi. Den almene Dannelse er takket være Opdragelsen høj, man behøver ikke at søge til Steder som Tranekjær og Brahetrolleborg, hvor Overklassekulturen findes i sin højeste Form, man vil selv hos Godsejere, der nærmest fremtræder som praktiske Landmænd, finde en overraskende Kendskab til Historie og Etnografi, en Almendannelse, der vil forbavse de Literater, der kun kender Godsejeren fra Lystspil og Romaner.

Hvad der særlig slaar den opmærksomme Iagttager er den Almendannelse, der erhverves ved at lære en stor broget Kreds af Mennesker at kende, den Sindets og Tankernes Bøjelighed, der erhverves ved at rejse med aabne Øjne. Og hvis man endnu kan tale om Herregaardskultur, saa bestaar den ganske særligt i den *Almendannelse*, der hviler paa Kendskab til Naturen, til Historie og fremmede Sprog. Medens den store By nok virker fremmede paa Aandsudvikling ved sine Teatre og sit brogede Liv, giver Opholdet paa Landet Lejlighed til at fordybe sig i Indtryk, og den, der har levet sammen med Godsejerfolk i deres Hjem, vil utvivlsomt have iagttaget, at deres Evne til at følge med paa Omraader, der skulde synes dem fjerne er større end Bybeboernes — fordi de tænker mere over Tingene og er fri for meget Pjat, der saa at sige ligger i Luften i Byerne og spreder Tankerne.

Det skal nok passe, at Emnevalget og Samtalen paa en Herregaard ligger adskilligt over Grosserersalonerne herinde, selv om Greven gerne taler om Heste og Jagt og de unge Piger elsker at danse Fox-trot. Man tager alvorligere paa Tingene end i de tilsvarende Kredse i Byerne, og Luften er vidunderlig meget renere.

Spørg blot de Videnskabsmænd og Literater, der har haft Ærende paa en Herregaard og haft Blikket aabent for disse Ting. Ofte bliver de ligefrem imponerede af den kulturelle „Form“ der møder dem.

Med Embedsstanden stod Herregaardene altid paa en ret ceremoniel Fod. Amtmanden følte sig som en Slags højere Foresat — men paa Fyn hørte han i en lang Aarrække med til Standen medens Herredsfogederne altid havde en vis Følelse af, at de ikke

P. Listov Saabye fot.

Hesselagergaard.

rigtig kunde gøre sig gældende paa en Herregaard. De var paa en Gang for „store“ til ikke at være førende og ikke „fine“ nok til rigtig at gøre sig gældende. Derfor var de aldrig rigtig tilpas paa en Herregaard. Postmestre og Toldere gik det bedre, for de var mere beskedne, og Officerer har altid følt sig ypperlig hjemme hos Godsejere. Navnlig gælder det Rytterne, der kurtiserer de unge Komtesser og taler med Greven om Væddeløb og Fuldblod.

Særlige Gæster var Malerne, der pudsigt nok indtog den samme Stilling som deres Forfædre i Paryktiden: ærede for deres Kunst, lidt overlegent behandlede qua sociale Individuer. Digtere har der sjældent været mange af paa Sydfyn, selv om enkelte af vore samtidige Poeter har truffet Venner paa nogle af de foran nævnte gamle Herresæder. Derimod har særlig paa Sydfyn Arkitekterne fundet god Modtagelse, og der er paa flere af de største Gaarde bleven bygget meget og ypperligt. En fin Sans for Arkitektur er typisk for den fynske Godsejerstand i vore Dage — modsat Tiden om 1860.

En ganske særlig Rolle spillede i en Aarrække Tranekjær paa Langeland, hvis Besidder Lensgreve Chr. Ahlefeldt-Laurvigen var en af de første Mænd i vort Samfund. Meget afvigende fra det her skildrede var Livet vel ikke paa Tranekjær, men Gæsternes Antal var meget stort og tillige præget af Besidderens Stilling i dansk Politik. Selv var han en fint dannet og kundskabsrig Mand.

Med Villie er denne Skildring holdt i det almindelige, det er

Siender fot.

Broholm.

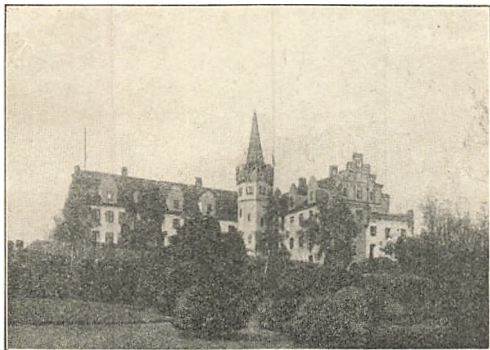
ikke forsøgt at gøre den „malende“ ved sindrigt Ordvalg, og den vil maaske forekomme de fleste meget lidt ejendommelig. Men det faar være. At Landvæsenet som saadant ikke særligt er omtalt ligger deri, at der ikke i al Almindelighed kan siges om de fynske Herregaardes Besiddere, at de i første Række var førende praktiske Landmænd, men det betyder sandelig ikke, at de ikke er interesserede i Landbruget, og af de enkelte var der endog flere, hvis Hovedinteresse det afgjort var. Blandt de afdøde kan nævnes med stor Hæder Lensgreve Wedell paa Wedellsborg, Lensgreve Chr. Ahlefeldt-Laurvigen og hans to Brødre paa Egeskov og Hvidkilde, samt af de nulevende Lensgreve Bille Brahe Selby paa Stensgaard og Kammerherre Sehested-Juul paa Raunholt.

Af Godsejere der ved deres særlige Interesse har præget deres Hjem kan nævnes Lensgreve Reventlow paa Brahetrolleborg, hvis Interesse for Heste og Hundeavl har været ligesaa stor som hans Forstaaelse af Historie, Kunst og Arkitektur. Afdøde Kammerherre Sehested paa Broholm var en dygtig Landmand og stor Elsker af Historie, afdøde Kammerherre Juel paa Juelsborg var stærkt interesseret for Politik og Kirkespørgsmaal og Langkilderne paa Bramstrup, Langerne paa Ørbækslund, Hastruperne paa Hjortholm hørte til Landets kendteste Landmænd.

Blandt Godsejerfruer bør særlig nævnes Grevinde Reventlow paa Brahetrolleborg og Grevinde Ahlefeldt paa Egeskov, hvis Hjem hører til de skønneste i Landet. Grevinde Bille Brahe paa Stensgaard er velkendt for sine literære og historiske Interesser, den afdøde Frk. Sperling paa Sandholt var en fremragende Herregårdsdame, og man tør vel nok gaa ud fra, at ingen vil nægte

de fynske Herregaarde deres betydende Plads i vor Herregaardskulturs Historie. De fynske Godsejere har længere end de øvrige Landsdeles følt sig som en særlig Stand med fælles Interesser — de har holdt mere sammen.

Men er den Tid ikke snart forbi, da man vil kunne tale om Herregaardskultur? Lovgivningen har stillet sig afgjort fjendtligt mod Herregaardene, den ene efter den anden lukker, fordi det bliver for dyrt at leve Herregaardsliv, og det synes at blive et Dogme, at den store Jordbesiddelse ikke er til Landets Tarv. Det maa vor Tids kloge og mægtige afgøre. Her har det kun været forsøgt at referere, hvorledes Livet formede sig paa de store Herregaarde, det ligger langt fra disse Linjers Hensigt at fælde Domme eller øve nogen Art Kritik, ja endog at angive andet end rent ydre objektive lagtagelser om dagligt Liv.

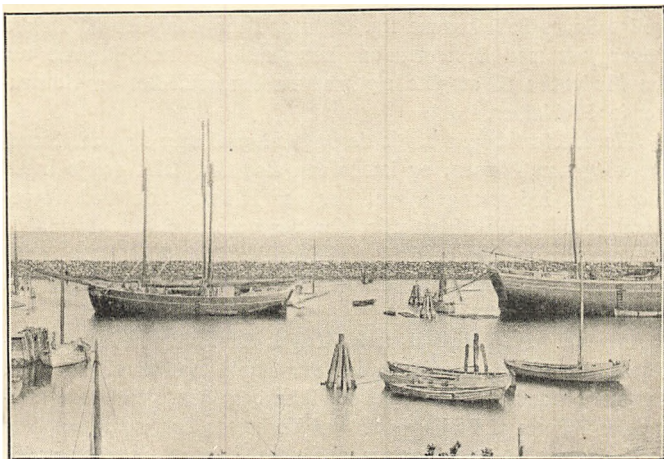

Stender fot.

Tranekjær.

Udsigt over Ærøskøbing.

Xenius Rostock fot.

Parti af „Vinterhavnen“ i Marstal.

OMKRING MARSTAL OG DENS BEBOERE

AF XENIUS ROSTOCK

„I den lille Sømandsby Marstal var det i ældre Tider Skik og Brug, at saa godt som alle Drengene efter Konfirmationsalderen gik til Søs“, hedder det i Indledningen til „En Marstaller Sømands Oplevelser“, som C. T. Høy har optaget i sin lille fortræffelige Bog: „Træk af Marstals Historie“. Den ældre Tid, der omtales, er sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, og Meddelelsen, en forhenværende Skibsfører, fortsætter: „Byens Indbyggere var i de Tider ikke saa velstillet som nu, og saa var det den nemmeste og letteste Vej for Folk at faa deres Børn fra Haanden ... Var der en eller anden af Konfirmanterne, der skulde blive paa Landjorden og lære et Haandværk eller lignende, ja da maatte de arme Drengene døje megen Kritik. Nu er det næsten blevet omvendt, og er nær ved at blive en Undtagelse at gaa til Søs ...“

Dette Forhold har sikkert ikke forandret sig, siden den brave Skipper i 1913 nedskrev sine Oplevelser og i Virkeligheden med det citerede udstødte et behersket Hjertesuk.

Selvfølgelig maa det gøre en gammel Sømand ondt at se netop Marstals Ungdom svigte Søen. Havet er Marstals Amme som det er hele Ærøs Vugge. Naar den opvoksende Slægt i en saa ud-

præget Skipperby ikke følger dets Kalden, hvor skal saa de virkelige Søens Folk komme fra. Og naar Drengébørnene ikke mere bliver født med Drømmen om Langfart, hvor skal Pigerne saa faa Modet fra til at gifte sig med en Sømænd. Det er vidtrækkende Problemer.

Allerede før Krigen havde de unge altsaa slaaet sig paa Haandværk og Land-Væsen, og imens den stod paa, faldt det jo ingen Mors Sjæl ind at søge Hyre. Der var Tilfælde nok med Torpederinger og andre Krigsforlis, der berøvede den lille By mange af dens Sønner og Fædre og skræmte endnu flere. Det kunde være galt nok med dem, der var ude i det, at der ikke ogsaa skulde komme flere til.

Alligevel havde Marstal under Krigen forsaavidt en levende Interesse for sit Element som den var stærkt optaget af sin hidtil saa store Handelsflaades Skæbne. Ikke bare den, der kunde ramme den i Form af Forlis — det var Vorherres Sag, som man ikke gaar irecte med — men nok saa meget den Skæbne, der systematisk blev forberedt hjemme, hvor de stedlige Redere, tildels tvunget af Omstændighederne, mere beskæftigede sig med Skibshandel end med Skibsfart.

De gamle Sømænd og Skibsførere, der havde lagt op og nu fordrev Størstedelen af deres Dag med verdensreformerende Langspyt fra Bænkene paa Dampskibsmolen, de rystede paa Hovedet ad denne Galskab. Men det hjalp jo ikke stort. Holde Brandtaler laa ikke til dem. Og forøvrigt gav ingen sig ud for at kunne forestille sig, hvad Marstal i det hele taget skulde kunne være for noget, hvis den ingen Skibe ejede mere. Det var vel ogsaa for meget forlangt af en Marstaller Sømænd af den gamle Skole.

Saa galt som disse Præster prækede gik det jo nu da heller ikke. Rent bortset fra at Sortsynet var lokalt (de solgte Skibe blev jo nemlig i Danmark), saa blev der da ogsaa baade købt andre og bygget nye. En Overgang blomstrede saagar flere nye Værfter op i Marstal. Og selvom det tog en sørgelig Ende med det største af dem, sammen med „denne Henckel fra Kallundborg“, saa forblev der da et Par hjemmebyggede Skibe derfra i Byens Eje.

Men de gamles Ræsonnement var alligevel, at det gav ingenting rigtig, alt det i de Dage. Der var for megen *nymodens* Spekulation i alle de Affærer. Der blev ganske vist, sagde de, en Masse Folk rige et kort Stykke Tid — men endnu flere fattige sammen med dem meget snart efter. Nej, det var slet ikke som i gamle Dage — og blev det for den Sags Skyld vel heller næppe mere . . .

Aarsagen til den *almindelige* Velstand, der før var fremher-

Xenius Rostock fot.

„Frederiksholm“ udenfor Marstal Havn.

Farvandet er Ærø Dyb. I Baggrunden Ristinge Klint paa Langeland.

skende i Marstal, skyldtes utvivlsomt de mange *Partrederier*. Snart sagt hver eneste Familie i Byen havde Andel i et Skib, om det saa kun var et Par Hundredele. Det skabte Fællesskab og Samfølelse paa et Omraade, der altid har været af den største Betydning for Marstallerne. Ikke alene Fortjenesten blev ligelig fordelt, men ogsaa de sjældnere forekommende Tab. Hele Marstal tabte eller vandt paa en Fragt eller en Rejse. Baade Misundelse og Medynk var udelukket. Foruden anden Fordel var dette tilige et stort moralsk Gode for et lille Samfund.

Og et Samfund for sig selv har Marstal været alle Dage.

Som Søfarende er Mændene og „Drengene“ kommen langt omkring, har set meget, oplevet meget og er blevet „klovere a'et“, men de følte altid med Stolthed, at de var „hjemmehørende i Marstal“, de saavel som Skuden, der nød Ry i alle Havne.

Alene det store Antal Marstaller-Skonnerter, Jagter og Galeaser har gjort Byens Navn mere kendt i Udlandet, end det med Skam at melde er blandt danske. Københavneren er maaske den af Danmarks Byboere, der bedst kender Marstals Navn, nemlig fra „Pæreskuderne“, der kommer med Frugt fra Ærø og lægger til ved Kanalkajerne i Nyhavn, ved Børsen og i Nybrogade. Men hvor Byen egentlig ligger, har vist han saalidt som de fleste andre nogen virkelig Forestilling om. Jeg har truffet mange ellers dannede Landsmænd, der troede Marstal laa i Sverige; enkelte,

der formodede, det var en By paa Langeland; faa, der vidste rigtig Besked og af disse ingen, der havde været der eller havde nogen Anelse om, hvorledes man i det hele taget kom derover.

Det er Synd og Skam. For Marstal er i flere Henseender en By, der nok er værd at kende.

Turiststrømmen — dette mærkelige Begreb, der forøvrigt i denne Forbindelse ikke er noget synderlig mangelbærende Uhyre — gaar som Regel, naar den berører Ærø, over Svendborg til Ærøskøbing. Herfra gøres saa lejlighedsvis og af de færreste en Udflugt til Marstal. Tilfældet har budt mig det omvendte, og jeg synes jeg har staaet mig ved det. Man lærer snarere Ærøskøbing at kende paa kortere Tid. Dens gammeldags Hygge, dens idylliske Ro og hele Fortidsstemning er man ligesom mere indstillet paa at finde der, man kan den paa en Maade i Forvejen. I Marstal derimod maa man bo for at lære den at kende og kunne bedømme den efter Fortjeneste.

De to Byer har lige siden Marstals virkelige Opblomstring tog fat i Begyndelsen af forrige Aarhundrede kappedes med hinanden i alt. Den Kendsgerning, at de i det hele taget har kunnet trives som sket paa saa lille en Ø, tilskrives iøvrigt det Forhold, at Ærø i gamle Dage var undtaget fra visse Toldbestemmelser, som var gældende paa Fyn og andre omliggende Øer.

Men trods al Rivaliseren ønskede Marstal dog ikke at blive Købstad, da Spørgsmaalet for et Par Aar siden, vistnok for anden eller tredie Gang, blev gjort aktuelt. Marstal er *Handelsplads* — en Autorisering der betegner en By, hvis Næringsforhold er paa Størrelse med en Købstads, men som ikke har dennes Rettigheder.

Ogsaa i denne Henseende er Marstal enestaaende i Danmark.

Formodentlig har den saa heller ikke en Købstads Forpligtelser. Med andre Ord, da det kom til Stykket, saa' den ikke sin Fordel ved at være andet eller mere, end den havde været, siden den 1861 blev ophøjet fra Flække.

Dette er karakteristisk for Marstalleren —: han pynter sig sjældent med laante Fjer, og slet ikke naar de er for dyre! Han skilter eller praler ikke med nogen overvættets Formue. Pengene ligger — eller laa i hvert Fald tidligere — paa Kistebunden, til hans egen bogstavelige Op-Byggelse og Afstivning i Optræden baade hjemme og ude. Det er Marstallerens Stolthed at kunne gøre sig økonomisk uafhængig af andre. Men de har ogsaa alle Dage slidt og stræbt for at naa det. I sin Beskrivelse fra 1763 af Byens Sømænd og Fiskere siger Magister *Johan Arndt Dyssel*, at alt hvad der kan fremføres „til Biernes Ros, kan passe paa Marstallerne: de er i idelig Bevægelse; en Dag at ligge stille er dem

Herman Jacobsen fot. Strandstræde, Marstal.

en Plage; de leve tarvelig, stille og indgetogne. At stræbe og samle er alt deres Sag.“

Det Moment af Gerrighed eller Nærighed, der uvilkaarligt fornemmes af et moderne Øre i en saadan Karakteristik, finder man imidlertid slet ikke hos Marstalleren. Han er gæstfri og venlig til Hjertelighed, naar man lærer ham en Smule nærmere at kende, eller maaske rettere, naar han har Tillid til sin Gæst. Forøvrigt lader han med hele en Sømands maskuline Trohjertethed *Konen* om Værtsskabet og Gæstfriheden. Hun er Hjemmets Navigator og Administrator af alle Indkomster. Det falder ikke ham ind at byde Folk paa noget fra Køkkenet. Mor ved nok, hvad der skal til af de Dele, og hvornaar det skal til. Hendes stille henkastede: „Ska' vi ha' Kaffen!“ er slet ikke noget Spørgsmaal, men bare en Tilkendegivelse af, at Gæsterne er „nette Folk“. Og saa dækkes der op i Stuen med det bedste Huset formaar.

Er man kommen der et Par Gange, faar man ogsaa, omend modstræbende, sit Ønske om at sidde i Køkkenet opfyldt. I Førstningen betragtes det vel nok som et tovli' Indfald, men Beboerne befinder sig alligevel bedst ved at blive i de vante Omgivelser. Maaske byttede de gerne deres gamle smukke Husgeraad, Kandskabets engelske „Stentøj“ og de lustrede Kopper bort med moderne Køkkenkram, men det smigrer dem dog, at det gamle bliver beundret. Saa ser de paa det igen, skønner lidt — og viser det maaske frem med Stolthed en anden Gang.

Trods energiske Indhug af Antikvitetsopkøbere, findes der endnu mange gamle Ting i de ældre Skipperhjem. Det er ofte Resulta-

tet af Slægtleds Samleflid, Sager, der er hjemført fra Alverdens Lande, Sømandens mange Erindringer fra fremmede Kyster og Byer. De er ikke altid hverken særlig smagfulde eller sjældne, men de spreder denne eventyrlige Kolorit om sig, der gør Sømandshjemmet til noget helt for sig.

Og saa er der jo de gamle Møbler! Hvor er de smukke, disse lavloftede Stuer, med brede, smaarudede Vinduer, der naar næsten helt til Loftet, og hvorfra Lyset falder ind over de brede Gulvplanker, hvidskurede eller lakerede, og skinner i Facaden af et gammelt Chatol eller en Dragkiste med Beslag og store Hanke. Det er slesvigsk eller holstensk Arbejde i Mahogni, Eg eller Elm, hjemført af en lykkelig Skipper-Brudgom, der mange Gange ikke rigtig har vidst, hvor lavloftet hans Hus endte med at blive, mens han var borte. De gamle „Bornholmere“, der enten er forfærdiget af Albert Fabritius eller den berømte Ærø-Smed Mester Claus, er ikke saa sjældent nedsænkede i Gulvet for i det hele taget at kunne være i Stuen. Det kan være trist nok for en anden at se Fodstykket paa saadan et Klokkehus helt gennemtrasket, men det er dog næsten værre at se Topstykket paa et Barokchatol være skaaret lige af foroven tværs gennem alle opløbende Indlægninger og erstattet med en retvinklet Gesims.

I saa godt som alle Marstaller-Hjem hænger der Billeder af Skibe. En Mand, en Far eller en Bedstefar har ejet dem eller ført dem, for det meste begge Dele paa een Gang. De er fuldt og omhyggeligt signerede, med Ejerens og Førerens og Skibets Navn og Aarstallet, det er bygget — og med Kunstnerens, hvis det er en Kultegning eller en Akvarel. De fleste er Akvareller, og de er de morsomste —: store dekorative Billeder i stærke, klare Farver, hvor man ser Skibet for fulde Sejl, med alle Kendingsflag hejst og Dannebrog vajende under Knappen, strygende for den fineste Bør over den krappe, skummende Sø. En Lodsbaad eller et navngivent Fyrskib ligger som Staffage i Farvandet. Hver Detaille ombord er gengivet med den største Nøjagtighed, thi for det første er det en Fagmand, en tegnekyndig Helbefaren hjemme eller ude, der har gjort det, og for det andet er det Skipper selv, der har bestilt det, overvaaget dets Tilblivelse og nok vidst, hvad han betalte sine Penge for. Det skulde nemlig være et Billede af *Skibet*, hans Skib — til Hæderspladsen over Sofaen derhjemme, hvor han ikke selv kunde ligge for Anker til hver en Tid.

Pietetsfølelsen har ladet det hænge dér gennem flere Generationer. Men han selv har ifølge hans Gravsten paa den gamle Kirkegaard forlængst fortøjet et andet Sted —:

Henry Hansen fot.

Kongegade, Marstal.

Her hviler Skipper *Knowman* til Ankers med sin Kone,
de lette ikke før de stande for Guds Trone.

*

*

*

Første Gang, jeg kom til Marstal og slog mig ned med min Familie for en Sommer, var i 1918.

Den lille By med de toppede Brosten i de smalle Gader, de smaa, pyntelige Huse med blanke, ofte buede Vinduesglas, der blinkede venligt, samtidigt med at de hindrede En i at se ind i Stuerne, Trappetrinene op til de fleste Steder smukt forarbejdede, men allevegne lukkede Døre, Blomsterhaverne med fintmalede Stakitter om og revne Gange, hvor aldrig en Fod havde traadt — alt gav os Indtryk af, at vi var kommen til en Slags Particulier-By, et meget yndigt Sted, hvor man vist bare ikke turde røre sig.

Dette Indtryk forandrede sig imidlertid forholdsvis hurtigt, da vi først havde lært Byen lidt nærmere at kende — og den os.

Navnlig det sidste havde sine Vanskeligheder at faa fuldført inden for en rimelig Tid. Tilfredsstillelse af Nysgerrighed taaler som bekendt ikke megen Opsættelse. Hele Byen vidste jo naturligvis iforvejen, at den fik Sommergæster, hvormange der var og hvilken Skipperenke, de skulde bo hos. Det rygtedes ogsaa snart blandt dem, der ikke havde set os paa Dampskibsbroen, at de *var* ankomne. Men det varede jo alligevel et Par Dage, inden alle 3500 Indbyggere havde set de fremmede med egne Øjne. Referater og Signalementer kan være meget godt, men

Herman Jacobsen fot.

Gamle Ting fra Hjem i Marstal. (Udstilling).

Herman Jacobsen fot.

Gamle Ting fra Hjem i Marstal. (Udstilling).

Corpus delicti er dog bedre, især naar det hed sig, at „Manden“ gik uden Hat og Haar, at „Konen“ havde et zigeuneragtigt Udseende med Tørklæde om Hovedet, og at de to Drengene gik barbenede og allerede var brune over det hele. Det svarede ikke i nogen Dele til de lokale Forestillinger om „Hovedstadsfolk“.

Selv troede vi jo at Sensationen forlængst var gaet af os, efter at vi i Løbet af et Par Dage havde travet ad alle mulige Gader og Veje ud til den herlige Badestrand paa „Erikshale“, til Anlægget udenfor Bondebyen og flere andre Steder, hvor der er landligt og kønt.

Men der var endnu noget tilbage, og det beviser, hvor ubørt af Fremmedbesøg, Marstal endnu den Gang var.

Da vi en Dag kom ind i en Sidegade, hvor vi ikke før havde været, stivnede Legen blandt en Flok Børn. De stod fastnaglete i alle mulige tilfældige Stillinger som om det havde været en Figurleg, vi var kommen midt ind i. Men en behjertet Gut rev sig løs af Fortryllesen ved et eller andet Middel, pilede op ad Gaden og forsvandt ind i et af Husene, hvorfra hans Stemme kort efter skingrede, saa det kunde høres langt væk —: „No kommer de!“ Derefter kunde det jo ikke undre nogen, at alle Vinduerne fik Ansigter over Potteplanterne. Hvorledes vi klarede Spidsroden, husker jeg ikke. Formodentlig har det smigrende, som de fleste Mennesker — uvist af hvilken Grund — tillægger den Opmærksomhed de vækker, ogsaa hjulpet os over det værste.

Og dermed havde i Virkeligheden ogsaa hele Byens Fysiognomi forvandlet sig for os. Nu kendte vi hinanden. Alle de stængede Døre var kun lukkede for Ordenens Skyld, de stod aabne efter et Haandtryk. De formodede „Particulier'er“ var hyggelige, gamle Sømænd og Kaptajnenker, der nok satte Pris paa en lille Passiar, enten den nu kunde falde af paa Bænkene langs Havnegaden ved Værfterne og de mange smaa Baadebyggerier, i deres Haver bag Husene eller inde i Stuerne, hvor Fotografier, Billeder og Smaating hjalp svært til at illustrere Genfortællingerne af deres begivenhedsrige Liv.

Overalt er man velkommen, intet Sted er for fint eller for velplejet til at man ikke maa komme der eller røre sig der.

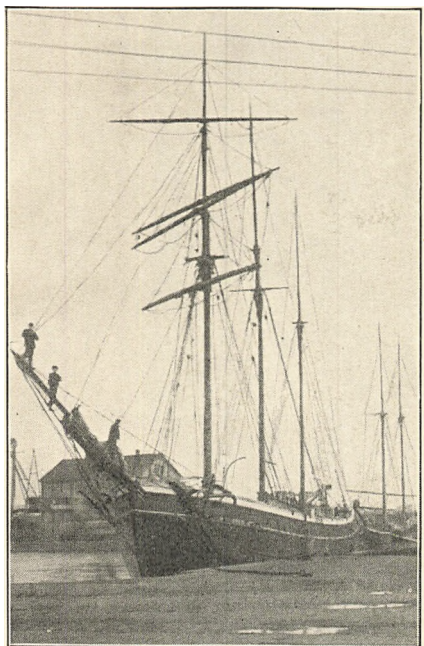
Kun Trapperne foran Dørene bliver aldrig de Himmelstiger med Engle paa, som alle Børn — ogsaa Marstals egne — til enhver Tid har Mod paa at gøre dem til.

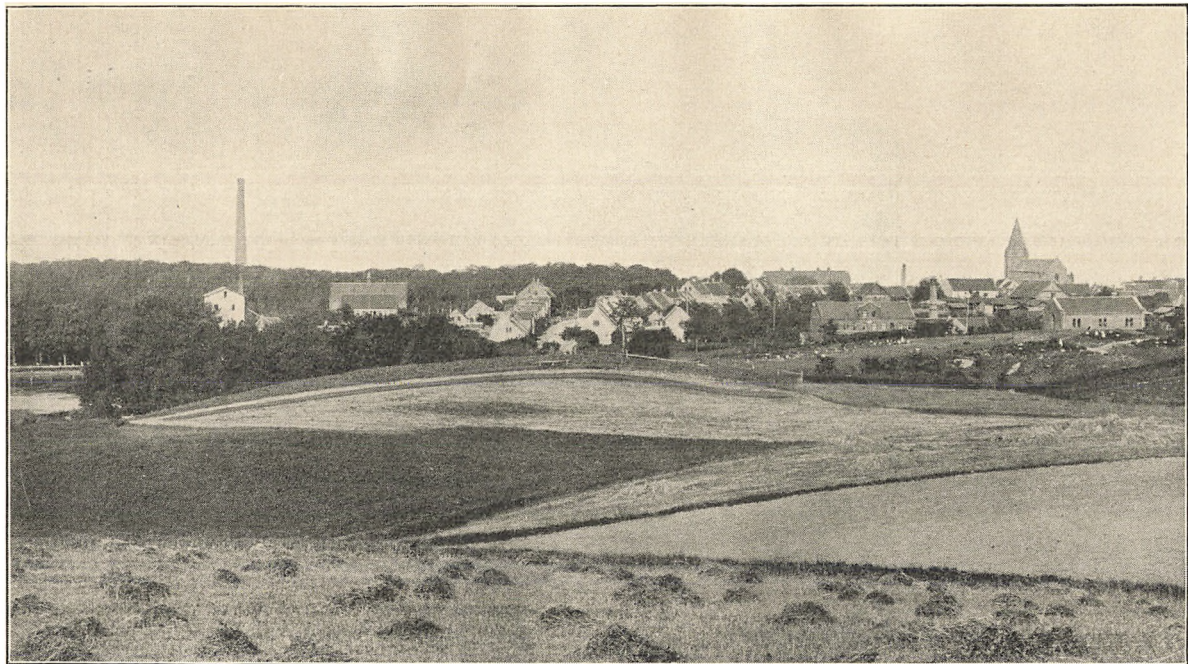
Trapperne, altid rene og fejede, det er for de gamle Marstalfolk den ryddede Vej op til deres Husdør, fri for enhver

Hindring for det Besøg, man altid venter og aldrig kender Beskaffenheden af eller Tidspunktet for.

De grønne Kviste og Blomsterne, der efter et Dødsfald strøs paa Trinene og Brostenene udenfor Huset, skulde jo ogsaa helst kunne faa en ren Plads uden forudgaaende Varsel!

Dette „Beredt til Døden altid vær!“, som de ikke har fra Wessel, men fra selve deres Liv, har gjort Marstallerne glade og tillidsfulde ud over Dagen og Vejen.

Turistforeningen for Danmark.

Assens.

Larsen Boe fot.

C. Jenssen-Tusch, Bogh., Rudkøbing, fot.
Lohals Havn, Langeland.

FOLKELIV

Af THORKILD GRAVLUND

DANMARKS bedste Jord findes — efter Hartkorn — i Østsjælland, men Danmarks frodigste Egne maa vi vist til Sydfyn for at se. Vel er der Steder, hvor Sæden folder ligesaagodt eller bedre — men hvor er Landet yppigt og yndigt som derved ad Svenborg til.

Sjælland har større Skove og Lolland stærkere Muld, men Sydfyn har de favreste Haver og Hegn.

Den fynske Luft er diset som mættet af Grøde, og der er stille, Vinden suser saa mildelig, skønt Landet ligger fladt og aabent mod Havet.

Blæsten, vor raske Strandblæst, faar ikke Lov til at komme derind mellem Haverne. Hegnene binder den, og saa lægger den sig roligt under de løvede Hække.

Alt er hegnet paa Fyn. Mens Sjællænderne næsten ingenting hegner, knapt Haverne, saa hegner Fynboerne hvad hegnes kan. De klipper Tjørnehække milelangt hvert Aar, og de fletter Risgærder om alle deres Marker, eller gjorde det for faa Aar tilbage. I den sidste Tid er det gaet slemt nedad med deres gamle fine Hegningskultur. Den moderne Landbrugsindustri lader jo haant om flettede Risgærder, men Fynboen tager ogsaa Hen-

syn til, hvad der ikke netop tjenes Penge ved og holder endnu gerne sine gamle Gærder vedlige.

Det er ikke for Nyttens Skyld der sættes først et Risgærde og indenfor en Tjørnehæk om en almindelig Havremark — som jeg husker et Sted fra Langeland, det vil kunne ses flere Steder.

Det er sikkert ikke noget rart Arbejde at vinde et Risgærde op af Tjørnegrene, og megen Tid gaar med at drage Vidjeris om hvert et Agerskifte, men det skal saa være, naar ret skal være, det fynske Sind kræver Hegning.

Den vide slagne Markflade, som Sjællænderne ynder, er Fynboens Skræk. Et Øde, som Jyden roligt kunde glædes i, vilde næsten kendes som Spøgelseædsel paa Fyn.

Her er Markerne nøgne, hvis ikke Hegnenes Bohave bliver sat derind til Hygge og Pryd.

Hverken Bakke eller Dal faar Lov at drage sig frit i sit eget Fald, men bindes ind i de linjerede Gærder, som bygger Tavl ved Tavl.

En Luftskipper maa kunne blive vildfarende af at se ned paa alle disse fynske Indelukker. Den der færdes ad Landeveje faar sjældent Overblik. Sydfyn har faa Udsigtssteder, og Hegnene skygger. Man maa op i et Kirketaarn for at se langt.

Bregninge Kirketaarn paa Taasinge er et af de bedste og mest kendte.

Der ses en jævn Jordflade, faldende mod Kysterne, tyngt af Løv, hvorimellem Agrenes Bræmmer lyser, tavlet af tykke grønne Hegn og smalle gullige Veje, bastet og bundet af de lige Linjer, kun Fjordens Kyster drager sig frit. Derude i det solskinnende Hav gaar hvide Sejlere over mod taageblændede Øer. Havet vugger silkeblødt mellem soldisede Kyster, hvor de fjærreste Linjer svinder i den ventede Kvæld, og bag Valdemars Slot gaar Lungebugten dybt ind mellem digre Skove.

Slottet og Svendborg By hæver sig rødligt mod den blege Sommerhimmel, men Landsbyerne hviler i Løndom bag retlinede Mure af Buske og Træer, hygger sig stille i Dis af tung Grøde.

— Endnu mere frodig tung end Taasinge synes Ærø. Jeg mindes det nordlige Fynshoveds skarpe og vilde Kyst, naar jeg færdes her mellem disse skælmske Bølgevangs i mild Sommerdis. Ærø har faa klippede Hegn, ikke de linjeste fynske Rækker, men blot Træer, løvrige Kroner i Vækst om Markerne. Linjerne brydes ikke, men følges i Løvtyngs. Landet er yppigt formet, rigt klædt, og den kælns Indskærskyst smyger sig om de bugnende Højdedrag. Ærø er den fejreste Ø i den sydfynske Klynge.

— Der er en egen Søndagsfred over det fynske Land og ikke mindst over de sydfynske Egne.

Stenders Forlag fot. Bregninge Kirke, Taasinge.

Mellem hegntavlede Marker og Haver og bindingsværkstavelde Mure gaar hjemboende Folk og pusler trygt med deres Arbejde. Den fremmede der kommer ad disse Veje føler sig fremmed, skønt han møder venlige Folk — men de har ikke megen Tid tilovers for den fremmede og er ingenlunde nysgærrige efter at vide, hvor han kommer fra, og hvor han skal hen. Første Gang man kommer ind i en fynsk Landsby, kan det være som at dumpe ind i en anden Mands Stue, hvor man ikke er kendt og ikke finder den man søger. Der er tyst. Bag Hegnene lyder klingre Røster, Døre aabnes, Fodtrin høres — men hvor er Folkene? De skøtter hvad de skal — og allevegne skaber de Hygge og Hjemfred.

Man er hjærlig tilovers, hvis man ikke netop er en hjærlig velkommen Gæst.

Det er dette Karaktertræk der har skabt en af Fynboens mest særprægede Kulturformer: Bylavet.

Fra gammel Tid havde hver Landsby sit Bylav der styredes af en aarligt skiftende Oldermænd. Det findes ret ofte paa Fyn endnu, og mange Steder ses ogsaa den Stenkreds, Bystævnen, hvor Lavsmændene samledes, naar Oldermændens Horn kaldte til Stævne.

Denne Stenkreds var Landsbyens Fælleshjem. Et enkelt Sted

i Sydfyn, Heden, er den et helt lille løvdækket Lønkammer, som fremmede ikke opdager uden de bliver vist dertil.

En gammel fynsk Friskolelærer, Rasmus Hansen, skildrer i sin smukke, alt for lidt kendte Bog: Gamle Minder (S. 8) sin Fødeby Gudmes Stævne saaledes.

„Efter de Gamles Sagn var Stævnen ikke alene et helligt Sted, men den var ogsaa et kønt Sted. I en stor Runddel var nedgravet niogtyve Stene, der rigtignok ikke var tilhuggede, men dog valgte, saa de gav et mageligt Sæde. Midt i denne Runddel var sat to andre Stene, hvoraf den ene var lidt højere end den anden. Den første var Oldemandens Sæde, og den anden var den Mands, der skulde være Oldemand det følgende Aar. Derimod var de ni og tyve Sæder til alle de øvrige Bymænd. Der skal desuden have staaet en stor gammel Ask imellem hver to Stene hele Rundingen om, og endda en til mellem de to Sæder i Midten.“

Gudme Mænd blev tvunget til at ødelægge deres Stævne for at give Plads til en Skole, og de mente at Følelse for Ret og Skel derved slappedes.

Oplysningen steg.

Bylavet er flere Steder blevet oplyst og opløst ved Forsamlingshusenes Bygning. Nyere Tidens Fremskridt og ikke mindst den grundtvigske Vækkelse har faret haardt frem mod de gamle Bylav, hvor Fynboerne dyrkede deres hyggelige Fællig og øvede sig i den Forhandlingskunst, som de førte med sig i vort politiske Liv.

Men stadig spores Lavene i de fynske Landsbyer. Ikke blot staaer vel nogle lønligt ved Magt endnu med Samling paa gammel Vis — ogsaa i Nutidskaar gør de sig gældende. Der er noget ejendommeligt sluttet vennensælt over mange fynske Foretagender. Det er det gamle Lav der gaar igen.

Brugsforeningen holder Lavsgilde, naar Overskuddet skal deles. Madkurve medbringes. Drikkevarer faas den Dag til Indkøbsprisen. Saa bliver der spillet og danset. Forskellen mellem nyt og gammelt er den, at Husmændene kommer med. Før var det Gaardmændene alene der holdt Raad.

Naar noget nyt sker, maa Lavet samles.

Da det elektriske Lys første Gang tændes i Byen indbyder Byraadet til fælles Kaffebord i Gymnastikhuset.

Ved Aarhundredskiftet samledes Bymændene i en Landsby Nytaarsaften i Skolen til Fest. Ved Midnat gik de alle op i Kirkeetaarnet og ringede det ny Aarhundrede ind med Kirkeklokken. Et Digt med alle Deltagernes Navne hængtes til Minde herom ind i Vaabenhuset.

At Digtet ikke staar Maal med Tanken faar være. Dette Lavs ydmygt stolte Hilsen til Aarhundredet er værd at mindes i Kirkens Ly som en Fællesbøn.

Saaledes bad de gamle dagligt paa en lille sydfynsk Ø: „Herre giv os og vore Børn Brødet saa godt som vi til denne Dage have nydt det.*)

Det er Lavsbønnen. Hver for sig og dog alle sammen beder om det samme.

— Eftertiden har ofte dømt de gamle Lav som raa Drikkegilder og set bort fra at i Fælliget var Folkets Sjæl. Det rene hjemgode Sindelag, som i Aarhundreder var dyrket og værnet i Oldermandskredsen, lod sig ikke altid føre uskadt over i Forsamlingshuset.

Har Fynboen særlige Ævner for at danne Lav, saa har de ogsaa haft gode Vilkaar for det.

Næppe nogetsted i Landet er der færre tilflyttede fra andre

egne end i de fynske Landsbyer. Maaske skal vi helt ned i Sydslesvig i Angel, for at finde noget lignende, at Landsdelen i saa ringe Grad har taget mod andre Landsdeles Folk.

Det støttede de fynske Lav og den fynske Lavsfølelse, at de næsten altid var sig selv.

Omend de glemte at opstille Oldermænd og kastede Byhornet bort, saa var de alligevel Lavet, en ensartet hjemmevant Kreds.

Der kan i Vestsjælland siges: Mellem Korsør og Slagelse er hverandet Menneske en Langelænder, og det kendes paa at de planter Pil om Markerne.

Vel er det vildt overdrevet, men det lader sig høre.

* Tommerup: Drejø Sogn 1833. S. 61.

C. Jenssen-Tusch, Bogh., Rudkøbing, fot.
Sildefiskere, Bagenkop.

Noget tilsvarende kunde ikke lyde paa Fyn.

Men Fynboer træffes allevegne i Kredsen om deres Ø, Ordspøget siger jo ogsaa at Fynboer (Ærøboer) og Graaspurve træffes allevegne.

Maaske dog ikke bosat altfor langt fra Hjemegnen.

I Amerika er der mange af alle Folkefærd. Ja, men hvis der var saa godt at være i Amerika, siger en sydfynsk Øbo, skulde vi Sømand snart finde derover.

Han valgte nu at blive hjemme og pløje.

Sjællandske Karle og Piger søger gjerne Tjeneste paa Fyn, men fæster ikke tit Bo derovre.

Fynboerne gør ikke Gengæld paa den Maade, at de sender Tjenestefolk, men de søger ofte ledende Stillinger — og bliver der.

— „Naar Isen kan bære en Krage kan den ogsaa bære en Strynøbo,“ siger Ordsproget. Det kunde godt gælde den store Ø med. Snildhed og Vovemod til at vinde over paa den modsatte Kyst kendetegner ofte Fynboen.

Men aldrig glemmer de den dybe Sandhed at „Drejø ligger midt i Verden“ — ligelangt fra Svendborg, Ærøskøbing og Faaborg.

Drejø kan ogsaa gælde for Fyn. Og Øen vil sikkert altid blive ved at være Verdens Midtpunkt, hvor langt saa Fynboen farer.

Derfor har Ærøboer og Turøboer (som Fanøboer) ogsaa det Ord paa sig blandt Søfolk, at de nødigt farer under fremmed Flag og ikke lærer andet Sprog end deres eget.*) Vore navnkundigste Søfolk glemmer ikke Hjemmet. Men det siges ogsaa at den ærøske Tunge er „bøjelig“, saaledes at en Ærøbo gjerne vender sit Sprog efter Maalet paa Als og i Slesvig, naar han tjener derovre.**)

Det er da ikke et fremmed Sprog han skal tale.

Ærø har sin egen Stilling til Sønderjylland, de laa i sin Tid i Lav sammen. Det kendes paa Ærøs uklippede Hække, der kan ligne Slesvigs. Det kendtes ogsaa ved Grændseafstemningen i 1920. Ikke mindre end fjorten ærøske Lav (Foreninger, Byraad o. l.) sendte telegrafiske Hilsener til Flensborg. „Landsmænd og Fæller, stem jer i Morgen hjem til jer Moder og hejs atter den gamle Dannebrog paa jer Flaade. Marstal Skipperforening.“***)

Den sydfynske Flaade binder stærke Baand og knytter Kyster sammen, men taler ikke andet Sprog end sit eget.

Fynboens Ævne for at rejse Lav og derudfra føre mellemfølelig Samfærd har fundet stærke Udtryk i vort Folkeliv — og ikke de mindst stærke i Flaaden.

Et gammelt sjællandsk Ord skæmter med den fynske Kraft til

* Fiskeribladet Grenen 17/6 14.

** Hübertz Æro 241.

*** Flensborg Avis 11/3 20.

at vinde frem: „Hvor Fanden ikke selv kan være, sender han en Ærøbo“. Det stammer vel fra en Skipperhistorie, som er glempt, og skal sikkert tydes i Retning af vildt Vovemod. Fanden er i Folkemunde ikke den bibelske Djævel, men en stærk Troid, og hans Ligemand skulde saa være Ærøboen.

Folkelivet paa Fyn er mere af-dæmpet end i vore andre Landsdele. Det er ikke derfor mindre livligt. Der synges sikkert mest paa Fyn. Men der støjes mindst.

Der er lovlig stille for en Sjæl-lænder. Ejheller vil en Jyde kunne røre sig frit i denne af-stemte Stilhed. Desmere Fred faar Fynboen.

Man gaar til Kros, kommer ind i et større Provins-hotel en Aften, det minder om Læse-værelset i et offentligt Bibliotek, hvor Folk altid maa tale dæmpet og gaa

stille. Man bør ikke straks mene, at det er de mest dydsirede Men-nesker man er kommen iblandt.

De er bare saa nette.

Fynboens Yndlingsord er net, som Sjællænderens rart og Jydens skønt.

Alt skal være net paa Fyn. Hækken klippet, Huset malet, Ta-len dæmpet, velklingende.

En ung fynsk Karl havde været en Tur paa Sjælland. Han var fra den By, hvor der er født en Digter, sa han. Byens Navn kan

C. Jenssen-Tusch, Bogh., Rudkøbing, fot.

Mandshoved fra Middelalderen, i Muren i Humble Præstegaard, Langeland.

C. Jensen-Tusch Bogh. Rudkøbing for.
Majstang, Strynø.

være ligegyldig. Men er det ikke *net*, at en fynsk Bondekarl eller Haandværkssvend stedfæster sig literært. Sjællænder og Jyde skulde vanskeligt finde paa det.

Men i denne nette, blide og dæmpede Kultur kan der rejse sig Kæmper.

Den fynske Skipper blev overfaldet af en Flok overstadige Jyder i Grenaa. Han tog det længst med Læmpe, men da han mærkede, at de virkelig vilde slaa, sa han fynsk: Naa de er de I vil! og slog nu et Par Stykker sammen saa de klaskede.

Vil I itte være goe, saa bliver I klædt av.

De vilde ikke. Han flaaede Klæderne af dem. Politiet kom.

I skal itte komme til mig! sa Skipperen, for jeg vil itte la mig ta. For det er dem der har overfaldet mig. Men vil I hente en Vogn ska jeg smide dem allesammen derop, saa I kan køre dem paa Stationen.

Det gik haardt til, men dog saa net, fordi han var en god Fynbo.

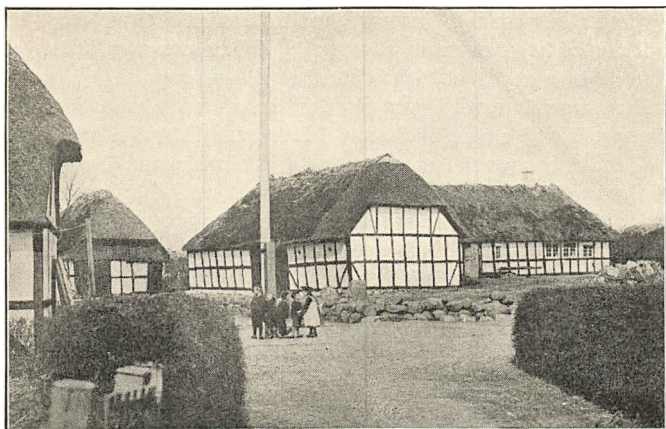
— De fynske Smaaskippere er et Folkefærd der hævder Typen.

En af dem blev ved at føre sin Skude til han var firsindstyve Aar eller derover. Hvordan gaar det, gamle? — „Det gaar jo godt — men det maatte nok være lidt bedder,“ som de plejer at sige.

Syntes nogen at han skulde lægge op nu, lød Svaret fra den gamle Assensskipper :

„Hva sku jeg saa bestelle!“

Ørkesløs kunde han umuligt være.

C. Jensen-Tusch Bogh. Rudkøbing fot.
Majstang, Strynø.

Fynboen er stille i Færd, men stilner ikke i sit Virke. Det lade ligger ikke for ham, og han kan spænde sine Kræfter tyst til det yderste.

Der kan fortælles en Del om Heltedaad fra Fyn, men det fortælles sjældent saa højtideligt som den vestjyske.

En Assensskipper reddede en Kone fra at drukne. Det var en Lystbaad der kuldsejlede. Skipperen fik fat paa Konen, hun var ældre, ret svær, og han havde Møje med at faa hende hevet op over Rælingen af sin Baad. Mens hun hængte der, hvilende mod Baadens Kant klagede hun i underlige Hulk, hvilket han syntes var mindre net af hende.

Saa sa jeg: Hvis itte De tier stille lar jeg Dem den unde lynemej gaa ud igen!

Konen blev reddet, hun skulde bare opføre sig ordentligt. Saa var der ikke noget ivejen.

Redningsmedaljen gaar vist ofte til Fyn.

Aviserne skrev om en trettenaarig sydfynsk Skipperdreng der reddede tre unge Bogøboere fra at drukne. De kuldsejlede ved en Kastevind, og kun den snarraadige Dreng hjalp dem og fik dem op i sin Baad. Redningsmedaljen fik han — men Øboerne paa Bogø indsamler til et Guldur, for den Dreng pryder Lavet.

— Det var Manden og Drengen, men saa Kvinden. Hun er af samme Æt!

Skipperkonen fra Thurø har i flere Aar fulgt sin Mand i deres lille Sejlskib. De afgaar fra Riga engang i August. Han bliver syg

— det er en gammel Hjærtesvaghed fra et Forlis. Hun maa føre Skibet med høj Dækslast i stiv vestlig Kuling over Nordsøen. Til Hjælp har hun kun et Mandskab af to Skibsdrenge.

Hun maa selv have Vagten paa Dækket, alt mens hun skal passe sin syge Mand og sit lille Barn i Kahytten. Efter fjorten Dages Strid naar hun over Østersøen ind i Cimbrishamn. Lægen her vil have Manden lagt paa Sygehuset, men da Vejret tegner lidt bedre, foretrækker de at naa København. Hun staar atter ud med sin dækslastede Skude, sin syge Mand, sit Barn og de to Skibsdrenge. Og Vestenstorm stiger igen. Det tager igen fjorten Dage at naa København.

Der følger hun uden Hvil sin Mand til hans Dødsleje og sidder ved hans Seng den Nat til han døde.*)

— Hendes Ansigt, paa Fotografiet, er fint, hendes Træk næsten spæde. Over hendes Heltefærd er en vidunderlig tyst Kraft, som tit er stærk i Danske og hvori Fynboen er stærk.

— Der findes en udpræget sjælelig Kultur paa Fyn, kraftige Viljer velstyrede, og en fin Hjemkultur viser næsten ethvert Hus, men Hjemstavnskulturen kan ofte være mærkeligt svækket. Den fandtes i Lavene. Nu er de ikke mere hvad før de var, og navnlig i Sydfyn er de vist svundet hen.

Sagn og Folkeminder er ved at være sjældnest paa Fyn.

Det kan synes som Fynboerne har plejet deres Hjem, deres Huse og Gaarde, saa godt, at Hjemstavnen ofte blev glemt. Det er ihvertfald svært — og sværest paa Fyn — at faa Svar paa Spørgsmaal om den.

— I Skydebjærg søgte jeg engang efter Sagn om Palnatoke, Fyns egen Sagnhelt.

Der fortælles det, at Toke „skø Øvled“ af sin Søn inde i en lille Skov.

Købmanden kalder den Tokeskov. En Mand inde i Kroladen kalder den Tokkelundsskov.

Jeg spørger videre hvem jeg kan faa paa Skud.

En Kone kender intet til, at her er skudt et Æble af en Drengs Hoved. „Det har da'tte væt i vor Tid“, siger hun.

En anden Kone ved bedre at fortælle om den Sten, hvor Knud den hellige sad, men det er paa en anden Egn.

En tredje Kone kalder Skoven Topelskov, og en ung Vejarbejder siger Tokenskov.

En femogfirsaarig Bonde og to yngre Mænd ler ad mig og passer deres Mad. De ved intet om Tokes Lund.

Saa staar jeg der med Tokeskov, Tokkelundskov, Topelskov og

* Aftenposten 17/10 20.

Tokenskov. Endikke Navnet har Folk rigtig Rede paa. Sagnet kan i dette Tilfælde stamme fra literær Kilde og være et uægte Folkesagn, som snarest glemmes — lad det staa hen, men Stednavnet kan ikke have flere Former, hvor der er Hjemstavnskultur.*)

Dette er et ret enestaaende Træk, men at Sagnene glemmes paa Fyn er desværre meget hyppigt.

Samme Skade sker Overtroen. Det kan siges, at der ingen Skade sker derved, men da det er givet at Folk er overtroiske, saa var det mangengang bedre, at de holdt sig til den gamle kultiverede Folketro, end at de i Flæng griber rent ukultiverede Urimeligheder.

Troen paa Varsler er sikkert sundere end Troen paa Borddans. Ejendommeligt kunne Varselsfortællinger har jeg fra det sydfynske Omraade.

En Mand drømte at han sejlede i et smalt

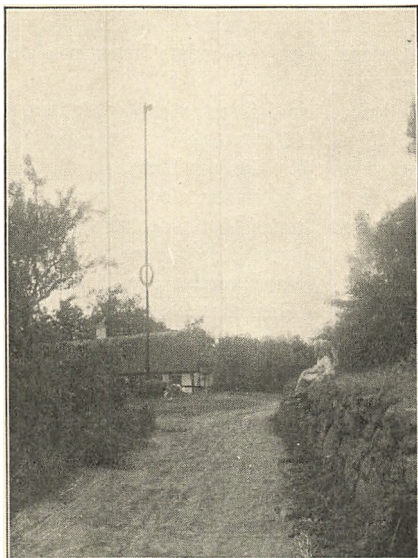
Sund — som Svendborgsund. Sejlede og var saa med ett ude af Sundet, ude i Havet. — Dagen efter døde hans Far.

Tror De paa Varsler? spørger Manden. Selv maa han tro derpaa.

En sjælelig Sammenhæng kan aldrig nægtes. Folk som er samføjte har ikke blot hver sin Sjæl, men en Fællessjæl. Det er Lavsfølelsens Psykologi som godt kan række ind i Overtroen, og den Form for Overtro kendes paa Fyn.

Skulde det være et Gode at slippe den og faa Borddans eller ligegyldig Rationalisme istedet? I saafald kan vi glæde os, vi har faaet det. Den ældgamle Hedendom, der i et Aartusind trivedes sammen med Kristendom, tror vi ikke mere paa.

Det er muligt at man endnu søger kloge Mænd i Sydfyn som andre Steder, skønt den klogeste af de mange kloge: Kloge Niels

Landinspekt. Nellemann, Aalborg, fot.

Majstang, Muneby, Avernakø.

* Der er flere Tokenavne paa Fyn. Tokehøj, Tokebjerg, Tokeskov, Tokes Hø, Tokes Stald o. fl. St. Tokelund.

paa Ærø ikke er mere — saa er der vel andre som kan stryge og hekse lidt — men det er forbi med at tro paa det hellige Træ Rønnen. Det er helligt, fordi Vedet snor sig den modsatte Vej af andet Træ, sagdes der paa Langeland.

Var det svært at faa kærnet Smør — det er det ikke mere — saa skulde man have en Kærnestage af Røn. Kærnen og Kærnestagen findes endnu — og brugtes under Smørrationeringen i Verdenskrigen — men Troen paa den hellige Stage er tabt for os.

Brødet var i Overtro en Helligdom. Ikke blot saaledes at der var Synd ved at spilde det, men det havde en Værnekraft i sig, svarende til at det gav Livskraft.

Paa Strynø maatte der Nytaarsaften ligge et helt, uskaaret Brød paa Bordet. Ved Siden af stod et tændt Lys. Med det hellige Brød og Lyset skulde det nye Aar mødes.

Fra Langeland kendes den Skik at mærke Brødet med et Slag af den flade Haand, inden det sidste Brød sattes ind i Bagerovnen, saaledes at Haandens Aftryk stod i Brøddejen. Og dette Brød skulde gemmes tilsidst — for saa tog Høgen ikke Kyllingerne.

Samme gamle Kone (f. 1780) som foretog dette havde en Tordenkile — en Flintøkse — i sin Seng, for saa vilde Lynet ikke slaa ned i hendes Hus.

Det er Overtro, og det er ældgammel Hedendom, men det er tillige Troen paa Helligdom.

Man kan finde Overtroen meningsløs, eller man kan synes den er køn. Skarpsindigt vil man kunne tolke dens Dybsind, thi der er Sammenhæng i dens Tankegang, og Tydning i hvert et Træk. Vi kan se ned paa den ovenfra eller granske den fra Grunden, hver efter sit Skøn og Tykke.

Folkepsykologisk — for os alle — er der sket dette, at vi har mistet Folketroen og med den fulgte en egen Sans for Helligdom.

Nu er der næppe ringere Religiøsitet end i gamle Dage, men der er mindre af Helg.

Der kan være et eget Helg over en Folkesamling. Det kendes sjældent. — Alligevel mødte jeg det engang paa Sydfyn.

Aldrig gav jeg Penge bedre ud end da jeg blev indmældt som livsvarigt Medlem i „Strynø Majtræ og Flagforening“. Og det kostede bare en Krone.

Paa Strynø Bygade staar en høj Flagstang, det er Majstangen eller Majtræet.

Maaske har det engang været et løvet Træ, et Majtræ. Men

Stenders Forlag fot. Havneparti, Faaborg.

snarest har her staaet en kroget Egepæl, en Kag, hvor Tinget holdtes.

Paa Lyø, Avernakø og vistnok Korshavn staaer der eller har staaet Majtræ, Flag eller Pæl.

Paa Stevns, i Byer nord for Storehedinge, findes ogsaa Lavets Flagstang under Navnet Madbænken.

Denne Kag, Egepælen, kan sikkert føres helt tilbage til Offerstedet, til Gudestøtten. Offerblod kan være rundet her. Loven blev sat ved Bysens krogede Kag, Bøder blev idømt, Trætte stillet. Hævn hæmmedes eller gaves fri paa dette Sted, men er ikke øvet her, thi Stedet var helligt. Der skulde være Helg hvor Folkesamling skete paa Tinge.

Strynø Majtræ har dybe Rødder. Nu staaer her en Flagstang, men før kun en Pæl. Navnet Kag findes endnu paa Lolland, i Thoreby, hvor man nævner Byens Træ „Midsommertræets“ Sted „op til Gadekaven“. Midsommertræet pyntes med Kranse ved Sankthans. Paa Majtræet hejses Flaget alle Højtidsdage.

Det nævnes i Loven, for Strynø Majtræ har sin trykte Lov: „Foreningens Flag skal hejses paa Majtræet Nytaarsdag, første og anden Paaskedag, første og anden Pinsedag, første og anden Juledag, af Bestyrelsen.

Flaget hejses paa Forlangende frit paa et af Medlemmernes Forlovelses-, Bryllups- og Begravelsesdag. Ønsker et Medlem at Flaget skal vaje for hans Kones Kirkegang betales 50 Øre til Foreningens Kasse.“ Ligeledes skal der flages Grundlovsdagen (det vedtoges 1892) og ved Ungdomsgilder, hvor mindst otte Deltagere tilhører Foreningen (vedtaget 1893) — Medlem kan enhver Mand her paa Øen med uplettet Rygte blive ved at erlægge en Krone. Som udenbysboende er man passivt Medlem uden Stemmeret. Her er det for en Gangs Skyld en Ære at staa i en Forening, hvor Flaget skøttes saa vel. Skønnest synes det, at Manden har Ret til at kræve Øens Flag hejst ved sin Kones Kirkegang efter Barnefødsel. Da vajer Flaget for Livssejren.

Strynø Majlav er et gammelt Sømands- og Bondelav, der er nutidigt udstyret som Forening med trykte Love, Bestyrelse, Generalforsamling og alt til det parlamentariske Fag henhørende. Men ældgamle Skikke — Tingskikke — er overført i moderne Forretnings-Forenings-Kancellisprog :

„Majtræet skal tages ned i Maj Maaned. Det overlades til Bestyrelsen at bestemme Dagen og sørge for Pudsningen. Rejsningen skal foregaa Kl. 3 Eftm. — — Naar Bænkene tages ud og sættes ind, skal alle paa Øen tilstedeværende Medlemmer, som ikke er forhindret ved Sygdom, møde, hvis ikke erlægges 50 Øre i Mulkt“ o. s. v.

Det vil sige, at før Majfesten skal Flagstangen tages ned og nymales og ligeledes Bænkene der staar rundtom den. Det svarer til Midsommertræets Smykning med Kranse i Toppen og grønne Græstørv ved Roden. Det er en gammel Kultskik som fra Træet og Støtten er ført over til Flagstangen.

Naar Stangen er rejst, nymalet og smykket med Kranse, gaar Flaget op, og Majfesten fejres.

Øens Mænd — de der ikke er tilsøs — samles om Majtræet og Majbænkene, og en Drik bæres rundt, den skænkes i to Glas, og de gaar rundt til alle. „Skaal Svoger!“ Man klinker to og to efter hverandre. Loven byder at Udsækningen ikke maa koste over otte Kroner. Drikken er Ølpuns, 3 Kander varmt Øl til 1½ Kande Brændevin og Sukker sat til efter Smag. En stærk Vaardrik. Hvo ej vil nyde kan lade være — men saa faar man ikke Lov at sige Skaal Svoger!

Om Aftenen er der Ungdomsdans.

— Det hænder vist at der tilkaldes Foredragsholdere ved Majfesten.

Lad os inderligt haabe at dette ikke maa blive fast Skik. Talere kan komme til andre Tider.

Det er godt om der endnu er et Sted, hvor Folk kan samles — uden Foredrag — blot om dette ene at hejse Danebrog.

Et stærkt og rigt Minde at have staaet paa en liden Ø i Søfolks og Bønders Lav, tavst og trofast i Kreds om Majflaget, kun om Flaget.

Det er Helg og Højtid.

De

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK

Foreningens Præsidium bestaar af:

Kgl. dansk Gesandt, Kammerherre I. Clan, Kjøbenhavn, Formand.
Stiftamtmand, Kammerherre Haarløv, Haderslev.
Landstingsmand, Driftsbestyrer Stensballe, Odense.

Foreningens Hovedbestyrelse bestaar af:

Konsul Erik Andersen, Kjøbenhavn, Formand for den kjøbenhavnske Afdeling.
Driftsbestyrer Schwensen, Helsingør, Formand for den sjællandske Afdeling.
Forfatteren Nordahl-Petersen, Odense, Formand for de samvirkende Turistforeninger i Fyns Stift.
Seminarietforstander H. Skat Rørdam, Haderslev, Formand for de samvirkende jyske Turistforeninger.
Overretssagfører Axel Olsen, Kjøbenhavn, Næstformand i den kjøbenhavnske Afdeling.
Direktør P. Wunsch, Kjøbenhavn.
Leder af Foreningens Hovedkontor og Sekretær for Landsorganisationen og dennes kjøbenhavnske Afdeling C. Møller-Holst.

1. Afdeling.

(Turistforeningen for Kjøbenhavn og Omegn.)

Formand: Konsul Erik Andersen, Kjøbenhavn.

2. Afdeling.

(Sjællandske Afdeling.)

Formand: Driftsbestyrer Schwensen, Helsingør.

Lokalforeninger.

Bornholm: Formand Amtmand Ove Koefoed, Rønne.
Gilleleje: Formand Redaktør Carl Behrens, Kjøbenhavn.
Helsingør: Formand Driftsbestyrer Schwensen, Helsingør.
Hillerød: Formand Borgmester Zahlmann, Hillerød.
Kalundborg: Formand Arkitekt Carl Jørgensen, Kalundborg.
Korsør: Formand Arkitekt Erlangsen, Korsør.
Kjøge: Formand Godsekspeditor Engelstoft, Kjøge.
Møen: Formand Redaktør A. Funck, Stege.
Nykjøbing F.: Formand Overlærer Bang, Nykjøbing F.
Roskilde: Formand Boghandler A. Flensborg, Roskilde.
Rønne: Formand Dampskibsekspeditor Th. Henig, Rønne.
Skjelskør: Formand Boghandler H. Ibsen, Skjelskør.

3. Afdeling.

(De samvirkende Turistforeninger i Fyns Stift).

Formand: Forfatteren Nordahl-Petersen, Odense.